HISTORIALLINEN

ARKISTO.

Toimittanut

Suomen Historiallinen Seura.

V.

HELSINGISSÄ,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1876.

Innehåll.

pag.

Onko Suomen kansalla historiaa? *Yrjö Koskisen* puhe . . 1—9.

Några anteckningar rörande nordliga Finlands östra gräns, af *K. E. F. Ignatius* . . . . . 10—21.

Finlands befolkning 1553 och 1560, af *S. G. Elmgren* . 22—31.

Ödeshemman i Pargas åren 1573—1727, af *S. G. Elmgren* 32—36.

Riksdagsmannaval i Åbo 1769, af *S. G. Elmgren* . . . 37—41.

Historiallisen osakunnan pöytäkirjat . . . . . 45—63.

Lokak. 30 p. 1874 . . . . . 45.

Jouluk. 9 p. 1874. . . . . 51.

Helmik. 10 p. 1875 . . . . . 57.

Maalisk. 25 p. 1875 . . . . . 60.

Finska historiska samfundets protokoller . . . . . 65.

Den 25 mars 1875 . . . . . 67.

Den 5 april 1875 . . . . . 71.

Den 1 maj 1875 . . . . . 74.

Den 13 oktober 1875 . . . . . 76.

Den 30 oktober 1875 . . . . . 82.

Årsmötet den 9 nov. 1875 . . . . . 91.

Den 29 november 1875 . . . . . 94.

Den 17 december 1875 . . . . . 96.

Den 10 februari 1876 . . . . . 102.

Den 30 mars 1876 . . . . . 106.

Den 26 april 1876 . . . . . 113.

Den 29 maj 1876 . . . . . 118.

Den 9 oktober 1876 . . . . . 122.

Den 2 november 1876 . . . . . 130.

Register till protokollen . . . . . 135.

Onko Suomen kansalla historiaa?

Esimiehen, professori **Yrjö Koskisen,**
puhe Suomen Historiallisen Seuran ensimäisessä vuosijuhlassa,
Marrask. 9 p. 1875.

Suomen Historiallinen Seura, joka tänään viettää ensimäisen vuosijuhlansa, on pakoitettu ensi työksensä ilmaisemaan historiallista teko-asiaa, joka ei vielä kuulu kaukaiseen muinaisuuteen, vaan tulevaisuudessa kenties on herättävä jonkinlaista huomiota. Maamme hallitus, perustuen Yliopiston konsistorion lausuntoon asiassa, ei ole katsonut tämän yrityksen, kansamme muinaisuuden tutkimista varten, ansaitsevan mitään apua ja kehoitusta. Tästä, maamme oppineimman auktoritetin kannattamasta päätöksestä selvästi näkyy, että käsitys kansallisen historian tärkeydestä ei vielä ole varsin yleinen maassamme. Vuosisatanen on kulunut siitä aiasta, jolloin Henrik Gabriel Porthan ensin alkoi perustaa Suomen kansan historiaa. Tällä välin kansamme on saavuttanut ominaisen valtio-aseman ja kohonnut „kansakuntain joukkoon", sen kansallis-tunto on varttunut, sen tulevaisuus varmistunut. Mutta sittenkin on kansamme historia yhä vielä niin halvassa arvossa, että seura, joka tarjoutuu sen tieteellistä tutkimista edistämään, pidetään aivan vähän tarpeellisena. Se ajatus, joka joskus julkisuudessakin on lausuttu, että Suomen kansalla ei mitään kansallista historiaa ole, on tällä tavoin saanut, niin sanoakseni, virallista tukea, eikä puutu muitakaan todistuksia tämmöisestä käsitys-kannasta. Niinpä esim. „Isän-

maan historiana" on käsketty kouluissamme luettavaksi eräs Ruotsin kansan historia, johon, — tietysti ainoastaan paikallisten olo-suhteiden vuoksi, — joku Suomenmaan historia täytteeksi pannaan. Että semmoisella perustuksella tutkimus Suomen kansan historiassa katsotaan vähemmin tarpeelliseksi, ei sovi suuresti kummastella. Eräs nyky-aian suurimmista valtiomiehistä, ruhtinas Bismarck, on äsken lausunut yleviä sanoja kansallisen historian tärkeydestä kansan tulevaisuudelle. Meidän kansamme asema epäilemättä käskee meille enemmän vaatimattomuutta sekä valtiomiestemme että historiamme suhteen. Mutta varomista on, että itse-kieltäymys joskus saattaa mennä yli kohtuuden rajain, itse kansallisen asemamme ja kansallisen tulevaisuutemme vahingoksi. Axiomana täytyy pitää: kansa, jolla ei ole historiaa, on myöskin kansallista olemusta vailla. Kumpaakin on, kuten hyvin tiedämme, joskus tahdottu Suomen kansalta kieltää. Lienee siis soveliasta, että Suomen Historiallinen Seura, joka „tarkoittaa valon levittämistä Suomen muinaisuuteen", kaikkien ensiksi asettaa eteensä kysymyksen: — *Onko Suomen kansalla historiaa?*

Siitä on tasan 32 ajastaikaa kulunut, kun yksi tämän seuran kunnioitettava jäsen, Z. Topelius, silloin nuorena maisterina Pohjalais-osakunnassa, koetti vastata samaan, silloin aivan uutukaiseen kysymykseen. Vaikka varsin kainosti esiin-tuotuna, ikäänkuin tarkemman keskustelun aiheeksi, Topelius'en esitelmä kuitenkin herätti tekijäänsä vastaan katkeraa pilkkaa, joka oli sitä enemmän ansaitsematonta, koska ne perusteet, joihin päätelmät rakennettiin, epäilemättä olivat pää-asiallisesti oikeita. Kieltämätön totuus on, että kansa, joka ei itse ohjaa vaiheitansa, joka ei itse luo omia yhteiskunnallisia muotoja, eikä ominaista valtiota rakenna, se ei täysin määrin toteuta ominaisen kan-

sallisuuden aatetta, ja epäillä siis voi, onko semmoisella kansalla omaa kansallista historiaa. Sivistys semmoisella kansalla ei voi olla ominaisempi kuin valtiokaan, ja joku kulturi-historia on nähtävästi mahdoton, missä valtiollinen historia kokonaan puuttuu. Näiden perustelmain johdosta Topelius silloin päätti, että Suomen kansalla tosin heimokuntaisuuden aikakaudella oli itsenäisen kansallisuuden alkeita, mutta että Ruotsalainen valloitus ja Kristin-usko nämä katkaisi ja tukehutti, kunnes vihdoin 1809 vuoden tapaukset jälleen perustivat nuo ominaisen kansallisuuden ja ominaisen historian välttämättömät ehdot. Loppupäätelmä kuului: „että Suomen kansalla niin-muodoin vuodesta 1809 alkaen on mitä sillä ei ole siihen saakka ollut, — historiaa“. Tämän lauseen kieltäväinen osa, joka oli väärä, tuskin herätti niin paljon mielipahaa, kuin väitös, että Suomen kansalla kumminkin vuoden 1809 jälkeen oli historiansa. Ja kuitenkin tämä puoli päätelmästä on nyky-aikoina vähemmin epäilemisille alttiina, sitten kuin kolmet valtiopäivät ovat uudestaan virittäneet kansan valtiolliset oikeudet. Mutta sillä välin on kysymys: „Onko Suomen kansalla historiaa?“ — osittain laveammalle alalle levinnyt. Kysymykset: mitä on kansallisuus? — ja mikä on *kielen* merkitys kansallisuudelle? — ovat hämmentyneet ensin-mainitun kysymyksen sekaan ja tehneet sen vielä hämärämmäksi, vielä vaikeammaksi selville panna. Sitä tarpeellisemmaksi arvelen, ottaa asia uudestaan keskusteltavaksi, jolloin kuitenkin tahdon puolestani karttaa kaikkea laveutta, hyvin tietäen, että liiat sanat usein himmentävät ajatuksen.

Ensiksi minun tulee huomauttaa, että nimi „Suomen Historia“, jota lyhykäisyyden vuoksi usein sopii käyttää, on merkitykseltään epämääräinen; sitä voidaan ymmärtää

joko Suomen *maan* tai Suomen *kansan* historiaksi. Tutkittavan aineen puolesta on näillä merkityksillä tietysti aivan vähän väliä, ja Suomen Historiallinen Seura, jonka tehtävänä on harjoittaa ja edistää erityis-tutkimuksia koko tällä alalla, saattaisi hyvinkin jättää käsitteiden tarkemman rajoituksen sillensä, ellei erilaiset peri-aatteet siinä kohden, niinkuin jo olen osoittanut, vaikuttaisi erilaista käsitystä näiden tutkimusten tarpeellisuudesta. Suomen *maan* historia ei ole mitään valtiollista historiaa; se on paikallis-historia, kertomus tämän maatieteellisen alan tapahtumista. Aineenkin puolesta se ei ole aivan sama kuin Suomen *kansan* historia. Niinpä esim. kun Orleans'in prinssi Ludovik Filippo, sittemmin Ranskan kuningas, teki matkustuksensa Suomenmaan läpitse Aavasaksasta Turkuun, tämä tapaus tosin kuuluu Suomen *maan* historiaan, mutta ei ole Suomen *kansan* historiaan mitään jälkeä jättänyt. Päinvastoin taas Suomen miesten toimet vierailla mailla ovat enemmin luettavat kansamme kuin maamme historiaan. Tämä eroitus tapahtumain suhteen on kuitenkin melkein joutava, verrattuna siihen erilaiseen katsanto-tapaan, jolla samoja tapahtumia toiselta tai toiselta kannalta käsitellään. Nuo suuret sodat, joissa Suomen poiat „Puolan, Lützen'in ja Narvan tanterilla verta vuotivat", eivät tarjoo, maan historian kannalta katsottuina, muuta tarkastettavaa kuin väen-ottojen ja lisäverojen rasituksia sekä vihollisten tekemiä hävityksiä; ainoastaan kansan historia, joka ottaa lukuun tapausten vaikutukset kansallis-henkeen, voipi näille sodille antaa korkeammankin merkityksen. Ylipäänsä *maan* historia on ainoastaan kertomus eräästä kappaleesta ja siihen koskevista tapauksista; *kansan* historia taas on jonkun kansa-henkilön elämäkerta, johon kuuluu itse kansanluonteen kehitys sekä sen vaikutus ihmiskunnan yleiseen

keskuuteen. Ainoastaan jälkimäinen laji niin-muodoin liittyy ihmiskunnan yleiseen edistys-historiaan; se onkin ainoa, joka todella ansaitsee historian nimeä.

Kysymyksenä siis on, onko Suomen kansalla senlaista historiaa, vai ei? — Ja jos aluksi otaksumme, että Suomen historialla tarkoitetaan Suomen *kansan* historiaa, kohtaapi heti joukko uusia kysymyksiä. Mikä on Suomen kansakunta? Käsitetäänkö sillä nimellä ainoastaan suomea puhuvainen osa maamme väestöstä? Onko kieli kansallisuuden ainoana, yksin-omaisena tunnusmerkkinä? — Vastaukseni täytyy olla, että kansallisuus ei asu itse kielessä, vaan kansallis-hengessä, joka yhdistää kansan jäsenet yhteisiin aatteisin, tunteisin ja harrastuksiin. Kansallis-henki on kansan sielu, ja kaikki jäsenet, joita tämä sielu elähyttää, kuuluvat yhteiseen kansallisuuteen. Vaan eikö kieli siis ole kansallisuudelle minkään arvoinen? — Epäilemättä se on suuressakin arvossa pidettävä. Sillä kansallis-hengen ulkonaisista ilmestyksistä on kieli kaikkein henkisin, ikäänkuin kansallis-hengen äänen-kannattaja; se on jo sana-varoissaan ja rakennuksessaan kansan henkisen työn tuotteena, joka vuosisatojen kuluessa on kansan omassa ajatus-ahjossa valmistunut, ja kunakin hetkenä se on jatketun ajatus-työn aseena ja välikappaleena kansalliskirjallisuudessa, jolla kansan yhteiset ajatukset, tunteet ja harrastukset kuuluville tulevat. Senpä tähden aatteen kannalta katsoen, kieli on varsinaisin tunnusmerkki yhteisestä kansallisuudesta. Todellisuuden maailmassa kuitenkin usein tapahtuu, että historialliset asianhaarat matkaan-saattavat poikkeuksia, jotka eivät täydellisesti sovellu aatteesen. Niinpä kielenkin suhteen. Jonkun kansakunnan elämän-jaksossa saattaa sille ilmaantua vieraitakin aineita — joko väestö-aineita tai sivistys-aineita taikkapa kumpaisia-

kin —, jotka niin kiintyvät ja yhtyvät itse kansallisuuteen (s. o. kansan aatteisin, tunteisin ja harrastuksiin), ett'ei näitäkään aineita enään sovi vieraina pitää. Jonakuna aian-hetkenä nämä saattavat olla kansallistuneina henkensä puolesta, vaikka kieleltään ovat vieraina. Eikä sen vuoksi kansallinen yhteys ole hajotettu, vaan semmoinen tila on ainoastaan joku vajavaisuus siksi hetkeksi. Mutta luonnollista on, — mitä myöskin kaikkein kansakuntain historia osoittaa, — että kansallis-henki ehtimiseen pyrkii poistamaan tätä vajavuutta. Semmoisissa oloissa juuri *pyrintö* yhteiseen kieleen on niitä merkkejä, jotka ilmoittavat, että kansallis-henki elää.

Meillä semmoinen kansallis-henki, kaiken kielellisen vajavaisuuden ohessa, todellakin on olemassa; sen vuoksi olemme Suomen kansana, joka käsittää sekä suomenkieliset että ruotsinkieliset. Ja koska semmoinen kansallis-henki täällä on vuosisatojen halki yhä elänyt, milloin voimallisempana, milloin heikompana, sen vuoksi meillä on *kansallinen historia*. Eikä oikeastaan kansallis-hengen iällisyys ole minään ehtona kansalliselle historialle. Vaikkapa tämä kansallis-henki ei olisi kuin eilis-päivän lapsi, olisi kumminkin Suomen kansan historialla tehtävänä, tutkia ne alkeet, joista se on lähtenyt.

Kieli-seikan kannalta ei siis ilmaannu mitään oikeutettuja epäilemisiä Suomen kansallista historiaa vastaan. Mutta vaikkapa tiedetäänkin, mitä Suomen kansa käsitteeltänsä on, nousee kuitenkin valtio-oikeuden kannalta kysymys, onko tämä kansakunta sen-arvoinen, että sen vaiheet ansaitsevat historian nimeä. Niinkuin edellisessä jo huomautin, sopii väittää, että kansa, joka ei itse ohjaa vaiheitansa eikä itse luo ominaisia yhteiskunnallisia ja valtiollisia muotoja, — siltä myöskin puuttuu kansalli-

suus korkeammassa merkityksessä. Sillä kansallis-henki, joka on kansallisuuden varsinainen tunnustähti, tekee kansasta henkilöllisen olennon, mutta henkilöllisyys eli persoonallisuus edellyttää ja vaatii vapaata itsemääräystä. Toisin sanoin: kansakunnan, joka tätä nimeä ansaitsee, pitäisi astua esiin itsenäisenä, „autonomina"; sen pitäisi voida la'inlaatimuksessa ja laitoksissa sekä suhteissaan muihin kansoihin itse toteuttaa tarkoituksensa. Ominainen valtio-asema niin-muodoin näyttää olevan välttämättömänä ehtona kansallisuudelle; valtiossa kansan yhteiset ajatukset, tunteet ja harrastukset ilmaantuvat tekoina, samoin kuin ne kielessä ja kirjallisuudessa ilmaantuvat lausumina. Ja koska varsinainen historia aina on tekojen historiana, ei ole muka kansallista historiaa kellään kansakunnalla, joka ei itse määrää tekojansa.

Näiden tämmöisten peri-aatteiden nojalla saatetaan epäillä, liekö Suomen kansalla oikeastaan historiaa. Ennen vuotta 1809 puuttui tältä kansalta itsenäistä valtio-asemaa; myöskin jälkeen vuoden 1809 on sen autonomia rajoitettuna. Topelius kuitenkin ennen-mainitussa esitelmässään arveli, että vaikka vanhempaa historiaa Suomen kansalta puuttuu, se tosin mainitusta vuosiluvusta alkaen on astunut historialliselle näkymölle ja saanut ominaisen historiansa. Mutta toiselta puolen saatetaan väittää, ett'ei Suomen kansan nykyinenkään valtio-tila täytä ominaisen historian ehtoa. Tätä jälkimäistä väitettä täytyy tässä ensiksi tarkastella; sillä jos se myönnetään, ei voi enää kysymystäkään olla jostakin vanhemmasta Suomen kansan historiasta.

Millainen Suomen kansan valtio-oikeudellinen asema tätä nykyä on, mihin määrään asti siinä on sijaa vapaalle itsemääräykselle, ja mitä takeita löytyy tämän valtio-tilan

kestäväisyydelle, ne kaikki ovat kysymyksiä, jotka voin tällä kertaa jättää tarkemmin selittämättä, koska kumminkin heti myönnän, että kansan autonomia on *johonkin määrin rajoitettu.* Mutta samassa pyydän saadakseni huomauttaa: 1:ksi että autonomia ei suinkaan ole käsitettävä miksikään rajattomaksi itsemääräykseksi, ja 2:ksi että rajoitus autonomiassakin ei te'e kansan henkilöllisyyttä tyhjäksi. Sillä itse teossa ei löydy eikä ole milloinkaan löytynyt kansakuntaa maailmassa, jonka itsemääräys ei olisi ollut jollakin tavoin rajoitettuna. Jokaisen kansan teot, jopa mahtavimmankin, riippuvat ei yksistään sen omasta ehdosta, vaan suuressa määrässä semmoisista asianhaaroista, jotka eivät ole kansan omassa vallassa. Semmoisina rajoituksina ovat esim. maan luonto ja ilman-ala, kansan edellinen historia sekä sen keskuudet kunakin aikana muiden kansain suhteen. Mutta olletikkin tuo ihmiskunnan yleinen edistys, jota voimme nimittää aian tarpeeksi, ilmaantuu kullekkin yksityiselle kansakunnalle käskeväisenä täytymyksenä. Kansakunta, joka ei aseta tekojansa ihmiskunnan yleisten aatteiden eli aian tarpeen palvelukseen, joutuu itse tarpeettomaksi ihmiskunnalle ja pian sen kautta perikadon omaksi. Tätä tosin ei sovi sanoa autonomian olemattomuudeksi; sillä tietysti kansakuntain vapaus ei ole luonnon-vapautta, vaan ainoastaan vapaus niiden lakien rajoissa, jotka ihmiskunnan historia asettaa. Mutta kumminkin siitä selvästi huomataan, ett'ei täydellisinkään autonomia sisällä mitään rajatonta itsemääräystä. Vaikea onkin tarkalleen määrätä raja, missä autonomia alkaa ja lakkaa, ja itse autonomiassakin täytyy asteita olla. Varsin tavallista esim. on, että kansakunta, vaikka pidetään sisällisissä oloissaan itsenäisenä, kuitenkin on, olletikkin ulko-politiikinsa puolesta, joutunut sitoumuksiin toisen kansakunnan suhteen. Nuo eri asteet,

liitto, unioni, suojeluksen-alaisuus, käskyn-alaisuus, ovat kaikki rajoituksia, jotka supistavat autonomian, ainakin ulko-politiikin suhteen. Mutta kaikki nämä supistukset eivät kuitenkaan tyhjäksi te'e kansan persoonallisuutta, niin kauan kuin ei kansallis-henki niiden kautta tukehdu. Ja siinä kohden yksi seikka on huomattava. Kansallis-henki elää, ei ainoastaan teoissansa, vaan myöskin tarkoituksissaan; itse pyrintö autonomiaan, samoin kuin pyrintö yhteiseen kieleen, on tunnusmerkkinä, että kansallis-henki elää.

Että semmoista pyrintöä jo ennen vuotta 1809 on löytynyt, tuskin käynee kieltää. Että se jälkeen vuoden 1809 on tekojen maailmassa jotakin toimeen saanut, on vielä varmempi. Valtio-oikeudenkin kannalta siis täytyy myöntää, että Suomen kansalla on historiaa, koska sillä on ominainen, valtiollisessakin pyrinnössä ilmestyvä kansallisuus, joka on v. 1809 saanut vakinaisen muodon Suomen valtiossa, mutta silmin-nähtävästi on vanhempaakin syntyperää. Ja tässäkin kohden tahdon lisätä samaa, mitä jo lausuin kielellisen kansallisuuden suhteen. Vaikkapa tämä valtiollinen kansallisuus olisi vasta eilis-päivän lapsi, olisi kumminkin Suomen kansan historialla tehtävänä tutkia ne alkeet, joista se on lähtenyt.

Olen mielestäni tällä tavoin vastannut kysymykseen: onko Suomen kansalla historiaa? — Asia kenties ei tarvitse niin pitkiä selityksiä, jos vain laskemme perusteeksi sen yksinkertaisen väitteen, että Suomen kansa siinä kohden, jos missään, harjoittaa itsemääräystä: se *tahtoo* itsellensä historiaa, *ergo*: sillä on historiaa. Sillä siinä asiassa kumminkin — oman henkensä alalla — jokainen kansakunta on esivaltiaana, suveräninä. Itse *tahto* todistaa, että ominainen kansa-henkilö on olemassa, ja tätä tahtoa vastaan ei löydy mitään vetomista.

Några anteckningar rörande nordliga Finlands östra gräns,

af

K. E. F. Ignatius.

Föredragna den 30 okt. 1875.

Att Finlands östra gräns emot Ryssland i äldre tider och under många århundraden varit temmeligen obestämd samt att den i följd häraf upprepade gånger i hvardera landet gifvit anledning till klagomål öfver intrång från grannens sida samt sedermera till gränsefejder, härjningståg och öppet krig emellan Svenska och Ryska kronorna, är nogsamt kändt. Mindre uppmärksammad torde deremot den omständigheten vara att sagde gräns ännu långt in i detta århundrade till en ganska betydlig del var fullkomligt omätt, utan råer och rör, samt beroende endast af gränseboernes öfverenskommelse. Det märkeliga härvid är äfven, att dessa öfverenskommelser emellan gränseboerne af såväl Rysslands som Sveriges regeringar i all tysthet antogos och vunno häfd, oaktadt de stodo i uppenbar strid med de freds- och gränsetraktater, som tidigare emellan rikena blifvit afslutade. Jag syftar härmed på hela den emellan 40 och 50 mil långa gränsen från Kuusamo norrut, hvilken icke öfverensstämmer med fredstraktaten i Teusina och det rågångsbref som på grund häraf den 25 mars 1596 upprättades emellan Österbotten och Lappland å ena, samt Novgorodska och Karelska länen å andra sidan. Alla följande fredslut emellan Sverige och Ryss-

land ända till år 1809 stadfästade förenämnda rågångsbref, hvars bestämningar alltså hade bordt ega gällande kraft, ifall icke inbyggarne i dessa trakter sjelfve, såsom sagdt, skapat sig en annan gräns, hvilken efterhand vunnit häfd och slutligen genom kejsar Nikolai I:stes bref af den 29 Juli 1833 blifvit officielt fastställd. Förhållandet torde förtjena att i korthet närmare belysas.

Förenämde rågångsbref, som är dateradt på gränsen vid „Rajasoo“ (Rajasuo), der vägen från Kuhmoniemi till Repola går fram, började vid Pisanmäki sydost om Syväri sjö belägna höga berg, följde derefter nuvarande gränsen emellan Karelen å ena sidan samt Savolaks och Österbotten å andra sidan ända till Möntönvaara, der Kuopio och Uleåborgs läns gränser nuförtiden sammanstöta med Ryssland. Denna del af linien blef, såsom kändt, genom Stolbova freden och rågångsbrefvet af den 3 Augusti 1621 förändrad. Så skedde emellertid icke med fortsättningen af linien, som hade följande råmärken: Korpilampi, Sälkesuo eller Rajasuo, Kalliojoenladva, Wokinladva, Sarvitaipal och Ijovaara. Från sistnämnde berg funnos sedermera inga råmärken, utan heter det blott: att gränsen från Ijovaara går norrut midt öfver Enare träsk allt intill norra hafvet emellan Waranger och „Neogdoma“ (Bugö fjorden). Dessa bestämningar ha veterligen genom inga senare traktater emellan Sverige och Ryssland blifvit förändrade. En blick på kartan visar emellertid att de icke mera äro gällande. Huruvida gränsen emellan Korpilampi eller Kuusijärvi och Sarvitaipal är fullkomligt den samma, som 1596 års rågångsbref utstakar, torde ej med säkerhet kunna afgöras. Alla de i sagde bref upptagne rågångspunkter äro emellertid ännu såsom sådana erkända. Man har endast påstått att de nuvarande gränslinierna emellan berörde

rågångspunkter blifvit inskjutna för mycket åt vester, samt att Ryssarne härigenom på sina ställen kommit i besittning af en vid pass en half mil bred landtremsa, som egentligen bordt tillhöra Finland. Dessa påståenden bestridas dock från rysk sida, och det med så mycket större skäl, som gränsen, såsom den nu är uppdragen, på de öfverklagade ställena verkeligen följer den landtås, som skiljer de till Hvita hafvet och Bottenviken fallande vattnen från hvarandra och således har naturen för sig, hvilket deremot icke är fallet med den linie, som härifrån blifvit förfäktad *). Huru än härmed må förhålla sig, så blir det emellertid obestridligt att det möjliga intrång, som Ryssarne gjort på gränsen söder om Sarvitaipal, mer än uppväges af det landtområde, som Finnarne tillskansat sig norr om sagde råpunkt. Enligt 1596 års traktat hade nemligen gränsen bordt gå från Sarvitaipal till Iivaara och derifrån midt öfver Enare sjö till Ishafvet. Det är visserligen sannt att i den åberopade urkunden icke finnes på hela denna stora sträcka några andra råmärken angifna, än de nu nämnda, samt att gränselinien emellan dem derföre kan tänkas på många olika sätt ha varit dragen; men å andra sidan är det lika sannt att de begge ändpunkterna af denna linie eller Iivaara och Enare sjö numera helt och hållet befinna sig inom Finlands gränser. Ifrån Sarvitaipal går den häfdvunna gränsen nemligen icke norrut till Iivaara utan åt nordost och vänder sig först ett stycke längre fram åt förstnämnde väderstreck, sträckande sig parallelt med Maanselkä, på så sätt att denna landtrygg och ett ungefär 4 mils bredt område öster derom, som sluttar åt norra Ishafvet,

*) Se härom A. J. Sjögren: Anteckningar om församlingarne i Kemi Lappmark H:fors 1828 pagg. 326—334.

höra till Finland. Orsaken till denna, om vi så få nämna den, fredliga eröfring, som Finland sålunda på detta håll gjort, skola vi nu försöka utreda.

Då freden i Teusina slöts var hela nordliga Finland, eller landet norr om Uleå träsk, ännu nästan alldeles okultiveradt. Vid Bottniska vikens, Hvita hafvets och Ishafvets kuster fanns deremot redan en jemförelsevis talrik bofast befolkning. Man känner också att innevånarne i dessa vidt skilda kustländer betraktade hvarandra såsom grannar och till och med icke så sällan gjorde hos hvarandra besök, ehuruväl såväl granskapet som besöken voro för den andra parten långt ifrån angenäma. Besöken voro, såsom bekant, härjningståg och försiggingo på så sätt att man for uppför floderna tills man kom till den ås, der de hade sitt ursprung, drog båtarne öfver densamma, och följde så åter någon af de strömmar, som från åsens andra sluttning flöt i motsatt rigtning till det fiendtliga kustlandet. En följd af dessa ströftåg blef emellertid att den naturliga gränsen emellan länderna lätt uppdagades. Så länge var man i eget land, som man hade eget lands vatten framför sig; när man träffade på vattendrag, som flöto till fiendens strand, då var man redan utanför gränsen. Det ställe der man fick draga fram sina båtar öfver torra landet blef derföre, så att säga, i sjelfva folkmedvetandet riksgräns. Från Möntönvaara till Sarvitaipal håller sig också gränsen emellan Finland och Ryssland på Maanselkä; men norr om sistnämnda råpunkt gjorde redan rågångsbrefvet af år 1596 en afvikelse från den naturliga gränsen till Finlands förmån, och sedermera har sagde afvikelse, såsom anfördes, blifvit ännu större genom att råpunkterna ännu mera blifvit framskjutna mot öster.

Betraktar man nemligen kartan, finner man genas

att Kuusamo icke såsom det öfriga Finland sluttar mot Östersjön och dess vikar, utan att det i geografiskt hänseende är en del af Hvita hafvets dalsänkning. Kuusamos vattendrag utströmma åt öster och nordost till Onega viken och Kantalahti, samt skiljas af Maanselkä från de sjöar och floder som falla i Bottniska viken. Man är sålunda redan på grund häraf berättigad att antaga att Kuusamo ursprungligen tillhört den makt, som var i besittning af Hvitahafs-stränderna. Så var äfven påtagligen fallet. I 1596 års rågångsbref säges det uttryckligen att lappbyarne Maanselkä, Kitkajärvi och Kuolajärvi skola ligga på vestra sidan om gränsen, „men folket, som der bo och bott hafva skola vara förpligtade med hustrur och barn och allt deras lösöre att flytta öfver gränsen“ in i Ryssland. Maanselkä är det gamla namnet på Kuusamo by *). Gränsebrefvet låter oss sålunda veta att Kuusamo vid denna tid var bebodt af ryska lappar, och att dessa nu blefvo anbefallde att bortflytta emedan svenska kronan gjorde anspråk på landet, anspråk, som Ryssland äfven godkände.

Anledningen, hvarföre man från svensk sida gjorde anspråk på detta landtområde öster om Maanselkä torde icke varit någon annan än den, att en finsk koloni kort förut derstädes nedsatt sig. Traditionen härom är följande **). „Det berättas att en hop österbottniska bönder ifrån Uleå, Ijo och Kemi socknar anförde af en Paho (Pavo) eller Paul Halonen ifrån Muhos, företagit ett tåg till Ryss-

*) Jemför Sjögren, l. c. pag. 65, 288 m. fl.

**) Traditionen är anförd af E. Lagus i *Utdrag af en Beskrifning öfver Kuusamo socken i Kemi Lappmark.* K. Svenska Vetenskaps akademiens handlingar år 1772 pag. 223 och 224.

land; att de sommartiden farit Kemi elf uppföre till Kemi träsk och derifrån vidare efter den grenen af elfven, som egentligen heter Kemijoki, ända upp till landtryggen, hvaröfver de dragit sina båtar och fortsatt resan utför Nuotijoki till Ishafvet, eröfrat ryska köpingarne Candalax och Couda samt äfven gjort försök på Kola slott, men der blifvit slagne, så att allenast några få genom flykten undankommit, ibland hvilka Halonen var. Då denne under fram- och återresan på holmarne i Kemi träsk eller sjö fann förträffliga betesmarker och lägenheter till äng flyttade han någon tid efter sin hemkomst dit upp och blef den förste nybyggare i Kemi lappmark. Troligt är att flere finske bönder sedan följt Halonens exempel". Denna händelse, säger Lagus, „skall ha gifvit första anledningen dertill att finskt folk började sätta sig ned i Kuusamo".

Traditionen syftar synbarligen på de tåg, som österbottningarne under Wesainens anförande åren 1589 och 1590 gjorde till Ryssland. Att de två tågen göras till ett, äfvensom att Wesainens namn icke nämnes betyder jemförelsevis mindre. Eröfringen af de ryska städerna äfvensom det misslyckade anfallet på Kola äro emellertid historiska händelser, som sätta traditionens pålitlighet utom allt tvifvel. Man har alltså skäl att betrakta Kuusamos införlifvande med Finland såsom ett resultat af österbottningarnes krigståg till Kantalahti och Norra Ishafs stranden i slutet på 16:de seklet.

Emellertid afstod Ryssland genom freden i Teusina och den i följd häraf skedda gränseregleringen, såsom redan anmärktes, icke hela nuvarande Kuusamo, utan endast dess vestra hälft. 1596 års gräns drogs, enligt hvad traditionen vet berätta, från Sarvitaipal öfver Näärängävaara och Iivaara berg till midten af Muojärvi samt sedermera till Kaja-

vasalmi, Kurikkaperä, Kirveskoski och så vidare norrut [1]). Huru har den återstående delen af socken kommit Finland till godo? Tillgången härvid synes ha varit följande. Efter de förste nybyggarne följde en mängd andra, lockade hit icke endast af de ypperliga jagtmarkerna, de fiskrika sjöarne och en snart sagdt obegränsad frihet att svedja; utan äfven af befrielsen från värfning och utskrifning, hvilken var Kuusamo likasom hela Lappmarken förunnad. Isynnerhet skall inflyttningen varit särdeles talrik under medlet af 17:de seklet [2]). Dessa nybyggare bosatte sig efterhand allt längre på det ryska området, helst hvarken några naturgränser eller bofasta invånare härföre ställde hinder i vägen. Att denna occupation dock icke skedde utan strid och fejder var sjelffallet. Ömsesidiga härjningståg, hvilka historien icke upptecknat, men hvilka folktraditionen länge bevarat, synes ha varit omedelbara följder af detta intrång på det främmande området. Behofvet af fred gjorde sig dock småningon gällande, och den slöts på sådana vilkor att Kuusamo och Kuolajärvi boarne åtogo sig att årligen erlägga till Ryska kronan en engång för alla fixerad såkallad bågeskatt, utan att dock härigenom på något sätt göra sig till ryske undersåter. I ersättning härföre medgafs dem att i ostörd ro besitta de länder, som de med egenhandsrätt tillvällat sig. Hela den Ryssland tillkommande skatten från Kuusamo utgjorde 17 rubel 46 kopek, och var på de skilda byalagen mycket ojemnt fördelad [3]). Just denna omständighet, eller att skatten icke stod i något förhållande till byalagens folkmängd och stor-

[1]) K. Svenska Vet. Akad. Handl. 1772 pag. 19.

[2]) Nyssanförde arbete p. 225 och Sjögrén l. c. pag. 288.

[3]) Sv. Vet. Akad. Handl. 1773 pag. 86.

lek, gör det troligt att den icke var något annat, än den Ryssland af gammalt från dessa orter tillfallande lappskatten, hvilken Lapparnes efterträdare i landets besittning funno sig föranlåtne att för grannsämjans bevarande fortfarande erlägga. Genom denna öfverenskommelse afstod man emellertid på ryska sidan faktiskt från den gamla gränsen, hvilken råkade så i glömska, att den icke ens kom i fråga vid det tillfälle, då Katarina II lät ånyo uppmäta och reglera riksgränsen. Såväl Kolska och Kemska kretskartorna, som det stora under kejsar Alexander I:stes regering åren 1801—1804 utkomna kartverket öfver ryska riket Подробная карта Россійской Имперіи veta icke af 1596 års gräns, utan upptaga gränsen mot Kuusamo sådan den nu är [1]). Sjögren synes uti sina „Anteckningar om församlingarne i Kemi Lappmark“ ha varit den förste, som fäste uppmärksamhet vid att 1596 års gränsetraktat blifvit från finsk sida öfverträdd. Hans forskningar skedde ungefär samtidigt, som den af kejsar Nikolai I anbefallda gränseledningen emellan Uleåborgs län och guvernementet Arkangel påbegyntes. Huruvida det af Sjögren uppdagade förhållandet hade något inflytande på sagde gränseledning känner jag icke. Det är emellertid bekant att denna gränseledning den 24 Juli 1827 måste afbrytas just tillföljd af en meningsolikhet emellan de finske och ryske gränsekommissarierne angående gränsens sträckning från Nääräng ävaara norrut, samt att ärendet blef hänskjutet till kejsarens eget afgörande. Först sedan kejsaren förklarat sig för den häfdvunna gränsen, kunde regleringen två år derefter vidtagas och afslutas 1829 [2]). Den vann sedermera, såsom ofvanföre nämndes, den 29 Juli 1833 kejserlig bekräftelse.

[1]) Se Sjögren l. c. p. 319 och 335.

[2]) Se härom Suomi 1843 pag. 379 och 380.

Hvad åter beträffar gränsen emellan finska lappmarken och Ryssland, är det påtagligt att de begge i Teusina och sedan i Rajasuo kontraherande parterne vid bestämmandet häraf företogo sig att disponera öfver ett område, öfver hvilket beggederas rätt var ganska tvifvelaktig. Man drog nemligen gränsen midt öfver Enare sjö till Ishafvet, utan att låtsa veta af, att den insjö och det område, som sålunda delades, tillhörde en tredje stat, eller åtminstone af denna cum jure primi occupantis hade blifvit tillegnad. Denna tredje makt var Norge, eller vid denna tidpunkt Dansk-Norska monarkien. Man behöfver knappast några historiska intyg uppå att den ifrågavarande norra Ishafsstranden tidigare blifvit occuperad af Norrmännerna än af Svenskar, Finnar och Ryssar. De geografiska förhållandena synas mig ensamma för sig vara redan härföre tillräckligt talande. Norrmännerna hade vägen hit sig anvisad af naturen; de behöfde icke färdas öfver 50 à 100 mils långa ödemarker, utan endast följa med stränderna af det öppna haf, som sköljde deras land, och det på en väg, som alltsedan Others dagar icke var dem obekant. Endast ett folk hade här i början kunnat göra dem framträngandet stridigt, nemligen de vid Hvita hafvets stränder boende Karelarne eller Bjarmerne; men sedan dessa råkat under Novgorodernes välde fanns ingen makt, som åtminstone under några sekel framåt fästade synnerligt intresse vid dessa aflägsna trakter. Ryska regeringen nöjde sig med att bevara sin, af Karelarne ärfda beskattningsrätt öfver Lapparne; men brydde sig föga om landet [1]). Först sedan Kola blifvit anlagdt och helgonet Trifon († 1583) begynt

[1]) Jemför Y. Koskinen: *Suomalaisten uutis-asutuksesta Jäämeren rannikolla.* Kirjallinen Kuukauslehti 1868, pag. 67, noten.

omvända Lapparne och bygga kyrkor här i nejden, egnade Ryssarne större uppmärksamhet åt gränsefrågan. Den reglerades nu för första gången genom traktaten i Rajasuo; — men denna traktat slöts med Sverige, icke med Norge.

Huru Sverige kom att göra anspråk på en del af Ishafskusten har Yrjö Koskinen i sina afhandlingar *Pohjanmaan asuttamisesta* (Suomi 1857) och *Suomalaisten uutisasutuksesta Jäämeren rannikolla* redan visat. Det kan derföre icke här blifva fråga om att upprepa kända saker. Det enda jag ville anmärka är, att Birkarlarnes rätt att uppbära skatt af de nomadiserande Lapparne icke gaf dem någon rätt öfver landet. Kristiern Bagges bref af den 3 September 1498 är till och med ett bevis uppå att Ishafskusten var Norges tillhörighet [1]). Det var först konung Gustaf I, som äfven begynte göra anspråk på landet. I allmänhet var Gustaf, såsom kändt är, mycket angelägen om att genom kolonisationer i all tysthet utvidga sitt rikes gränser. Huruvida han med full afsigt härigenom gjorde intrång på sina grannar, vet jag icke. Det hade icke heller varit så lätt äfven för en opartisk att alltid kunna afgöra hvar gränserna borde dragas. Till och med gamla råmärken voro förgätna, t. ex. det i Nöteborgska freden omnämnda Pätäjoki, hvilket år 1548, såsom det synes, förgäfves efterletades [2]). Gustaf eller hans embetsmän torde derföre ha ansett sig vara i sin goda rätt, då de österut utkräfde skatt ända till Murmanska kusten [3]). Dylika ingrepp tåltes dock icke af Ryssland; utan blef följden af dem krig. Norge deremot nödgades fördraga mycket. Det hade förlorat sin sjelfständighet och nedsjunkit

[1]) Pohjanmaan asuttamisesta. Suomi 1857 pag. 132.

[2]) Arvidssons Handl. I pag. 313.

[3]) Arvidssons Handl. IX pag. 109 och 226.

till rangen af ett danskt lydland. Såsom sådant bevakades dess intressen i de aflägsna Ishafs-nejderna ganska lamt. Freden i Teusina afslöts under Konung Kristian IV:des minderårighet, utan att man från dansk sida brydde sig om att härvid bevaka Norges rätt. När Kristian sjelf tagit regeringen om händer uppkom snart ett krig med Sverige, hvilket senare land visserligen härigenom måste afstå från sina anspråk på Ishafsstranden, men icke derföre från hela området norr om fjällryggen. Kautokeino, Aridsby (Utsjoki) och Indjager (Enare) förblefvo under Svensk jurisdiktion, ehuru inbyggarne nödgades erlägga skatt till beggedera rikena. Enareboarne fingo skatta till och med till tre kronor, nemligen Sverige, Danmark och Ryssland. År 1738 erlade de t. ex. till Sverige 105 daler s. mt.; till Danmark 39 dal. s. mt. och till Ryssland 30 specie riksdaler och två bäfverryggar. Nämnda år förordnades af häradsrätten på danska fogdens rekommendation en person till dansk uppbördsman i Enare, och mannen blef såsom „dansk länsman inskrifven i kronan Sveriges uppbördsbok“ [1]). Först genom Strömstadska traktaten 1751 blefvo gränserna emellan Sverige och Norge bestämda. Utsjoki och Enare tillföllo den förra staten, Kautokeino den senare, och den gemensamma skatterätten upphörde. Slutligen delades år 1826 emellan Ryssland och Norge det såkallade Fælleds distriktet. Denna delning hade till följd att Enare sjö helt och hållet kom inom Finland, emedan norska området utsträcktes öster om nämnda sjö ända till Mutkevaara eller Patsjoki. Redan tidigare, eller kort efter Finlands förening med Ryssland, upphörde Ryssarne

---

[1]) J. Fellman. Anmärkningar öfver Anteckningar om församlingarne i Kemi Lappmark. Suomi 1846 pagg. 139, 140, 155, 160 m. fl.

att såväl i Enare, som i öfriga finska lappmarken och i Kuusamo utkräfva skatt.

Beträffande till sist Finlands rätt till Utsjoki och Enare lappmarker, grundade sig denna egentligen på de etnografiska förhållandena, eller att orterna fingo en finsk befolkning. Det är annars ett historiskt kuriosum, att finska språket, som i sjelfva Finland tillbakasattes och på flerfaldigt sätt undanträngdes af det Svenska, här i yttersta norden nära nog med våld infördes. Lapparne tillsades allvarligen att lära sig finska, och att tala finska med sina barn [1]). Allt detta var ett verk af kyrkan. Det var nemligen finska kyrkan som hos svenska regeringen utverkade åt sig andliga styrelsen öfver Kemi lappmark och Enare 1633, samt till sist äfven öfver Utsjoki 1747 [2]) ehuru dessa församlingar politiskt räknades till Sverige. På den kyrkliga eröfringen följde den statsliga, och sålunda har Finland blifvit egare af en icke så liten del af norra Ishafs-sluttningen, en del, som, i fall den skulle åtföljas af en om äfven ringa hafsstrand, vore af stort värde.

---

[1]) Sjögren. l. c. pagg. 216 och 217.

[2]) Suomi 1846 pagg. 76 och 120 följ.

Finlands befolkning 1553 och 1560.

Föredraget den 10 febr. 1876.

Att känna huru stor befolkning Finland hade mot slutet af Gustaf Wasas regering, vore utan tvifvel upplysande och af mycken vigt, men är ingen lätt sak; beräkningen måste, all forskning oaktadt, delvis bero på gissning. Bland de grunder för beräkning af invånartalet, som kunna användas, är utan tvifvel hemmantalet den säkraste, emedan vida vägnar största delen af Finnarne var jordbrukare. Men äfven hemmanens antal är svårt att med noggranhet få reda på, emedan icke alla hemman ingå i skatteböckerna, och sjelfva begreppet af hemman icke då ännu vunnit insteg i alla län. Emellertid har jag af de många olika skattetitlarna: fullgärdsmän, mannetal, helsett bönder, rökar, bågar, skatte-gäddor, hel- och halfskattar, m. m. sökt utleta sannolika antalet hemman i hvarje härad och län. Jag har kommit till talet 31,208 skattehemman, år 1553. *H. Forssell* (i Sveriges inre historia, Bihanget pag. 32) har deremot haft tillgång till ett „*Mantalsregister öfver hele riket opå then sölffhjelp then menige man bevilliget K. M. udi herredagen i Arboga 1560*“, förvaradt i Svenska kammar-arkivet, och derur meddelat en ganska upplysande förteckning öfver hemmanen i Finland; der uppgifves hemmantalet 1560 vara 31,755 skatte- och krono-, inberäknade 197 torp. Således 7 år sednare 547 hemman mera än enligt min beräkning, hvilket är en ringa skilnad, då man finner att samma *H. Forssell,* enligt ett sednare Mantalsregister uppger skatte- och krono-hemmanen vara 33,736 år 1566, således 1,981 flere än 6 år tidigare. Men

för de skilda häraderna och länen är skilnaden emellan min beräkning och Hr Forssells delvis ganska betydlig, hvilken torde bero dels af olika beräkningssätt, dels af de ständiga förändringar fögderierna undergingo. Till ofvananförda summor bör läggas K. M:s arf och eget samt frälsegods 475, och kyrko-kloster- etc. hemman 601, hvilka jag anför efter Hr Forssells uppgift, emedan jag ej från annat håll lyckats få fullständig uppgift på dem.

Sedan gällde att få veta huru många personer sannolikast böra anses hafva varit bosatta på hvart hemman vid sagda tid. Vid jemförelsen emellan näbbskatten och gäddor såsom hemmanskatt i Korsholms län, fann jag att ungefär 5 näbbar belöpte sig på hvart hemman (eg. 5,1); på Åland deremot funnos blott 4,4 näbbar å hemmanet. Men enligt *Rosenborg* (Bidrag till jordbeskattningens historia) räknades tjenstefolket icke ibland näbbarne, således bör 2 läggas till de 5, summa 7. Äfven på åtskilliga andra grunder, såsom jemförelsen emellan den nuvarande befolkningen och dåvarande hemmantalet i de gamla kultur-bygderna Åland och Åbo-trakten, anser jag ett hemmans befolkning då icke kunna anslås till högre än 7. Den icke jordbrukande befolkningen har jag, i brist på faktiska uppgifter, nödgats beräkna efter gissning och antagit den vara 15,650; skulle denna gissning ock slå felt, så inverkar felet ej mycket på hufvudresultatet, emedan denna del af befolkningen i alla fall var obetydlig.

Slutsumman blir för år 1553: 241,638
för år 1560: 245,467 invånare.

Af den speciella redogörelsen för länen o. s. v. finner man bland annat att norra och inre delarne af Finland voro en temligen folktom öken, men att södra kusten hade en någorlunda tät befolkning.

Hemman-tal år 1553.

		hemman	personer
Åbo slotts län . .	Haliko och Piikkis härad, eller Söderfinne, fullgärdsmän . .	2,275	
	Masku och Vemo härad, Norrfinne, d:o	2,919	
		5,194	36,358
Kastelholms län .	Åland, mantal skatte . . .	1,013	7,091
Kumogårds län .	Öfre härad (Satakunda) helsett	2,421	
	Nedre härad bönder	1,757	
		4,178	29,246
Raseborgs län . .	6 socknar i Nyland, mantal .	1,680	11,760
Borgå län	5 socknar i Nyland, rökar. . (bönder under kungsgårdar 106)	2,100	14,700
Tavastehus län . .	Hollola härad, (bågar 3715) rökar	2,465	
	Hattula härad, (bågar 1161) rökar	634	
	Sääksmäki härad, (bågar 1939) rökar	1,338	
		4,437	31,059
Korsholms län . .	Österbotten, (Kemi 272 bågar torde göra 180 hemman) hemman	3,142	21,994
Nyslotts län. . . .	Saflax fögderi, red. halfskatter	1,502	
	Norrbottnis fögderi, halfskatter	1,976	
	(skattskinn 12,452)	3,478	24,346
Wiborgs län . . .	Lappvesi härad, rökar . . .	2,882	
	Euräpää härad, rökar . . .	3,104	
		5,986	41,902
	S:a	31,208	218,456
Dertill bör läggas:	K. M:ts arf och eget, samt frelsegods	475	3,325
	Kyrko-, kloster- och prebendehemman	601	4,207
		32,284	225,988

Den icke jordbrukande befolkningen kan antagas hafva varit ungefär följande:

Städers invånare (Åbo 4000, Wiborg 2000)	8,000
Socknehandtverkare	2,400

Slottens besättning	1500
Adel	1750
Presterskap	1200
Tjenstemän	800
Summa befolkning	241,638

Hemman-talet år 1560.

(enligt H. Forssell).

Åbo län	Söderfinne: skatte och krono h.	2587	
	frelsegods . . .	24	
	kyrko- och kloster h.	164	
	Norrfinne: skatte och krono.	2988	
	frelsegods . . .	72	
	kyrko- och kloster h.	220	
		6055	42,385
Kastelholms län .	Åland: skatte och krono . . .	1026	
	frelsegods	5	
		1031	7,217
Kumogårds län .	Öfre härad: skatte och krono.	2384	
	frelsegods	7	
	kyrko- etc.	11	
	Nedre härad: skatte och krono.	1616	
	kyrko och kloster h. .	125	
		4143	29,001
Raseborgs län . .	Nyland, hälften: skatte och krono h.	2654	
	frelsegods	64	
	kyrko-h.	2	
		2720	19,040
Borgå län	Nyland, hälften: skatte och krono	2202	
	K. M:s arf och eget . .	18	
	kyrko- och kloster h. .	21	
		2241	15,687
Tavastehus län . .	Hollola härad: skatteh. . .	1115	
	K. M:s arf och eget . .	1	
	Hattula med Hauho härad: skatteh.	999	
	K. M:s arf och eget.	14	

Tavastehus län . .	frelsegods	134	
	kyrkogods	7	
	Sääksmäki h.: skatteh. . .	1372	
	frelsegods	8	
	kyrko och kloster h.	5	
		3655	25,585
Korsholms län . .	Österbotten: skatteh. och torp	3421	23,947
Nyslotts län . . .	Jemte Öfre härad: skatteh. .	3703	
	frelsegods	16	
		3719	26,033
Viborgs län . . .	Båda häraden: skatteh. . .	5688	
	K. M:s arf och eget	112	
	kyrko och kloster h.	46	
		5846	40,922
	S:a	32,831	229,817
Till denna jordbrukande befolkning lägges enligt ofvan anförda beräkning		—	15,650
	Summa folkmängd	—	245,467

Ibland detta sednare hemmantal ingå äfven 216 torp, de flesta i Österbotten, emedan dessa i sjelfva verket torde hafva varit liktydiga med små hemman, eller föga skiljt sig från dem. Rubriken „K. Maj:s arf och eget“ undergick ständiga förändringar, hvad antalet hemman beträffar, ty år 1566 uppgifves detta hafva varit 341, således mer än dubbelt emot år 1560. Mantalsregistret för sistnämnda år upptar inga sådana hemman för hela vestra Finland, ehuru der (åtminstone några år tidigare) funnos omkring 60 sådana. Sannolikt voro de inräknade bland kyrko- och kloster-hemman, ty dessas antal anges mycket högre, än jag fann det vara enligt spridda uppgifter i räkenskapsböcker från 1553—57. Skattehemmanens antal för Korsholms län är uträknadt efter den vigt gäddor, som utgick i skatt; ty för hvarje hemman skulle erläggas i norra socknarne 10, i de södra 5 marker gäddor. För Nyslotts län uppräknas både helskatter och halfskatter, men jag har reducerat allt-

sammans till halfskatter, emedan dessa sednare torde bäst motsvara andra orters hemman.

För att bedömma befolkningens olika fördelniug på skilda trakter af landet, är nödigt att veta hvilka socknar som hörde till dåvarande slottslän. Jag meddelar derföre här en förteckning öfver *län*, *härad* eller fögderi och *socknar* i Finland vid år 1553.

Län och härad.	Länsmans-socknar.	Kyrko-socknar.
1. *Åbo slotts län.*		
1. Halikko härad.	S. Mårtens	Nybygd
5 s.	Pemar	Pemar
	Halikko	Halikko
	Bierno	Bierno
	Kimito	Kimito
		Uskela
2. Piikkio härad.	Lundo	Lundo
6 s.	S. Karins	Nummis
	Piikkio	Piikkis
	Sagu	Sagu
	Nagu	Nagu
	Pargas	Pargas
		Masku
3. Masku härad.	Masko	Lemo
9 + 1 s.	Lemå	Virmo
	Virmå, Stor-, och Virmå skogsbygd	Nousis
		Pöyttis
	Nousis	Räntämäki
	Pöytto	Reso
	Vårfrukirke	Rimitto
	Reszo	Korpo
	Rimitto	Rusko
	Korpå	
4. Wemo härad.	Vemå Finsk, Vemå	Vehmo
5 + 2 s.	Svensk	Töfsala
	Töffvesala	Nykyrka
	Nykirkie i Pettes län	Lethala
	Nykirkie i Hallo län	
	Letala	
	Lappo	

Län och härad.	Länsmans-socknar.	Kyrko-socknar.
2. *Kastelholms slotts län*		
5. Ålands härad	Saltvik	Saltvik
8 s.	Sundh	Sund
	Kumblinge	Kumlinge
	Fögell	Fögle
	Lemmeland	Lemland
	Jummala	Jomala
	Hammarland	Hammarland
	Finneström	Finström
3. *Kumogårds län.*		
6. (Satak.) Nedre här.	Hvittis	Hvittis
8 s.	Loymajoki	Loimijoki
	Kiulo	Eura
	Effra	Eura åminne
	Effrabomine	Ulfsby
	Ulsby	Kumo
	Kumo	Nerpis
	Nerpis	Raumo
		Kyrö
7. (Satak.) Öfre här.	Tyrffvis	Birkala
7 s.	Carcku	Orihvesi
	Kyro	Kangasala
	Birckala	Lempelä
	Cangasala	Vesilax
	Lämppelä	Sastamala
	Vesilax	Kalliala (Tyrvis)
4. *Raseborgs län*		
8. (och härad)	Esbo	Espå
6 s.	Kyrkslätt	Kyrkslätt
	Siwndo	Sjundå
	Ingo	Ingo
	Loijo	Lojo
	Karis	Karis
5. *Borgå län*		Pojo
9. (och härad)	Helsinge	Tenala
5 s.	Sibbo	Helsinge
	Borgå socken	Sibbo
	Perno	Borgå
	Pyttis	Perno
		Pyttis

Län och Härad.	Länsmans-socknar.	Kyrko-socknar.
6. *Tavastehus län*		
10. Hollola härad	Hauho	Hauho
11 s.	Tulus	Lampis
	Lampis	Hollola
	Asickala	Padasjoki
	Hollola	Sysmä
	Villectis	Jämpses
	Thennela	Itima
	Padasjoki	
	Sysmes	
	Jempse	
	Cleme	
11. Hattula härad	Janakkala	Janakkala
7 s.	Loppis	Vichtis
	Vichtis	Våno, med annexan Rengo
	Rengo	
	Lehijärvi	Hattula, med annexer: Kulsiala, Kalvola, Lehijärvi
	Hattula	
	Moskele	Akkas
12. Sääksmäki härad.	Portas	Somero
6 s.	Kalvola	Tammela
	Saris	Sääksmäki
	Säxmeki	Pälkäne
	Pelkene	
	Kulsiala	
7. *Korsholms slotts län*		
13. Österbotten	Kim	Kemi
10 s.	Ioo	Ijo
	Liminge	Limingo
	Salo	Salo
	Kalajoki	Kalajoki
	Karleby	Karleby
	Pedersöö	Persöör
	Vöru	Vörå
	Mustesaar	Mustår
	Kiru, med Ilmola cappel	Kyro

Län och Härad.	Länsmans-socknar.	Kyrko-socknar.
8. *Nyslotts län*		
14. Safflax fögderi $2^1/_2$ s.	Pellesniemi Vesulax Jokkas, halfva	Sagulax (Savlax) Jokkas
15. Norrbottnis fögd. $3^1/_2$ s.	Jokkas, halfva Seminge Randasalmi Tavisalmi	Sääminge
9. *Viborgs län*		
16. Lappvesi härad 5 s.	Seckeierffvi Vederlax Veckelax Lappvesi Taypala	Vederlax Veckelax Lappvesi
17. Eurepe härad 4 s.	Jeskis Mola Hantula Nykirke	Jääskis Kivinebb Nykyrka Äyräpää Viborg
9 län, . . 17 härad . .	108(+4) admin. sockn.	100 kyrksocknar.

Att befolkningen efter denna tid var i ständig tillvext, isynnerhet i de inre delarne af landet, kan man sluta till äfven deraf, att kyrksocknarnas antal 40 år derefter, vid Upsala mötes tid 1593, hade förökats med 23 nya, här icke nämnda. Sagda mötes beslut undertecknades nemligen af kyrkoherdar i följande tillkomna pastorater: Getha (har dock sedermera varit kapell), Kiulo (förut administrativ socken), Lappträsk, Mäntsälä, Kisko, Urdiala, Ruovesi, Sahalax, Rautalambi, Laukkas, Laihela, Ilmola (förut nämndt som kapell), Lappo, Lochteå, Pyhäjoki, Karlö, Piexämäki, Randasalmi, Kuopio, Taipalsaari, Ruokolax, Säkkjärvi, Björkö.

Finlands förhållande till Sverige, framgår ur följande data för år 1560. Hela Svenska riket, inberäknadt Finland, innehöll då: skatte och krono-hemman . 70,815

K. M:ts arf och eget	5,227
frälsegods	15,844
kyrko och kloster-hemman	11,591
	103,477 hemman.

Således utgjorde hemmantalet i Finland 31,7 procent af hela rikets, det vill säga icke fullt en tredjedel; men skatte- och krono-hemmanen i Finland voro så öfvervägande, att de uppgingo till 44,8 procent af hela rikets skatte- och krono, således icke långt ifrån hälften. K. Maj:ts arf och eget, som i Finland voro blott 145, frälsegodsen, som voro 330, och kyrkogodsen (601) utgjorde deremot en ganska ringa bråkdel af summan för dylika i Sverige. Enligt den beräkningsgrund (7 personer på hemmanet) som jag användt för Finland, borde hela rikets jordbrukande befolkning då hafva uppgått till 724,339 personer; hvartill måhända finge läggas ungefär 100,000 annan befolkning, så att monarkins hela folkmängd bort vara 824,000 invånare. Af denna summa skulle Finlands inbyggare utgjort 20,7 procent.

S. G. Elmgren.

Ödeshemman i Pargas åren 1573—1727.

Enligt anteckningar ur Statsarkivet voro följande antal hemman i Pargas *öde*, d. v. s. oförmögna att betala någon skatt. Socknens hela hemmantal är antaget ha varit 337, och ödeshemmanens procent af hela antalet derefter uträknadt. Hemmantalet minskades väl under tidernas lopp, dels genom flere ödeshemmans sammanslagning till ett, dels genom skattelindring (förmedling), så att flere små hemman räknades tillsamman såsom ett, och var 1727 betydligt mindre än 1573; men för att procenten må uttrycka samma förhållande under hela tiden, är den uträknad efter samma grundtal 337, som var det verkliga i periodens början. Förhållandet i Pargas kan anses hafva gällt ungefärligen i hela sydvestra Finland, emedan inga undantags-förhållanden der ägde rum, om ej möjligen det, att adeln der slagit under sig ett större antal hemman än annorstädes, Sagu kanske undantaget.

år	*hemman*	%		*år*	*hemman*	%	
1573	15	4,4		1585	34	10,0	
1577	26	7,7		1586	52	15,4	hunger och pest i Sverige
1578	60	18,0		1587	50	14,8	
1579	68	20,1		1588	50	14,8	
1580	73	21,6		1589	17	5,0	
1581	75	22,2	Ryska kriget	1590	17	5,0	
1582	73	21,6		1591	22	6,5	
1583	70	20,7		1592	37	10,9	
1584	61	18,1		1593	17	5,0	

år	hemman.	%		år	hemman	%	
1594	28	8,3		1628	63	18,6	
1595	14	4,1		1629	61	18,1	
1596	26	7,7		1630	72	21,3	
1597	17	5,0		1631	69	20,4	
1598	15	4,4		1633	67	19,8	
1599	15	4,4		1634	54	16,0	
1600	32	9,5		1637	53	15,7	Tyska 30-åriga kriget.
1602	69	20,4		1639	44	13,0	
1603	111	32,9		1640	37	10,9	
1604	77	22,8	Livländska kriget, hunger och pest.	1643	40	11,8	
1605	72	21,3		1646	41	12,1	
1606	65	19,2		1648	36	10,6	
1607	40	11,8		1649	43	12,7	
1608	37	10,9		1653	14	4,1	
1609	30	8,9		1656	19	5,6	
1610	43	12,7		1658	18	5,3	
1611	37	10,9		1659	25	7,4	
1613	58	17,2		1661	38	11,2	
1614	65	19,2	Elfsborgs lösen.	1663	27	8,0	
1615	78	23,1		1665	25	7,4	Förmyndare regering.
1617	54	16,0		1668	25	7,4	
1620	81	24,0		1670	33	9,8	
1621	80	23,7		1672	32	9,5	
1622	73	21,6		1674	25	7,4	
1623	79	23,4		1675	26	7,7	
1624	86	25,5	Polska kriget.	1676	24	7,1	Danska kriget.
1625	82	24,3		1678	27	8,0	
1626	78	23,1		1680	23	6,8	
1627	77	22,8		1682	26	7,7	

år	*hem-man*	%		*år*	*hem-man*	%	
1684	20	5,9		1700	15	4,4	
1687	18	5,3		1703	8	2,3	
1690	13	3,8		1708	10	2,9	Ryska kriget.
1693	10	2,9		1711	6	1,7	
1695	21	6,2		1722	11	3,2	
1696	12	3,5		1727	3	0,8	
1698	16	4,7					

Efter detta sistnämnda år var antalet ödeshemman i allmänhet obetydligt; och efter 1760 till våra dagar förekommer knappt något enda sådant i räkenskaperna.

Betraktar man dessa siffror nogare, skall man finna, att de stora krigen voro förnämsta orsaken till ödesmålen, likväl icke egentligen för folkförlustens skull, utan för de oerhördt stränga utpressningarne af skatter, som då ägde rum. Dessutom led Pargas bevisligen mycket af Svenska truppers transport sjöledes genom socknen till östra gränsen, ty dessa inhemska soldater hade för sed att i förbifarten utplundra nära till stranden liggande byar, alldeles såsom i fiendeland, och hemman vid stora farleden lågo derföre ofta i öde. En annan orsak var väl också de betydliga underslef, som kronans uppbördsmän begingo under svaga eller vårdslösa regeringar, exempelvis Johan III:s, sålunda nemligen att de för egen profits skull antecknade flere ödeshemman än de som verkligen existerade. Så beror den höga procenten 32,9 för år 1603 utan tvifvel på oriktig uppgift af kronans fogde, ty att en tredjedel af

socknen skulle varit platt oförmögen att betala skatt, är föga troligt.

Om man undantar detta sistnämnda år, så var det bedröfliga ödestalet högst under Gustaf Adolfs Polska krig 1620—27, då procenten gick upp till 25,5; dernäst under Johan III:s Ryska krig 1578—84, då proc. steg till 22,2, och Karl IX:s Lifländska krig 1602—06, då den likaledes var 22,8 och ständiga plundringar jemte hungersnöd ökade krigsbördan; dernäst Tyska trettio-åriga kriget 1630—48, då den var 21,3 i början men sednare något minskades. Dessutom åstadkom Elfsborgs lösen åren 1613—15 stort elände och oförmåga att tillfredsställa kronans högt stegrade fordringar, såsom proc. 23 utvisar. Pargas jordägare fingo i sanning dyrt betala Sveriges vestligaste gränsfästning, eller rättare freden med Danmark. Deremot tyckes det som de öfriga krigen mot Danmark icke skulle hafva synnerligen svårt tryckt denna del af Finland, icke heller det stora Nordiska kriget 1700—21, som likväl för Österbotten och Åland var så förödande, ty proc. är då lägre än eljest. Det synes tvertom som skulle socknen vid den tiden hafva repat sig och återvunnit ett visst välstånd, förmodligen emedan skatterna under Ryska tiden icke utkräfdes strängare än jordbrukaren kunde tåla. Reduktionens välgörande verkningar spåras äfven häruti, ty ifrån 1682 framåt tager antalet ödeshemman synbarligen af; det bättre ordnade samhällsskicket gjorde att olyckor lättare kunde bäras. Detta förhållande är väl förtjent af uppmärksamhet, ty det bevisar huru orätt det är att öfver hela landet utsträcka en skildring, som träffar in blott på vissa delar af landet; härjningen 1711 och ff. åren sträckte sig säkerligen icke till sydvestra Finland, kanske icke heller till södra kusten, ehuru man vanligen så antagit. Märk-

värdigt är äfven att hungersåren 1695—98 icke åstadkommo något mer än vanligt elände i denna socken, ehuru de säkerligen kräfde svåra offer i större delen af landet.

Minsta antalet ödeshemman under de två första seklerna äro antecknade för åren 1595, 1653, 1693 och 1696. Orsaken till det lyckliga förhållandet just då, kan jag för tillfället icke utreda, måhända voro de föregående åren utmärkta för god årsvext eller rikt fiskafänge.

S. G. Elmgren.

Riksdagsmannaval i Åbo 1769.

Vid slutet af den så kallade *frihetstiden* försiggick i Åbo ett riksdagsmannaval, som är särdeles anmärkningsvärdt för den fullkomliga brist på laglydnad man dervid ådagalade å båda sidor, men isynnerhet från det segrande hattpartiets sida. Äfven det utvisar tydligen att frihetstidan redan var mogen för sitt fall, att den icke längre kunde bära sig, då rätt och billighet ingenting gällde, men partiintresset deremot allt. Valet angick den af Fryxell så kallade *reaktionsriksdagen* 1769, hvilken hattpartiet i förbund med konungen och hans anhängare framtvungit emot rådets vilja och förra riksdagens beslut. Det gällde att kullstörta Mössornas välde och alla den förra riksdagens mest välgörande regeringsåtgärder. Hattarne hade per fas et nefas sökt skaffa sig öfvervigt i ständen, och lyckades äfven i Åbo sammanbringa ett mäktigt parti, som sannerligen icke var nogräknadt om medlen att vinna sitt mål. Det trotsade både lagar, regering och billighetskänsla, samt gick verkligen segrande ur striden. Den ifrigaste agitatorn å Hattarnes sida tyckes hafva varit handlanden Wittfooth, å Mössornas Wechter, båda med förnamnet Hans Henrik.

Valet skedde den 24 januari 1769 å rådhuset i Åbo, under politie borgmästaren Karl Fredrik Ignatii ordförandeskap, på följande vårdslösa sätt: Ignatius uppläste förordningarne angående riksdagsval blott på Svenska, ehuru

en stor del handtverkare och Finska borgare icke förstodo ett ord deraf; de 3 societeterna — nemligen handelsmän, handtverkare och Finska borgare — hvilka hvar för sig borde välja 8 elektorer, voro vid mötet icke särskilda, utan blandade om hvarandra i den fullpackade trånga salen, hvars dörr tillslöts, så att en god del borgare blefvo utestängda; elektorsvalet skedde utan omröstning på några minuter sålunda, att handl. Wittfooth först på måfå uppnämndes, han trädde fram och nämnde bland sina bekanta en annan, dessa båda åter en tredje, o. s. v., tilldess man ansåg antalet 24 vara uppnådt, alla valda af hvarandra; i hastigheten råkade dock 25 bli utnämnda, hvarföre på Wechters motion omröstning om de sist nämnda handtverkarena måste ske, då fabrikören Wechter fick stor pluralitet framför bagaren Söderberg; derpå fick borgerskapet afträda, och elektorerna, som qvarstannat, valde justitie borgmästaren Thure Hagert med 16 röster, mot 8, dem förra riksdagsmannen handl. Anders Baer erhållit; samma så vårdslöst utsedda elektorer fingo dessutom förtroendet att bestämma dagtractamentets belopp, som Hagert skulle få uppbära (hvarvid äfven Hagert sjelf deltog i öfverläggningen), ehuru borgerskapet ingalunda öfverlemnat denna sin rätt åt elektorerna. Genast derpå beslöt magistraten utfärda fullmakt för Hagert, utan att lemna någon besvärstid.

Men fabrikör Wechter och rådman Abraham Juslén hade dagen derpå i Seipels källare samlat omkring sig en mängd med valet missnöjda borgare, som det tyckes mest Finnar och säkerligen Mössor, hvilka undertecknade en besvärsskrift öfver flere vid valet begångna olagligheter. Denna var troligen uppsatt af Wechter, hade 37 underskrifter och inlemnades till magistraten den 26 januari. Öfver detta fullkomligt lagliga steg blef magistraten så

förgrymmad, att den uppkallade alla de missnöjda, qvestionerade hvar och en för sig om han egenhändigt underskrifvit skriften eller icke, samt utdelade stränga skrapor, deruti biträdd äfven af Hagert, ehuru han bort anse sig jäfvig. Oaktadt besvären utfärdade magistraten likväl fullmakten för Hagert och då den enda lagligen valda elektorn Wechter nekade sin underskrift, lät man skräddaren Palmén skrifva under ibland elektorerna, ehuru han icke ens varit närvarande vid valet, än mindre elektor. De missnöjda borgarena antogo hofrättsadvocaten Olof Montan till sin sakförare och inlemnade i laga tid besvärskriften till landshöfdingen Jeremias Wallén, som oförtöfvadt infordrade magistratens förklaring. Besvärspunkterna voro 13, hufvudsakligen: att elektorerna valt sig sjelfva, att de 3 societeterna icke fått deliberera i skilda rum, att 7 elektorer voro sinsemellan besvågrade, att elektorerna bestämt riksdagsmanna arvodet för högt, borgerskapet till förfång, att hvad som föredrogs icke blef tolkadt på Finska, att en del borgare icke ens fått bivista valet, derföre att salsdörren stängdes på Hagerts ordres. Magistraten bestred blott i allmänna ordalag besvärens riktighet, utan att vederlägga dem i detalj, förklarande sig icke vilja göra detta förän besvärens concepist satt ut sitt namn — naturligtvis blott ett knep, för att draga ut på tiden tills Hagert skulle hinna afresa. Landshöfdingen Wallén tog emellertid obetingadt de missnöjdas parti och förklarade valet för ogiltigt och olagligt, men vidtog derjemte den obetänkta åtgärden att hänskjuta ett par punkter i besvären till riksrådets afgörande, emedan han ej tilltrodde sig kunna dömma om dem. Kungl. Majestät, d. v. s. rådet med namnstämpeln Adolf Fredrik, skrapade landshöfdingen för denna onödiga omgång, hvarigenom tidsutdrägt vållades, men

godkände dock besvären och befallte anställandet af nytt val. Detta utslag kom till Åbo först den 30 mars, då Hagert redan afrest, och upplästes i rådhuset den 1 april, således 18 dagar före riksdagens början. De missnöjda borgarne läto i hemlighet trycka och utsprida det. Men ehuru såväl landshöfdingen som regeringen direkte befallt nytt riksdagsmanna val, tänkte magistraten allsicke på att lyda, utan öfverlade med stadens äldsta och elektorerna — de samma, öfver hvilkas olagliga utnämning besvär förnämligast blifvit anfördt — hurudant utlåtande man borde afgifva om Kungl. Maj:s och landshöfdingens skrifvelser, samt huru man skulle vädja ifrån regeringens till ständernas dom. Man tyckes nemligen redan räknat på att Hattarne skulle segra vid riksdagen och störta Mössorna i rådet, såsom det ock gick. Advocaten Montans och en stor samling borgares påminnelser om nytt val, hade ingen verkan på borgmästaren Ignatius eller magistraten. Då togo de missnöjda borgarena, hvilkas antal nu mångdubblats, äfven å sin sida ett olagligt steg, emedan all laglig procedur syntes kraftlös: de valde Wechter till riksdagsman och uppträdde till ett antal af 109 i landshöfdingens residens, förklarande sig genom magistratens olydnad mot Kungl. Maj. hafva blifvit tvungna till det ovanliga steget att sjelfva anställa val, och ville få allt detta upptaget i landhöfdinge embetets protokoll. Landshöfdingen var bortrest, och landskamrern Daniel Gadolin, ehuru kallad, nekade att komma till embetsrummet, men landssiktern Gustaf Malm, som var välvilligt stämd mot de missnöjda, upptog ensam ärendet och meddelade dem det begärda protokollet, som upptog alla väljandes namn, och äfven företeddes i hofrätten. Med detta protokoll och med en af 26 borgare underskrifven fullmakt, afreste Hans

Henrik Wechter den 13 april till Norrköping. Men Hagert hade hunnit fram långt förut och den 19 april blifvit intagen i ståndet utan anmärkning, hvarföre Wechters resa blef fåfäng. Hattarne blefvo snart medvetna af sin styrka i borgareståndet och nu anbefalldes justitie kansleren (den ifriga hatten Stockenström) att anställa åtal emot såväl landshöfdingen som de missnöjda borgarena. Förklaringar infordrades från ömse sidor, men huru ärendet slutligen aflopp, känner jag icke. Måhända uppsköts allt afgörande ad calendas Graecas, och partivännerna i magistraten gingo fria från allt ansvar, oaktadt sina många felsteg.

Öfver detta ämne finnas tryckta protokoller, ett digert häfte från hvardera parten, det ena kalladt „Handlingar“ m. m., det andra „Uplysning för allmänheten“, Åbo 1769 och 1770.

S. Elmgren.

Historiallisen Osakunnan

PÖYTÄKIRJAT.

Historiallisen Osakunnan Pöytäkirjat.

Lokak. 30 p. 1874. Saapuvilla olivat: Esimies Kamarineuvos Rabbe, Provessori Elmgren, Tohtori Bomansson, Maisterit J. R. Aspelin ja A. Boehm, hra R. T. Hausen ja allekirjoittanut. Sen ohessa saapui keskustelujen aikana arvoisa vieras, Wiron Ritarikunnan-arkiston hoitaja herra C. Russwurm, joka paluumatkallansa ulkomailta Tukholman kautta oli vast'ikään kaupunkiin tullut.

1 §. Maisteri J. R. Aspelin mainitsi löytäneensä Suomen valtio-arkistosta, Wenäläisen Suomen tilikirjainseasta (N:o 2,152), hyvin täydellisiä tietoja tämän tienoon väkiluvusta v. 1754. Papisto, näet, oli Marraskuussa mainittuna vuonna tehnyt ja hallitukselle sisään-lähettänyt luetteloita kaikkien seurakuntain asukkaista, ja vaikka kaikki nämä ilmoitukset eivät ole yhtä täydellisiä iän ja sukupuolen puolesta, niiden summat kultakin seurakunnalta kuitenkin ansaitsevat tulla julkisuuteen, varsinkin koska väkiluvun-tauluja muutoin näiltä aioilta löytyy ainoastaan Ruotsalaisesta Suomesta. Luettelo osoittaa seuraavat määrät:

Wiipurin maakunta:

Osa Säkkijärven seurakunnasta *)		658	henkeä.
Wiipurin maaseurakunta		4,677	„
Kakin kappeli		1,296	„
Andrean seurakunta		4,390	„
Muola: kreivi Shuvalov'in tilat	1,645 „		
„ kreivi Tschernitschev'in „	2,090 „	3,735	„

*) Toinen osa Säkkijärveä kuului Kymenkartanon maakuntaan.

Walkjärven seurakunta	2,373	henkeä.
Kivennavan seurakunta	2,498	„
Uudenkirkon seurakunta	2,682	„
Kuolemajärven kappeli	1,201	„
Koiviston seurakunta	2,257	„
Summa Wiipurin maakunta	25,767	henkeä.

Käkisalmen maakunta:

Etelä-lääni.

Käkisalmen kaupunki- ja maa-seurakunta .	856	„
Räisälän ja Kaukolan seurakunnat	3,804	„
Pyhäjärven seurakunta	2,248	„
Sakkolan seurakunta	2,742	„
Raudun seurakunta	2,401	„
	12,051	„

Pohjois-lääni.

Hiitolan seurakunta	3,017	„
Kurkijoen seurakunta	4,747	„
Joukion ja Koitsanlahden seurakunnat . .	4,820	„
Uukuniemen seurakunta	1,649	„
Ruskialan seurakunta	1,945	„
Sortavalan seurakunta	4,596	„
Impilahden seurakunta	1,591	„
	27,952	„
Summa Käkisalmen maakunta	40,003	henkeä.

Lisäksi tuli Kreikan-uskoiset asukkaat, „joita Lutherilaiset papit eivät ole voineet luetella“, mutta jotka arvattiin Käkisalmen maakunnassa tekevän enemmän kuin 10,000 henkeä. Myöskin Wiipurin kaupungin väkiluku näkyy luettelosta puuttuvan, niin että koko asukas-määrä siinä osassa Suomenmaata, joka Uudenkaupungin rauhanteossa tuli We-

näjän alle, nähtävästi nousi noin 80,000. Siinä osassa Wenäläistä Suomea, joka Turun rauhanteossa oli Wenäjälle tullut, luetellaan seuraavat määrät:

Kymenkartanon maakunta,
johon kuuluu Kymin ja Lapveden kihlakunnat sekä Jääsken kihlakunta Savonlinnan piirikunnan kanssa.

Ruokolahden seurakunta	5,313	henkeä.
Säämingin seurakunta	2,265	„
Kerimäen seurakunta	1,933	„
Wirolahden seurakunta	2,438	„
Wehkalahden seurakunta	3,045	„
Walkialan seurakunta	3,086	„
Kymin seurakunta	1,261	„
Pyhtään seurakunta	848	„
Taipalsaaren emäkirkkokunta	1,813	„
Lemin kappelikunta	1,477	„
Savitaipaleen seurakunta	1,972	„
Suomenniemen kappelikunta	686	„
Joutsenon seurakunta	1,750	„
Lapveden seurakunta	2,800	„
Luumäen seurakunta	1,546	„
Säkkijärven seurakunnan osa	2,041	„
Jääsken emäseurakunta	1,926	„
Kirvun kappelikunta	1,784	„
Summa Kymenkartanon maakunta	37,984	henkeä.

Tästäkin luettelosta puuttuu se kolmas-osa Mäntyharjua, joka kuului Wenäjän alle. Koko väkiluku tässä maakunnassa teki siis enemmän kuin 38,000 henkeä, ja koko Wenäläisen Suomen asukas-määrä näkyy tehneen lähemmäs 120,000 henkeä. Näihin väkiluvun suhteisin sopii ver-

rata, mitä jo ennen on Osakunnassa ilmoitettu Wenäläisen Suomen asukas-määrästä v. 1785 (ks. Hist. Ark. III, siv. 177).

2 §. Allekirjoittanut mainitsi ryhtyneensä Nuijasodan historian täydentämiseen niiden todistuskappaleiden avulla, joita löytyy Gottlund'in kokoilemassa, joka Nuijasodan teosta valmistettaissa ei vielä ollut tutkijain käytettävänä. Kokoilema sisältää paitsi alkuperäisiä kirjeitä ja irtaimia kopioita myöskin vahvan kopio-kirjan, jonka myöskin A. Fryxell mainitsee nimellä „Finska Brefven", vaikka hän ainoastaan aivan vaillinaisesti ja pintapuolisesti on sitä käyttänyt. Nuijasodan syistä tahtoi allekirjoittanut tällä kertaa mainita seuraavat seikat. Jo alussa vuotta 1593 näkyy talonpoikien ja sotaväen väli olleen varsin katkera. „Teurastus-pöydästä" (ks. Nuijasota I, siv. 108) tiedämme himmeästi, että (nähtävästi Helmikuussa) syttyi kapina Rautalammilla, jonka kuitenkin marski tukehutti. Maalisk. 22 p. 1593 kirjoittavat herttuan lähettiläät Martti Kerdtner ja Knuutti Kijl Turusta muun muassa näistä oloista: „Den es gehet erbermlich zu hier im lande. Die Pauren Versammelen sich mitt grossen hauffen, erschlagen die Hoffleute vnd Knechte des nachts in ihren Borchlegeren, nehmen ihn ihre Pferde, rüstung vnd kleidung, dass mancher nur mitt noth das leben davon bringen kan. — — Her Claes hatt etzliche davon gefangen, die will er auf Rade vnd Pfal setzen lassen, Gott gebe dass es dardurch gestillet würde vnd helffen muchte etc. Sie verschonen ihrer selbest eignen Finnischen Knechte, welche sie vnter sich selben ausgeschrieben, nicht, Sondern verfolgen sie alss die Schwedischen. Vnd bericht[et] Erich Strälle en Hoffman und:r Vplendischen fahnen mehr dan mit 16 seiner Hoffleute und Knechte, welche grossen schaden vnd schlege entpfangen, dass die Pauren aussdrücklich zu ihnen gesagdt, sie sol-

ten sich aus dem lande an den Köningk in Polen packen, deme sie geschworen hetten; Sie wolten keine Kriegsleute noch andere Regenten mehr, dan vnder sich selber auss ihrer mittel köningk haben. Gott wendes zum beste vnd steure den bosen vornehmen" (ks. Gottlund'in kopiokirja Suom. valtio-arkistossa, siv. 20). Tästä näkyy, mihin määrään Suomen rahvas jo silloin oli tuskastunut. Se tapaus, josta kirjeessä puhutaan, näyttää olevan juuri Rautalammin kapina; mutta muuallakin rahvas jo ryhtyi väkivaltaisiin keinoihin. Länsipohjan ja Taalaen jalkamiesten päälliköt kirjoittivat herttualle Yli-Satakunnasta Helmik. 17 p., pyytäen lupaa lähteäksensä kotia, koska talonpoiat heistä haikeasti valittavat ja myöskin vihaan yltyvät; „vij vt af dem blifve ganske mycket öffverfaldne", kuuluu sanat (ks. Gottl. kopiok. siv. 11, 12). Että se sotaväki, jonka rasittavaa valtaa rahvas kantoi, ei ollutkaan kehuttavaa lajia, tunnetaan runsaista esimerkeistä. Kenties kuitenkin on suuri-arvoisin se todistus, minkä vanha sota-uros Henrik Klaunpoika Horn tälle väelle antaa. Hän oli marskille Helmik. 6 p. kirjoittanut „Myckilberg"istä, kiittäen häntä rauhanteosta ja kehoittaen häntä lähettämään yhden osan sotaväestä pois maasta, maan asukasten hädän vuoksi. Mutta marskilta ei tullut mitään vastausta (ks. Gottl. kopiok. siv. 22). Huhtik. 1 p. hän samasta paikasta kirjoitti poiallensa Kaarlo Horn'ille, joka Ruotsissa oli, pyytäen häntä ilmoittamaan asian laitaa Kaarlo herttualle. „Miksi herra Klaus Fleming on pidättänyt sotaväen täällä, rahvaalle suureksi rasitukseksi, tiedetään kyllä", sanotaan kirjeessä. Horn ehdottelee, että Suomalaisesta ratsuväestä ei pysytettäisi palveluksessa kuin korkeintaan 50—60 kunkin ratsumestarin alla, ja että nämä sijoitettaisiin linnoihin ja kruunun kartanoihin. Tämän väen laatua hän kuvailee seuraavalla ta-

valla: „Så är här mäste parten Vnder dee Finske Ryttare mycket Sluder, Prestedrengiar, Clockare drengiar och Köpmans drengiar, som hafve slegget sigh vnder Fennikerne enkom till att richte sigh af deres Borgläger; Är och så skedt, att the hafve fått Sölfknappar i bröstet, som förre hade med orlof sagt en lusigh Tröija“ (ks. Gottl. kopiok. siv. 22).

3 §. Provessori Elmgren esitti muutamia huomauksia Pyhän Henrikin hautapatsaan kuvien suhteen (Muinaismuisto-yhtiön Aikakauskirja I). Siinä kuvassa, jossa Ruotsalaisten maalle-meno näytetään, tuo korkean pilarin päällä seisova alastoin ihmis-muoto näkyy tarkoittavan jotakin pakanain epäjumalaa. Se seikka, että rannassa seisoo tykki kuulinensa antaa osviittaa aikaan, jolloin kuvat tehtiin. Se kuva, jossa pispa ja kuningas kohtaavat toisiansa erään kirkon edustalla rannassa, tarkoittaa Provessori Elmgren'in mielestä sitä kronikan mainitsemaa tapausta, jolloin Upsalan tuomiokirkon valmistuttua pispa kehoittaa kuningasta lähtemään ristiretkelle Suomeen. Kuitenkin tämän kuvan järjestys taulu-sarjassa näyttää tekevän tämänkin selityksen epäiltäväksi. Että se taas, kuten kuvain-selitys, Muinaismuisto-yhtiön aikakauskirjassa arvelee, tarkoittaisi jotakin myöhempää kuninkaan käyntiä Suomessa, ei ole myöskään luultavaa; sillä semmoisesta käynnistä ei löydy muutoin mitään mainetta. Luonnollisin lienee se ajatus, jonka allekirjoittanut on esittänyt Kirjallisessa Kuukauslehdessä 1874, siv. 229, että tässä paikassa kuvataan Eerik Pyhän lähtö Suomesta, jolloin hän jättää Henrik pispan hyvästi, astuaksensa laivoihin, jotka rannassa odottavat.

4 §. Kamarineuvos Rabbe mainitsi, että Katholisaikana rakennettujen kirkkojen lukumäärä Suomessa oli Agrikolan tunnetun luettelon mukaan 121; kuitenkin luette-

losta puuttuu vielä 4, nimittäin Lokalahden (rakennettu v. 1409, Iivar Fleming'in maakirjan mukaan), Kiikkalan, Lopen ja Kymin.

5 §. Lopuksi Kamarineuvos mainitsi vanhimpia karttoja, joissa Suomenmaa on kuvattuna, ja huomautti, että Hipping'in mukaan („Om Tyska landet i Finland") löytyy eräs kartta 13:nnelta sataluvulta säilytettynä Parman kaupungissa Italiassa, mutta kopioittuna Romantsov'in kirjastossa Pietarissa. Tässä kartassa tavataan Turun kaupungin sijassa nimi „*Turom*", ympärystä nimitetään „*Turoma*", Suomenlahden nimi on „Mare Hochlandiæ" ja Wenäjä nimitetään „Rurima."

Yrjö Koskinen.

Jouluk. 9 p. 1874. Saapuvilla olivat: Esimies Kamarineuvos Rabbe, Provessori Elmgren, Tohtorit Bomansson ja Ignatius, Maisterit J. R. Aspelin ja A. Boehm sekä allekirjoittanut.

1 §. Allekirjoittanut luki Osakunnalle seuraavan Tohtori Th. Aminoff'ilta tulleen valaisevan kirjeen Ruotsalaisen asutuksen jäljistä Wiipurin läänin rannikolla ja saaristossa:

„Huomattuani Wehkalahden saaristossa useampia entisen ruotsalaisen asutuksen jälkiä tein tänä kesänä pienen tutkimus-retken pitkin merenrantaa itään päin Ruotsalaisen väestön nykyisestä rajasta („Pyhtään Ruukylästä = Broby) alkain. Tällä retkelläni huomasin paikkain, semminkin saarten, lahtien ja vuorien nimistä: 1) että *Ruotsalainen asutus* on ennen vanhaan ulottunut katkeamattomassa jaksossa aina *Orslahteen* asti (kylä noin 13 virstaa itään päin Wirolahden kirkolta). Orslahdessa tavataan vielä

vahvat Ruotsalaisuuden jäljet (minä löysin sieltä 17 selvästi ruotsalaista paikan nimeä), mutta siitä paikasta itäänpäin katoavat ne äkkiä, niin että niitä idempänä *) tavataan ainoastaan *Koivistoilla* ja ulkosaarissa (esim. Lavansaaressa ja Seiskaarrossa). Edelleen näkyy niistä noin 200:sta ruotsalaisesta paikannimestä, jotka retkelläni sain onkeeni: 2) että *Suomalaista* väestöä on asunut mainitulla alalla ennen Ruotsalaisten asettumista. Se nähdään siitä, että monessa paikannimessä edellinen osa on Suomalainen jälkimmäinen Ruotsalainen, esim. Hepoviikki, Lintuviikki, Varispakka. Nimi *Mentlahti*, joka ei ole voinut olla alkujaan mikään muu kuin Mäntylahti, on merkillinen siitä että se on pysynyt ruotsalaisessa murtuneessa muodossaan nykyistenkin puhdasten Suomalaisten asukasten suussa, niin että koulupojat Haminan kansakoulussa eivät ymmärtäneet mitä paikkaa Y. Koskinen tarkoittaa Mäntylahdellaan, ennenkuin he saivat tietää, että se oli sama kuin heille tuttu Mentlahti.

Että tämä entinen ruotsalainen asutus on vanhoilta ajoilta huomataan useammista *vanhoista sanoista* ja sananmuodoista, esim. *Pyöt*-saari (= böte, korkea vuori), *Mar-viikki* (mar, seisova vesi), *Pirk*-holmi (= birk = björk), *Wiiholma* (vii = pyhä?)

Mitä näissä paikkain nimissä tavattaviin *sanain-muotoihin* tulee, on huomattava, että niissä ylipäätä ilmaantuu, niinkuin luonnollista onkin, *yhtäläisyyttä Uusmaalaisen Ruotsalaisen murteen kanssa* (esim. saant = Uusm. sånd, sumar = Uusm., pulter = Uusm. bulder, lank = Uusm. lang j. n. e.) Merkillistä on kuitenkin, että näissä nimissä tulee esille sanoja, joissa Uudenmaan murteesta jo kadonnut *vanhempi Skandinavilainen muoto on säilynyt*, esim. *pirk* = björk, *rei*

*) Itä-puolelta Wiipuria ovat tietoni ainoasti kartoista otetut.

= vanh. skand. reyrr = Uusm. röi, aasi = v. sk. ja Gottl. as = Uusm. ås. Haminan seuduilta itään päin tavataan *omituisuus, joka näyttää viittaavan Gottlannin murteesen*, nim. ou, öy:n asemesta, esim. *ouri*, Kymissä öyri, = Uusm. öir = v. sk. eyrr, (vertaa: Gottl. oyra = v. sk. eyra y. m.; katso Rydqvist IV 147), houter, Kymissä höyter = Uusm. höuter = hafstång.

En voi olla mainitsematta, että nämä tutkintoni ovat minussa vahvistaneet vanhaa ajatusta, että Ruotsalaisten asettuminen Suomen etelä-rannikolle on yhteydessä Hämeen valloituksen kanssa, ja että näiden tulokkaiden seassa on, niinkuin Agrikolakin mainitsee, ollut paljo Gottlandilaisia, joita jo kenties aikaisemminkin on voinut majaella ulkosaarissa. Se on, näet, merkillistä, että katkeamattoman Ruotsalaisen asutuksen jäljet *äkkiä loppuvat Orslahden itäpuolella*. Kun sitten muistamme, että Orslahdesta muutamia virstoja itään päin on Urpalan lahti, ja että Pähkinäsaaren rauhakirjan mukaan Wenäjän puolelle joutuneet Karjalaiset saivat oikeuden vast'edeskin kalastaa *Urpalahdessa*, niin näyttää toden-mukaiselta, että näiden kyläin välitse on ennen vanhaan kulkenut Karjalaisten ja Hämäläisten heimokuntain raja (siihen viittaavat nimet Hämeenkylä ja Karjalan luoto Wirolahdella), ja että Ruotsalaisia on asettunut pitkin meren rantaa niin kauas kuin Hämäläisten ala ulottui. Ajatus, että Hämäläisten ala on muinaisina aikoina ulottunut aina Wirolahteen asti, saa vahvistusta siitäkin, että Wirolahden itä-rannalla tavataan *Hämeenkylä*. Tässä kylässä asuvat Hämäläiset näyttävät Ruotsalaisten asettuessa jääneen paikoilleen, kosk'ei sen kylän seuduilla ollenkaan tavata Ruotsalaisia nimiä.

Tämä muinoinen Ruotsalainen rantaväestö näyttää jo hyvin aikaisin muuttuneen Suomalaiseksi, kosk'ei nykyisen

kansan tiedossa ole pysynyt mitään muistoja sen Ruotsalaisesta sukuperästä."

Siinä keskustelussa, joka tämän johdosta syntyi, lausuivat Osakunnan saapuvilla olevat jäsenet yksimielisesti sen ajatuksen, että Ruotsalainen väestö Suomenmaan eteläranikolla ei voi ylipäänsä olla peri-vanha eli ennen Ruotsalaista valloitusta tulleena, niinkuin ei minkäänlaiset muistomerkitkään puolusta Ruotsalaisten asumista Uudellamaalla pakanuuden aikana. Huomattavaa on, että Wenäjän kronikoissa tätä Hämäläisten rannikkoa ensi ja ainoa kerta nimitetään *Sveanmaaksi* v. 1256, jolloin ruhtinas Aleksanteri Jaroslavinpoika teki retken sinne, joka retki oli ensimäinen Wenäläisten tekemä päällekarkaus Birger jaarlin valloituksen jälkeen (ks. Akiander, Suomi 1848, siv. 65).

2 §. Tohtori Bomansson teki asiallisen selvityksen Ruotsin kuningasten kantamista arvonimistä. Tohtori muun muassa osasi muutamien Suomen valtio-arkistossa olevien asiakirjain nojassa tarkemmin rajoittaa sitä aikaa, jolloin Juhana III ensi kerran käytti arvonimen „Suomen suuriruhtinas." Vielä Lokak. 1 p. 1581 hän kirjoittaa itsensä ainoastaan Ruotsin, Göthe'n ja Vende'n kuninkaaksi kahdessa veronhelpoitus-kirjeessä muutamille Ylisen Satakunnan talonpoi'ille, jotka olivat kärsineet sotaväen kestityksestä (Suom. Waltio-ark. N:o 2,338, lehti 38 ja 41). Mutta Lokak. 5 p. samaa vuotta, eräässä Tukholman linnasta annetussa kirjeessä, jolla kuningas määrää Turun kirkkoherralle Tuomas Laurinpoialle 4 lästiä (= 192 tynn.) viljaa, kuuluu kuninkaan arvonimi: Wij Johann thenn Tridhie medh Gudhz Nodhe Swerigis Göthes och Wendes Konung Storförsthe till Finlandh, Carelen, Ingermanlandh och Solonski Pethin i Rydzland och öffuer the Esther udi Liffiandh Hertigh" (ks. W. G. Lagus, Handl. och Uppsatser

rör. Finl. kyrkoh., toinen vihko, Hels. 1845, sivv. 139, 140; Waltio-arkistosta on itse kirje kadoksissa). Nimitys „Solonski Pethin“ sittemmin tavataan vasta Joulukuussa samana vuonna, ja v. 1584 (Heinäkuussa) tulee sen sijaan „Wotski Petin“. Merkillinen on se nimitys, jonka Kaarlo IX käyttää eräässä (Suom. valtioarkiston säilyttämässä) originali-kirjeessä Upsalasta Maalisk. 27 p. 1607 (siis pian kruunauksensa jälkeen): „Ruotsin, Göthe'n, Vende'n, Suomalaisten, Karjalaisten, Lappalaisten Pohjoismailla, Kainulaisten (de Cajaners) ja Wirolaisten Liivinmaalla kuningas.„ Valtiosinetti tämän kirjeen alla on ympäröitty 29:llä vaakunakilvellä, joilla on seuraavat vaakunat, lueteltuna vasemmalta oikealle: Suomen, Pohjois-suomen (nyk. Satakunnan), Etelä-suomen (nyk. Varsinais-Suomen), Wiron, Narvan, Karjalan, Hämeen, Helsinglannin, Angermanlannin, Gestriklannin, Länsi-pohjan, Medelpadin, Itä-pohjan (viisi kärppää), Itä-göthinmaan Östanstång'in, Lapinmaan, Uudenmaan, Savon, Ahvenan, Dalslannin, Ölannin, Wermlannin, Neriken, Dalaen, Westmanlannin, Sörmlannin, Smålannin, Itä-göthinmaan Westanstång'in (louhikäärme), Länsi-göthinmaan ja Uplannin. — Kuten tiedetään, nimitys „Lappalaisten Pohjoismailla kuningas“, jonka Kaarlo kruunauksensa jälkeen otti, oli sodan syitä Tanskan kanssa; Kustaa II Aadolfi, hallitus-istuimelle noustessaan, jätti pois sekä sen että „Kainulaisten“ nimen, ja rauhanteossa v. 1613, jolloin Ruotsi luopui Ruijan rannikosta Tiitis-vuonon ja Warenki-vuonon välillä, säädettiin, että jos Ruotsin kuninkaat vasta tahtoisivat tämän nimen ottaa, sillä ei ymmärrettäisi kuin niitä Lappeja, jotka kuuluvat Ruotsin alle (ks. Hallenberg, II, sivv. 628,629). Mutta kopea leski-kuningatar Kristiina pidätti miehensä kantaman arvonimen kuolemaansa saakka v. 1625. — Kustaa II Aadolfin aikana kuitenkin arvonimi

vielä lisääntyi toiselta haaralta: vielä Lokak. 2 p. 1617 se kuuluu: „Ruotsin, Göthe'n ja Wende'n valittu kuningas ja perintö-ruhtinas, Suomen suuriruhtinas, Wironmaan ja Westmanlannin herttua"; mutta Lokak. 29 p. samana vuonna: „Ruotsin, Göthe'n ja Wende'n kuningas, Suomen suuriruhtinas, Wironmaan ja Karjalan herttua, Inkerinmaan herra (herre utöfver Ingermanland)" (ks. Lagus'en kokoil. Suom. Valtio-arkistossa). Samat arvonimet oli Kristiina kuninkaalla, ainoastaan muutettuina hänen sukupuolensa mukaan („drottning", „arffurstinna", „storfurstinna", „hertiginna", „fröken" eli „fru"). Westphalin rauhanteon perästä tuli lisäksi Saksalaiset arvonimet, jotka entisten sekaan sovitettiin. Pfalzilaisen suvun kuninkaat lisäsivät tietysti perityt arvonimensä, samoin Ulrika Eleonora ja Fredrik I Hessiläiset arvot, ja Holstein-Gottorp'in suku semmoiset arvot kuin „Norjan perillinen" j. n. e. Kaarlo XI oli ensimäinen, joka sanoi itsensä myöskin „Skaane'n ja Liivinmaan herttuaksi".

Rahoissa ja metaljeissa ei Suomen nimeä käytetä vielä Juhana III:nnen ja Sigismundon aikoina. Kaarlo IX ei sitä käytä rahoissaan, mutta useissa metaljeissa eli muistorahoissa. Muutama niistä, kuvattuna Brenner'in teoksessa Thesaurus nummorum (Carol. IX, Tab. IV N:o 2) (vert. Berch, Beskrifning, siv. 80, N:o 2, ja B. E. Hildebrand, Sveriges och Svenska konungahusets Minnespenningar, I, siv. 85, N:o 7), kantaa etupuolella kuninkaan pään ja sen ympärillä kirjoituksen: „CAR. IX. D. G. SVE. GOTH. VAND. FINN." — joka takapuolella jatketaan: „CAER. LAPP. SEPT. CAI. & ESTH. LIV. REX". Myös neljässä muussa Kaarlo IX:nnen metaljissa nähdään sama Suomalainen kuninkuuden nimi (ks. Hildebrand, main. teos, sivv. 92, 93, n:ot 20, 20a, 20b, 21). Kustaa II Aadolfin muisto-

rahoissa tavataan Suomen nimi usein kyllä, ja myöskin useissa hänen kulta-, hopea- ja vaski-rahoissansa. Harvemmin tämä jo tapahtuu Kristiinan aikana, ja sen perästä ei enää milloinkaan.

3 §. Tohtori Ignatius mainitsi muutamia Suomen paikannimiä, joiden asema oli vähemmin tuttu, vaikka niitä tosiaan historiassa mainitaan.

4 §. Maisteri Aspelin toi esiin suomenkielisen, 16-nnella sataluvulla kirjoitetun kertomuksen Pyhänmaan pitäjästä, joka säilytetään Suom. Kirj. Seuran kirjastossa.

Yrjö Koskinen.

Helmik. 10 p. 1875. Saapuvilla olivat: Esimies Kamarineuvos Rabbe, Provessori Elmgren, Tohtorit Bomansson ja Ignatius, Maisteri J. R. Aspelin, Herra D. E. D. Europæus ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Provessori Elmgren luki tekemänsä kirjoituksen „Riksdagsmannaval i Åbo 1769“, joka päätettiin painattaa Historiallisen Arkiston ensi-tulevaan osaan *). Samoin kuin vaali-tapaus Turussa v. 1726 (ks. Hist. Ark. IV, sivv. 182 seurr.), tämä vilkkaasti kuvaa puolueiden menetys-tapaa Suomessakin säätyhallituksen aikana.

3 §. Tohtori Bomansson ilmaisi muutamia lisä-tietoja nälänhädästä Suomessa vv. 1696 ja 1697, luvaten tulevaan kokoukseen niitä täydentää.

4 §. Maisteri Aspelin mainitsi löytäneensä Valtioarkistomme niinkutsutusta Wenäläisestä osastosta tiedon

*) Ks. siv. 37 ylempänä. Suomeksi tämä on myöskin painettu Kirjalliseen Kuukauslehteen v. 1875, sivv. 108.

eräästä kovasta tulipalosta, joka v. 1738 oli kohdannut Wiipurin kaupunkia, jolle siitä syystä „armoitus-rahoja“ oli suotu, kuten tilikirjoista näkyy. Liivin, Wiron ja Suomen asiain Kamarikonttorin pöytäkirjoissa mainitulta vuodelta (leht. 329; vrt. saman konttorin lisä-asiakirjat samalta vuodelta, leht. 342) kerrotaan, että „Lauantaina Kesäk 17 p. k:lo 4 yösydännä“ oli Wiipurin „maakaupungissa“ (eroitukseksi linnasta) äkillinen ja hirveä palo syttynyt, niin että koko kaupunki, paitsi kahta rakennusta ja Wenäjän kirkkoa, oli tuhaksi palanut. „Ainoastaan Wenäjän kirkko ja kaksi kartanon-puoliskoa olivat jälillä“, sanotaan, ja mainitaan kaupunkilaisten kadottaneen kaiken irtaimen omaisuutensa ja kaikki vilja- ja ruoka-varansa; „sillä jokainen oli vain henkensä pelastanut; osa heistä asuu kentillä ulkopuolella kaupunkia ja muut etsivät elatustaan kylissä“. Yksi niistä kartanoista, jotka osittain olivat säilyneet, oli kivirakennus (jonka omistajina oli kauppias vainajan Kristian Gabriel'in heikkomielinen leski ja ala-ikäiset lapset), ja sitä käytettiin palon jälkeen raatihuoneena Elokuun loppuun saakka v. 1741. Armoitus-rahat käytettiin muun muassa Saksalaiseen kouluhuoneesen, raastupaan, siltarakennukseen Karjaportin takana, laivanlaituriin, lähteen (springkällan) korjaamiseen sekä sammutuskalujen ostamiseen. Painetuissa lähteissä ei nä'y tästä palosta ennen olevan mitään mainetta.

5 §. Allekirjoittanut ilmoitti löytäneensä muutamia jälkiä niistä Suomalaisista miehistä, jotka Possevinon luettelon mukaan kävivät oppia Olmütz'in ja Brunsberg'in Jesuiitta-kollegioissa (ks. Hist. Arkisto IV, siv. 166). Merkillisin niistä, Olaus Sondergelteus, jolle oli asiaksi annettu Suomen kieliopin kirjoittaminen, tavataan sitten Kesäk. 15 p. 1596 nimellä „Olaus Sundergelt Parochus veteris Par-

nauiæ", jolloin hän omalla kädellään Pernovasta kirjoittaa arvoimen suosituskirjeen erästä Ruotsalaista, maisteri „Samuel Holgerus"ta varten, joka nimitetään: „vir modestissimus et pius, de Catholica religione bene meritus, qui coactus hæreticorum furori cedere connautorum (vt ita dicam) suorum communi nauigio catholico navigantium opem requirere cogitur". Alkuperäinen kirjoitus löytyy Gottlund'in kokoelmassa Suomen valtio-arkistossa. Sinetin yli-osassa on kirjaimet O. M. Kirjeestä niinmuodoin havaitaan, että Olaus Sondergelteus eli Sondergelt vielä v. 1596 eli kirkkoherrana Pernovassa Liivinmaalla. Sieltäpäin niinmuodoin sopisi myöskin etsiä tuota aiottua Suomen kielioppia. Eräs toinen Jesuiitta-kollegion oppilas, Johannes Jussoila, mainitaan samana vuonna muutamassa kirjeessä, jonka sihteeri Olavi Sverkerinpoika lähettää Turusta Jouluk. 15 p. 1596 sihteeri Peer (? Nils) Rask'ille Puolaan. Kirjeen loppu kuuluu: „Görer väl och helsar på mine vägne Dn Lindormum Doct. Andream *Dn Johannem Jussoila* Willam Grym, Lars Andersson Jöns Nielsson, Mauritz Ribbing, Dn Olaum Gothum Henrich Joachimsson och flere gode wenner: med min villige vänlige tienst och alt gott" (ks. Gottl. Kok., Suom. kopiokirja, siv. 115). Tästä näkyy, että Jussoila oleskeli Sigismundon hovissa; mutta minkä virkaisena, ei tarkemmin ilmoiteta.

6 §. Esimies mainitsi, että Forssell teoksessaan „Sveriges Inre Historia", lisät sivv. 32,33, ilmoittaa Suomenmaassa v. 1560 olleen 32, 831 talonpoikaa, torpparit myöskin siihen luettuina; nimittäin Pohjanmaalla: 3,421, Hattulan kihl. 543, Sääksmäen kihl. 1,385. Hauhon kihl. 611, Hollolan kihl. 1,116, Ylis. kihl. 573, Savonlinnan läänissä 3,146, Wiipurin läänissä 5,846, Porvoon läänissä 2,241, Raseporin läänissä 2,720, Etelä-suomessa 2,775, Pohjois-suo-

messa 3,280, Yli-Satakunnassa 2,402, Ala-Satakunnassa 1,741, Ahvenassa 1,031.

7 §. Herra Inberg'in tekemän Suomen kartan kolmas lehti oli ollut Historiallisen toimikunnan tarkastettavana ja hyväksyttiin pienillä muistutuksilla.

8 §. Herra D. E. D. Europæus lahjoitti Osakunnalle venäjäksi julkaistun teoksensa „Ugrilaisesta kansasta Keski- ja Pohjois-Wenäjällä, Suomessa ja Skandinavian Pohjois-osassa, ennen näiden maiden nykyistä väestöä“ (ylipainos Wenäjän Muinaistieteellisen Seuran julkaisemasta), Pietarissa 1874.

Yrjö Koskinen.

Maalisk. 25 p. 1875. Saapuvilla olivat: Esimies Kamarineuvos Rabbe, Professori Elmgren, Tohtorit Bomansson ja Ignatius, Maisteri A. Boehm, herra Maamittari Inberg ja allekirjoittanut.

1 §. Sitten kuin oli ilmoitettu, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosijuhlassa oli valittu jäseniksi Historialliseen Toimikuntaan herrat Rabbe, Ignatius ja Koskinen, ryhtyi Osakunta sääntöjensä mukaiseen vaaliin, jolloin esimieheksi valittiin Kamarineuvos Rabbe ja sihteeriksi allekirjoittanut sekä lisä-jäseniksi Provessori Elmgren ja Tohtori Bomansson.

2 §. Herra Inberg toi nähtäväksi valmiiksi-painetun ensimäisen arkin uudesta Suomen kartasta, joka havattiin erinomaisen kauniiksi ja selväksi sekä Ruijan ja Wienan puolisten seutujen suhteen paljoa täydellisemmäksi kuin entiset.

3 §. Maisteri J. R. Aspelin'in muinaistieteellinen teos, josta alku oli annettu Osakunnan tarkastukseen, hyväksyttiin Suomi-kirjaan painettavaksi.

4 §. Tohtori Bomansson toi nähtäväksi Maisteri Salenius'en Valtio-arkistolle lahjoittaman kopion eräästä Porvoon lukion kirjastossa säilytetystä 8 lehtisestä käsikirjoituksesta in 4:o, päällekirjoituksella: „Sacræ Czareæ Majestatis summæ fidei viro Serenissimo principi ac Domino Michaëli Michaëlovicz Galitzin Generali Legionum pedestrium Summo et Equiti ordinis S. Apostoli Andreæ gloriosissimo Heroi fortissimo Principi clementissimo, Pio, Felici, Magnanimo, Hasce ad mandatum vestrum de Fatis et Antiquitatibus Finniæ una cum Specilegiis rerum Russicarum in Historia Suecana occurrentium, Lucubrationes vestræ Serenitati devota mente, Submisso animo, humillima manu D. D. D. vestræ Serenitatis humillimus servus et sub: Henriciades *Πανηακομοιρελος*". Epäilemätöntä on, että kirjantekijä ei ole kukaan muu kuin Gabriel Henrikinpoika Peldan, joka sitten kuoli Ilmajoen kirkkoherrana v. 1750, mutta Ison vihan aikana monenlaisten vaiheiden perästä oli ollut ruhtinas Galitsin'in sihteerinä ja mainitaan tämän käskystä kirjoittaneen pienen Suomenmaan historian (ks. Peldan'in elämän-vaiheista, Åbo Tidn. 1789, siv. 62, 324, 1792, n:rot 45, 46). Meillä on siis mainittu teos edessämme, vaan pahaksi onneksi ainoastaan alkupuoli, kuten alussa-olevasta sisällys-luettelosta havaitaan. Teoksen sisällys jakaantuu kahteen osaan. „Pars prior de Finnia" sisältää: *Proœmium*, jossa valitetaan aikojen kovuutta ja apu-lähteiden puutetta, koska kirjantekijä on noin 8 vuotta („sesqui alterum ultra lustrum") ollut opinnoista erillään, „que cum sudore didici, cum mœrore dedidici"; käsillä ei ole kuin Wexionius'en Epitome, Loccenius'en Historia ja Puffendorf'in Introductio; kaivataan Edda Islandica, Johannes et Olaus Magni, Tomi Atlanticorum Rudbeckii, Krantzius, Adamus Bremensis, Ericus Upsaliensis, Snorre Stur-

leson, Verelii notæ ja Scondia illustrata Messenii, joita hän muinoin on Upsalan Kirjastossa lukenut. — § 1. Valitetaan, ett'ei löydy mitään Suomen historiaa, paitsi virsikirjain Ajantieto. — § 2. Arveluita Finland nimen alkuperästä. — § 3. Suomen heimokunnat: Hämäläiset, Savolaiset, Karjalaiset ja Kainulaiset, sekä myöskin Inkeriläiset ja Wirolaiset; kieli kaunis ja taipuvainen sekä aivan omituinen. — § 4. Kansan syntyperä Magog'ista, sekä vanhimmat maineet Tacitolla j. m. — § 5. Vanhimmat Suomen kuninkaat. — § 6. Pyhän Eerikin retkestä ja Pyhästä Henrikistä, jonka pyhistä jäännöksistä, jotka Turun tuomiokirkossa säilytettiin, sanotaan: „quæ pro iis cognita et cum suis sacculis duobus d. XVI Octobr. A:o MDCCXX inventa atque a celsissimo Comite Douglassio moderno Finlandiæ gubernatore exemta, Petropolimque transmissa sunt ad mandatum Sacræ Czareæ Majestatis ex Collegio Supremæ Concellariæ". — § 7. Korsholman rakennuksesta, Birger Jaarlin ja Torkel Knuutinpoian retkistä. — § 8. Kustaa Waasasta ja Uskonpuhdistuksesta. — § 9. Suomen arvonimestä ja hallinnollisesta jaosta. — § 10. Varsinais-Suomesta. — § 11. Hämeenmaasta ja Uudesta-maasta. — § 12. Karjalasta ja Savosta. — § 13. Pohjanmaasta. — § 14. Hallinto-järjestyksestä (forma regiminis). — § 15. Kirkollisesta hallituksesta ja oppilaitoksista. — § 16. Vanhojen Suomalaisten aseista ja sotatavasta Olao Magnon mukaan. — Tähän käsikirjoitus kesken katkeaa. Ainostaan sisällys-luettelosta nähdään, että vielä on ollut kaksi pykälettä: § 17. „De antiquo Calendario Runstaf seu baculo runico". — § 18. „Tertia periodus Finniæ sub armis Russorum". Tämä viime-mainittu pykäle olisi kenties sisältänyt jotakin tärkeätä, jonka katoomista täytyy pahaksua. Sitä vastoin koko „Pars posterior", joka 10:ssä py-

käleessä on sisältänyt Wenäjän historiaan koskevia kohtia Ruotsin vanhimmasta historiasta, tuskin lienee suuri-arvoinen ollut.

5 §. Tohtori Bomansson mainitsi saaneensa selkoa eräästä Suomessa asuvaisesta Waasa-suvun haarasta keski-aikana. Kaksi veljestä Lauri Ingemundinpoika, Halikon kirkoherra, ja Olavi Ingemundinpoika asemies ovat Turussa v. 1431 lahjoittaneet Turun tuomiokirkon Sielujen-alttarille kolmanneksen maatilastansa Mietoisten kylässä Mynämäellä, jonka ovat perineet isältään Ingemund Juhonpoialta (Mustakirja, lehti 231 [201]). Jo v. 1424 Huhtik. 4 p. tavataan sama Halikon pappi todistajana eräässä toisessa kirjeessä (Mustakirja, lehti 232 [202]). V. 1436 on Lauri Ingemundinpoika kirkkoherrana Porvoossa ja mainitsee ennen olleensa Halikossa (Mustakirja, lehti 264 [232]). Eräässä kirjeessä Turusta Kesäk. 22 p. 1447 hän mainitsee, että veli Olavi Ingemundinpoika on kuollut ja jättänyt lapsia (Arvidsson, Handl. III, siv. 109). Tämän kirjeen alla löytyy Ruotsin valtio-arkistossa Lauri Ingemundinpoian sinetti, joka osoittaa „vase"n eli tavallisen keski-aikaisen Waasa-vaakunan. Vuosilta 1449 ja 1463 on vahvistuskirjoja tämän Porvoon kirkkoherran viljenpoialta, Ingemund Olavinpoialta, joka jälkimäisessä mainitsee itsensä papiksi (Arvidsson, Handl. III, siv. 143, IV, siv. 80). Kuinka nämä Waasat olivat sukulaisuudessa tuon historiallisesti mainion suvun kanssa, ei ole vielä selvä.

6 §. Tohtori Bomansson toi esiin muutamia Sarvilahden kartanon arkistosta saatuja tietoja jostakin metelisestä riidasta, joka vuoden 1665 paikoilla oli Porvoon kaupunkilaisten ja Peipot'in kartanon voudin välillä Svinö nimisen saaren omistamisesta.

Yrjö Koskinen.

Finska Historiska Samfundets

PROTOKOLLER.

Protokoll fördt vid Finska historiska samfundets första sammanträde den 25 mars 1875.

Närvarande: kammarrådet Rabbe, professor Forsman, arkivarien Bomansson, doktor Ignatius och undertecknad.

§ 1. Upplästes följande stiftelseurkund, daterad den 25 febr. 1875:

„I Hans Kejserliga Majestäts Höga Namn
Dess Senats för Finland

Resolution, i anledning af den skrift, hvari kammarrådet Doktorn Frans Johan Rabbe, Professorn, Filosofie Doktorn Georg Zachris Forsman, Vice Bibliotekarien, Professorn och Filosofie Doktorn Sven Gabriel Elmgren, Arkivarien vid finska statsarkivet, Filosofie Doktorn Carl August Bomansson och Föreståndaren för statistiska byrån, Filosofie Doktorn Carl Ferdinand Ignatius i underdånighet anhållit om nådigt tillstånd att, i enlighet med ett, ansökningen bilagdt samt å svenska och finska språken affattadt förslag till stadgar, bilda ett „Finskt Historiskt Samfund“, äfvensom att bemälde Samfund, för utgifvande af en fortgående samling af hittills otryckta urkunder från inhemska och utländska arkiver, samt till tryckningskostnad för en, smärre uppsatser meddelande tidskrift, måtte i nåder tilldelas ett årligt statsbidrag af tretusen mark; öfver hvilken ansökning Konsistorium och särskildt Historisk Filologiska Sektionen af Filosofiska Fakulteten vid Kejserliga Alexandersuniversitetet, Finska Litteratur-Sällskapet och Kamrerare-kontoret i Kejserliga Senatens Finans Expedition med affordrade underdåniga utlåtanden inkommit: Gifven uti Kejserliga Senaten för Finland och Dess Ekonomie Departement, i Helsingfors den 25 Februari 1875.

Kejserliga Senaten har låtit handlingarna i detta ärende Sig föredragas: och som Hans Kejserliga Majestät, på gjord underdånig framställning, täckts i nåder tillåta bildandet af ifrågavarande Historiska Samfund och till Kejserliga Senaten öfverlemnat att fastställa förslaget till stadgar för detsamma, hvaremot Hans Kejserliga Majestät icke funnit skäl att till sökandernes anhållan om ett årligt statsanslag för ofvanantydda ändamål för närvarande i nåder bifalla; vill Kejserliga Senaten, i enlighet med det insända förslaget, till efterrättelse fastställa följande:

Stadgar för Finska Historiska Samfundet.

§ 1. Finska Historiska Samfundet har till syftemål att sprida ljus i Finlands häfder, genom detalj-forskningar i Finsk historie, arkeologi och dithörande hjelpvetenskaper, genom historiska urkunders utgifvande i tryck, samt, då tillgångarne sådant medgifva, genom anslag till arkiv-forskningar, eller för undersökning af historiskt märkvärdiga orter.

§ 2. Samfundets ledamöter, hvilkas antal icke får öfverstiga 15, väljas bland landsmän, som genom utgifna skrifter visat prof på förmåga af vetenskaplig forskning i Finska historien; valet sker med slutna sedlar efter skriftligt förslag, framställdt af någon ledamot. Till korresponderande ledamot kan på samma sätt väljas utländsk vetenskapsman, som bidragit till uppnående af Samfundets syften.

§ 3. Möten hållas, på ordförandens kallelse, månatligen, med undantag af sommarmånaderna, eller eljest så ofta sådana anses nödiga. Vid möte meddele ledamot resultater af sina specialforskningar samt nyss uppdagade urkunder, med antydan om deras betydelse för historien, eller framställe till diskussion frågor och förslagsmeningar m. m., hvilka meddelanden må upptagas i protokollet enligt föredragandens egen uppteckning. Önskar någon till Samfundet icke hörande person hålla föredrag på möte, anhålle förut om ordförandens tillstånd dertill; på mötets beslut må ankomma, om sådant föredrag skall upptagas i förhandlingarne eller icke. Flertalets af närvarande ledamöter mening gälle såsom mötets beslut.

§ 4. Samfundets angelägenheter skötas närmast af en ordförande, som väljes för ett år och icke omedelbart får återväljas, en sekreterare, som för ett år vald kan återväljas, samt en skattmästare, som tillika är bibliotekarie och likaledes för ett år vald kan återväljas. Endast sekreterare-befattningen kan åtföljas af arvode, som vid årsmöte bestämmes.

§ 5. Ordföranden leder öfverläggningen vid möten och underskrifver alla i Samfundets namn utgående skrifvelser. Sekreteraren för protokoll vid möten, besörjer de fattade beslutens verkställande, och öfvervakar tryckningen såväl af förhandlingarne, som af Samfundets urkundsamling. Skattmästaren har uppbörden om händer, och verkställer utbetalningar samt håller vård om Samfundets böcker, kartor och sådana handskrifter, som icke äro ämnade att omedelbart tryckas.

§ 6. Årsdagen firas å Henrik Gabriel Porthans födelsedag, den 9 november, med ett tal af ordföranden, behandlande något historiskt ämne, helst en lefnadsteckning af någon utmärkt finsk man, med en årsberättelse om Samfundets verksamhet af sekreteraren, samt med en redogörelse för kassans och bibliotekets tillstånd af skattmästaren. Vid samma tillfälle förrättas med slutna sedlar val af ordförande, sekreterare och skattmästare.

§ 7. Beslut om ändring i dessa Stadgar kan fattas endast på årsdagsmöte, efter det förslag derom blifvit å nästföregående möte skriftligen framstäldt och diskuteradt. Gillas det, ansökes sedan om högvederbörlig stadfästelse på ändringen.

Suomen Historiallisen Seuran Säännöt.

§ 1. Suomen Historiallinen Seura tarkoittaa valon levittämistä Suomen muinaisuuteen, harjoittamalla erityistutkimuksia Suomen historiassa, muinaistieteessä ja siihen kuuluvissa aputieteissä, painattamalla historiallisia todistus-kappaleita, sekä, varain salliessa, antamalla matka-apua vierasten arkistojen tai historiallisesti merkillisten paikkain tutkimista varten.

§ 2. Seuran jäsenet, joiden lukumäärä ei saa mennä yli 15, valitaan semmoisista maanmiehistä, jotka julkaisemillansa

teoksilla ovat todistaneet kykynsä tieteelliseen tutkimukseen Suomen historiassa; vaali tehdään suljetuilla lipuilla, sitten kuin joku jäsen on kirjallisen ehdotuksen esittänyt. Kirjevaihtojäseneksi voidaan samalla tavoin valita ulkomaalainen tiedemies, joka on edistänyt Seuran tarkoituksia.

§ 3. Kokouksia pidetään, esimiehen kutsuessa, joka kuukausi paitsi kesä-aikana, tai muutoin niin usein kuin katsotaan tarpeelliseksi. Kokouksessa jäsen ilmoittakoon tuotteita erityistutkimuksistaan sekä äsken löydetyitä todistus-kappaleita, osoittamalla niiden merkitystä historiaa varten, taikka esittäköön keskusteltavaksi kysymyksiä ja ehdotuksia y. m., jotka ilmituonnit ovat esittäjän oman kirjallisen laitoksen mukaan pöytäkirjaan pantavat. Jos joku Seuraan kuulumaton tahtoo kokouksessa tehdä esitystä, pyytäköön edeltäpäin siihen esimiehen suostumusta; kokouksen päätöksestä riippukoon, onko semmoinen esitys keskustuksiin otettava vai ei. Läsnä-olevain jäsenten enemmistön ajatus on pidettävä kokouksen päätöksenä.

§ 4. Seuran asioita johtaa lähinnä esimies, joka valitaan yhdeksi vuodeksi, eikä suorastaan saa tulla uudestaan valituksi, sihteeri, joka vuodeksi valittuna voidaan uudestaan valita, ja kassanhoitaja, joka sen ohessa on kirjaston-hoitajana ja samoin vuodeksi valittuna voidaan uudestaan valita. Ainoastaan sihteeri-virkaa voidaan varustaa palkiolla, joka vuosikokouksessa määrätään.

§ 5. Esimies johtaa kokousten keskusteluita ja allekirjoittaa kaikki Seuran nimessä uloskäyvät kirjoitukset. Sihteeri pitää pöytäkirjaa kokouksissa, pitää huolta tehtyjen päätösten toimeen panosta ja valvoo sekä pöytäkirjain että Seuran toimittaman todistus-kappale-kokoileman painattamista. Kassan-hoitaja ylöskantaa saatavat ja suorittaa maksut, sekä pitää huolta Seuran kirjoista, kartoista ja semmoisista käsikirjoituksista, jotka eivät ole heti painettaviksi aiotut.

§ 6. Vuosijuhla on vietettävä Henrik Gabriel Porthanin syntymäpäivänä, marraskuun 9 p., jolloin esimies pitää puheen jostakin historiallisesta aineesta, sopivimmasti jonkun etevän Suomalaisen miehen elämäkerrasta, sitten sihteeri lukee vuosikertomuksen Seuran vaikutuksesta, ja vihdoin kassan-hoitaja tekee

selvityksen kassan ja kirjaston tilasta, Lopuksi myöskin valitaan suljetuilla seteleillä esimies, sihteeri ja kassanhoitaja seuraavaksi vuosikaudeksi.

§ 7. Muutosta näihin Sääntöihin voidaan päättää ainoastaan vuosijuhla-kokouksessa, sitten kuin siitä ehdotus on lähinedellisessä kokouksessa esitetty ja keskusteltu. Jos se hyväksytään, haetaan sitten korkean-asianomaista vahvistusta päätettyyn muutokseen.

Det enhvar, som vederbör, till underdånig efterrättelse länder.

I Hans Kejserliga Majestäts Höga Namn,
Dess Senat för Finland:

J. M. Nordenstam. E. af Forselles. T. Thilén. H. Molander. Oscar Norrmén. A. Mechelin. V. von Haartman. Albert Nykopp. W. Zilliacus.

G. M. Wœnerberg.

§ 2. Kammarrådet Rabbe förklarade sig vilja erlägga lösen för nyss anförda Resolution, 20 mk 8 penni, hvilket anbud af de öfriga stiftarne med tacksamhet emottogs.

§ 3. Skreds till val af Samfundets tjenstemän för året, hvilket utföll sålunda, att till ordförande valdes professor G. Z. Forsman, till sekreterare e. o. professor S. G. Elmgren, till skattmästare och tillika bibliotekarie arkivarien K. A. Bomansson.

§ 4. Beslöts att ordföranden, i samråd med sekreteraren, skulle uppsätta formulär till kallelsebref för blifvande ledamöter, äfvensom draga försorg om Stadgarnes tryckning i 100 exemplar.

§ 5. Nästa möte utsattes till den 5 april.

In fidem protocolli.
S. G. Elmgren.

Protokoll den 5 april 1875.

Närvarande: ordföranden prof. Forsman, kammarrådet Rabbe, arkivarien Bomansson, doktor Ignatius och undertecknad.

§ 1. Justerades föregående mötes protokoll.

§ 2. Ordföranden uppläste ett af honom uppsatt formulär till kallelsebref, så lydande:

„Suomen historiallinen seura, jonka tarkoituksena on levittää valoa isänmaan historiaan ja muinaisuuteen ja sitä varten ko'ota yhteiseen toimeen ne miehet, jotka etupäässä ovat osoittaneet halua ja kykyä Suomen historian ja muinais tieteen tutkimiseen, kuten Seuran tähän liitetyt Säännöt tarkemmin osoittavat, ei ole voinut huomaamatta jättää Teidän ansioitanne sillä tutkimus alalla, jota Seuran toimi tarkoittaa, ja pyytää sen vuoksi saadakseen Teille tarjota jäsen-sijan keskuudessansa, toivoen että tahdotte työllä ja neuvolla yhä edistää Seuran harrastuksia".

Detta förslag godkändes, och beslöts att det skulle tryckas i 50 exemplar.

§ 3. Afgaf undertecknad skriftligen följande ledamotsförslag:

„Till ledamot i Finska Historiska Samfundet har jag äran föreslå professor *Zakarias Topelius*, på grund af texten till „Finland framstäldt i teckningar", och den historiska delen af „Hertiginnan af Finland", dem han i tryck utgifvit, äfvensom för de föreläsningar i Finlands historie, dem han hållit i många år".

§ 4. Uppgaf undertecknad vidare följande ledamotsförslag:

„Till ledamot i Historiska Samfundet har jag äran föreslå docenten magister *Julius Krohn*, på grund af hans i tryck utgifna „Kertomuksia Suomen historiasta" och „Suomenkielinen runollisuus", äfvensom biografin öfver „Myhrberg i „Suomen kuvalehti."

§ 5. Ordföranden afgaf följande skriftliga ledamotsförslag:

„Jäseneksi Suomen Historialliseen Seuraan ehdotellaan tämän kautta herra maisteri *J. R. Aspelin*. Sekä historian tutkimuksen että varsinkin Suomensukuisen muinaistieteen alalla on herra Aspelinin nimi jo tarpeeksi tunnettu eikä tarvitse erinäistä puolustusta. Niistä kirjallisista teoksista, jotka häntä oikeuttavat jäsen-sijaan Seurassamme, mainittakoon tässä „Korsholman linna ja lääni keski-ajalla" (Helsingissä 1869), Kokoilemia muinais-tutkinnon alalta, I. Etelä-Pohjanmaalta" (Suomi 2:n

jakso, 9:s osa, Helsingissä 1871), ja „Esquisse d'un examen de la situation archéologique de la Finlande“ Bolognan Muinaistieteellisen kokouksen Comte rendu'ssa (v. 1871)“.

§ 6. Ordföranden afgaf vidare följande ledamots-förslag:

„Niistä miehistä, jotka nykyään työtä tekevät isänmaan historian alalla, ansaitsee herra maisteri *J. M. Salenius* epäilemättä sijan Suomen Historiallisessa Seurassa. Paitsi suuri joukko pienempiä tutkimus-kappaleita, joilla hän on etupäässä oman syntymä-seutunsa, niinkutsutun Wenäläisen Suomen, muinaisia oloja valaissut, ovat erittäin mainittavat teokset „Historiallisia tietoja Äyräpään vanhasta kihlakunnasta“ (Helsingissä 1872), ynnä kaksi ennen julkaistua, mutta siihen yhteen kuuluvaa pitäjänkertomusta, Valkjärven ja [illegible], sekä tuo uusilla tekoasioilla runsaasti varustettu „Kreikan-usko Suomessa“ (Porvoossa 1873). Näissä teoksissa on kyllaksi syytä ehdotella herra Saleniusta tämän Seuran jäseneksi“.

Om dessa fyra ledamots-förslag borde omröstning anställas vid nästkommande möte.

§ 7. Undertecknad förevisade ett förslag till sigill för Samfundet, men detta godkändes icke, utan uppsköts frågan om modell för sigillet tills vidare.

§ 8. Samfundets stadgar, hvilkas tryckning ännu ej medhunnits, förevisades i korrektur.

§ 9. Kammarrådet Rabbe föreslog att Samfundet borde med det första draga försorg om utgifvandet af en catalogue raisonné öfver alla utkomna skrifter, i hvilka bidrag till Finlands historie och geografi kunna sökas, samt aflemnade såsom ett litet bidrag dertill en förteckning öfver äldre kartor å hvilka Finland finnes aftecknadt. Enhälligt erkändes både behöfligheten och den stora nyttan af ett sådant verk, hvartill professor Gabr. Rein i Suomi lemnat ett godt förarbete; men då ingen hugad redaktör för detsamma nu kunde uppgifvas, lemnades frågan tillsvidare beroende.

In fidem.
S. G. Elmgren.

Protokoll den 1 maj 1875.

Närvarande: ordföranden, kammarrådet Rabbe, doktor Ignatius och undertecknad.

§ 1. Justerades föregående mötes protokoll.

§ 2. Doktor Ignatius afgaf följande ledamotsförslag:

„Härmedelst har jag äran till ledamot i Finska Historiska Samfundet föreslå guvernören i Åbo och Björneborgs län, filosofie doktorn, grefve Karl Magnus Creutz, på grund af hans utgifna förtjenstfulla historiska arbeten: „De initiis monasterii Vallis gratiae“ och „Om Anjala förbundet“. Helsingfors den 1 maj 1875.“

§ 3. Medelst omröstning med slutna sedlar invaldes enhälligt till ledamot i Samfundet professorn i nordiska historien, doktor *Zakarias Topelius.*

§ 4. Likaledes valdes genom omröstning enhälligt till ledamot docenten i Finska litteraturen, magister *Julius Krohn.*

§ 5. Vidare valdes genom omröstning enhälligt till ledamot amanuensen vid statsarkivet, magister *Johan Reinhold Aspelin.*

§ 6. Ytterligare valdes genom omröstning enhälligt till ledamot skol-kollegan i Borgå, magister *Johan Magnus Salenius.* Och borde derföre kallelsebref utfärdas till dessa fyra nya ledamöter.

§ 7. Ordföranden föredrog följande tvenne uppsatser: „Tapaukset kesällä 1563, jolloin Juhanan herttuakunta Suomessa kukistettiin ja nuori ruhtinas kesken korkeita itsenäisyyden unelmia temmattiin pois meidän maasta, kaipaavat vielä sitä perinpohjaista esitystä, jota kauan aikaa on odotettu Tohtori Bomanssonin ahkeralta kädeltä. Että tämän vallankumouksen seuraukset vielä kauan jälestäpäin olivat huomattavina, olen sattumalta tullut näkemään, tutkiessani uudestaan ne todistuskappaleet, mitkä koskevat Sigismundon ja Kaarlo herttuan historiaan. Niinpä esm. havaitaan, että vielä v. 1594, niinmuodoin neljättä kymmentä ajastaikaa tapausten jälkeen, jolla välin jo entinen Juhana herttua lähes neljänneksen vuosisataa oli istunut Ruotsinvallan kuninkaana, muutamat silloin tapahtuneet yöstöt olivat sovittamatta ja korvaamatta. Sigismundon ruotsinkielisessä registraturassa v. 1594, lehti 87, on eräs „Avoin kirje vaimo Valpuri Eerikin tyttärelle, porvaris-naiselle Turussa,

että Iivar Maununpoian perillisten pitää häntä tydyttämän sen puolesta, mitä hänellä oli heidän isältänsä vaatimista. Annettu Tukholmassa Huhtik. 3 p. 1594:“ Valpuri muka ei ole vielä korvausta saanut siitä tavarasta ja omaisuudesta, minkä Iivar Maununpoika häneltä pois otti siihen aikaan, jolloin Eerik kuningas aloitti tuon väärän sodan Ylistettävän-muistoista rakasta isäämme vastaan, huolimatta niistä monituisista kirjeistä, joita on ulos mennyt sekä mainitulle Iivar Maununpojalle että hänen perillisillensä ynnä valtuuksien ja osoitusten kanssa heidän tiluksiinsa, elleivät suosiolla hyvitystä tekisi. Tämä käsky nyt vakavasti uudistetaan sekä Pertteli Iivarinpoialle että muille perillisille. Iivar Maununpoika Stiernkors ja hänen lapsensa näyttävät niinmuodoin kyllä kauan osanneen siinä kohden vastustaa vaatimuksia, joita korkeinkin valta kannatti.

Toinenkin muisto tältä vallankumous-aialta tavataan saman vuoden saksankielisessä registraturassa, lehti 47, nimittäin: „Vorschrifft an denn Rath zu Dantzigk für Heinrich Jnnemassenn zu Åbo, nachgelassener Wittwenn Jhres Anno 63 Anngehaltenenn Schiffs vnndt Gutts halbenn. Datiret zu Stockholm denn 16 Maij Anno 1594“; Juhana vainaja oli muka jo useat kerrat ja olletikkin kaksi vuotta takaperin asiasta Dantzigiin kirjoittanut, mutta leski ei ole vielä laivastansa ja tavarastaan, mitkä v. 1563 siellä pidätettiin, saanut maksua, vaikka hän voipi todistaa, että Dantsigilaiset ovat muutamille muille Turun porvareille maksaneet ne 20 tynnyriä suoloja, jotka heillä oli samassa laivassa ollut. Myöskin saman lesken velkomat 300 taaleria, joita hänen on saamista Kaspar pormestarin perillisiltä ja joista hänelle hänen valtuusmiehensä pyynnön mukaan Dantsigin raati jo on antanut kirjallisen tuomion, vaikka kirjoitus on nyt Turun viime palossa hukkunut, ovat vielä maksamatta. Sen vuoksi Sigismundo vaatii, että hänelle toimitetaan sekä korvaus laivasta ja tavarasta että myöskin nuo mainitut 300 taaleria. Nimi „Heinrich Jnnemassen“ kuuluu ensimmältä jotenkin oudolta. Mutta kun ajattelemme, että loppu-tavut *-ssen* nähtävästi on Genitivo-pääte, huomaamme heti, että puheena-oleva Turunporvari ei ole mikään muu kuin sama *Henrik Innamaa*, joka perämiehenä laivassa „Ursus Finlandicus“ kuljetti Juhana herttuan

hänen naimis-retkellänsä Turusta Dantsigiin kesällä 1562. Mistä syystä Dantsigilaiset seuraavana vuonna pidättivät Innamaan oman laivan, ei ole selvää: mutta mahdollisesti tapaus oli jossakin yhteydessä Suomen tapausten kanssa."

„Jo kauan aikaa on koetettu selville saada, missä ne rajapaikat oikeastaan ovat, jotka Pähkinäsaaren rauhanteon ensimäisessä rajakirjassa (Diplomatarium Svecanum N:o 2418) mainitaan. Useat syyt, joita toisessa tilassa sopii laveammin esittää, tekevät melkein ihan varmaksi, että valtaraja silloin päätyi Pohjanlahteen, nimittäin Pyhäjoen kohdalle Hanhikiveen. Kun nyt rajakirja viimeiseksi rajapaikaksi mainitsee nimen Patajoki eli Petajoki, on arveltu, että tämä olisi väännös sanasta „Pyhäjoki". Tässä arvelussa näkyy olevan, ja ei olevan perää. Valtioregistraturassa vuosilta 1594, 1595 (Pars 2:a, lehti 194) luetaan eräs „Vastaus alamaisten kirjoitukseen Petajoen pitäjässä (vthi Petaiocki Sochen) Pohjanmaalla. Gripsholmasta kesäk. 22 p. vuonna 95", jossa heti alussa sitten pitäjä nimitetään „Pyheiocki Sochen", mutta vähäistä edempänä mainitaan muutamat kalastusjärvet ylipuolella Petejoen pitäjää („Peteiochi Sochen"). Kirje ei ole muutoin erittäin merkillinen, mutta se todistaa, että sama pitäjä ja nähtävästi myöskin sama joki vielä 16:n vuosisadan lopussa nimitettiin, milloin Pyhäjoki, milloin Petejoki, joka jälkimäinen sana arvattavasti on: Petääjoki, Petäjäjoki. Nimi Pyhäjoki oli tullut viralliseksi nimeksi, mutta toinen näkyy säilyneen itse kansassa ja tuli näkyviin, kun pitäjänmiehet kirjoittivat hallitukselle."

In fidem.
Sven Gabr. Elmgren.

Protokoll den 13 oktober 1875.

Närvarande: ordföranden, kammarrådet Rabbe, arkivarien Bomansson, magister A. Boehm, stud. R. Hausen och undertecknad.

§ 1. Justerades protokollet för den 1 maj.

§ 2. Med slutna sedlar invaldes enhälligt till ledamot guvernören i Åbo län, filos. doktorn, grefve *Karl Magnus Creutz*, till hvilken således kallelsebref borde utfärdas.

§ 3. Arkivarien Bomansson inlemnade följande ledamotsförslag:

„Till medlem af Historiska Samfundet får jag härmed äran föreslå lektorn i historien Karl Konstantin Tigerstedt, främst på grund af hans akademiska afhandling: Administratio Fenniæ Petri Brahe, 1846, samt Handlingar rörande Finlands historia".

§ 4. Företeddes en räkning af litografen Tilgman å 56 mk, för litograferade blanketter till kallelsebref, äfvensom en räkning å 25 mk af Finska Litt. Sällsk:s tryckeri, för Stadgarnes tryckning. Och emedan Samfundet saknade annan utväg att bestrida dessa och andra nödiga omkostnader, framlade ordföranden en Subscriptionslista för frivilliga bidrag till Samfundets kassa, å hvilken närvarande ledamöter tecknade 160 mk.

§ 5. Ordföranden föreslog att skriftliga inbjudningar i Samfundets namn skulle utfärdas till personer utom Samfundet, som intressera sig för historisk forskning, att bivista Samfundets möten och der göra vetenskapliga meddelanden; öfriga närvarande ledamöter ansågo dock bäst öfverensstämma med Stadgarnes lydelse, att sådana uppmaningar göras muntligen af ordföranden enskildt.

§ 6. Undertecknad förevisade en afritning af Gerhard Mercators karta öfver Finland, tryckt i det stora verket: *G. Mercatoris et J. Hondii Atlas*, Amsterdam 1633, och anförde om den följande:

„Denna högst märkliga karta öfver Finland är en ibland de tidigaste som funnits, och sannolikt uppgjord redan 1583 eller deromkring; ty den utmärkta Holländska geografen G. Mercator, som enligt påskriften ritat densamma, dog 1594 vid 82 års ålder, och texten upplyser: att Estland i våra dagar, nemligen 1581, blifvit bragt under Sveriges spira.

Af den ser man hvilka begrepp Europas mest upplysta sjöfarande nation hyste om vårt Finland; bland annat föreställde man sig att insjöar med fyra olika utlopp här vore något vanligt, att landet vid Hvita Hafvet invid Lappmarken hade synnerligen fruktbar jord *(Corelia terra insigniter fertilis)*, att hela södra Finland var en mot sydvest utskjutande udde. Anmärk-

ningsvärdt är isynnerhet, att Holländarne hade alldeles egna namn på floderna i södra Finland, så att intet enda påminner om de nuvarande inhemska namnen. De äro: *Asson* (Kumo), *Fanon* eller *Janon* (Virmo å), *Oberan* (Karis eller Salo å), båda från Toran lacus, *Sene* (Vanda) som utlöper vid Helsingia, *Orischom* (Mäntsälä å) och *Orca* (Borgå å) från en sjö vid Hattola, *Sederon* (Perno å) från en sjö straxt söderom Päijäne, *Sadessa* med bifloden *Don* (sannolikt Kymmene, ehuru socknen Perna blifvit satt derinvid) ifrån Piente lacus, *Soronet* och *Laffart* (omöjliga att gissa, kanske Summa och Vehkajoki), som falla i Wiborgska viken, samt *Polna,* vid hvilken österom Wiborg rinnande flod ligga staden Jegaborg och socknen Egrepe. I Lappland förekomma: *Pochengam* (Patsjoki), *Cola, Arzeva, Ponoje, Pelitza, Diavon* och *Varsiga.*

Sjöarnes namn äro äfven till stor del oigenkänneliga, med undantag af Päijäne *(Piente)* och Ladoga; men den förra har 2 stora utlopp till Bottniska viken, och den sednare är helt liten, knappt en femtedel af Päijäne. *Toran* lacus (antingen Lojo sjö eller Pyhäjärvi) har icke mindre än 5 utlopp, två i närheten af Raumo, men det östligaste vid Hangö; *Piente* har likaledes 4 eller 5 utlopp, 3 till Bottniska viken och 2 till Finska viken, lemnar således tillfälle att genomsegla hela Finland; *Holela lacus,* som är den största i hela Finland, större än Päijäne, faller ut i Bottniska viken norr om Närpis (måhända Näsijärvi, men alldeles orätt placerad), *Niger lacus,* söder om Nyslott (förmodligen Saima eller Pihlajavesi), har 2 utlopp till Wiborgska viken, och ett stycke norrom densamma äro *Estuones die Esten* placerade; *Albus lacus,* en mycket stor insjö vid Lapplands gräns (kanske Kantalahti), har invid sig flera städer och landskapet *Biarmia,* samt *Landrigia silva* (Maanselkä).

Städerna äro något mer igenkänneliga: *Abo, Cronaburg* (Tavastehus), *Wiburg, Nyslot* och *Tornia* äro någorlunda rätt placerade; *Kexholm* och *Netaborg* ligga båda vid samma flod, som faller ut i Ladoga, men långt norr om denna sjö; *Jegaborg* (vester om Kexholm), *Holela* vid sjön med samma namn, *Corelenburg* vid en flod som faller ut i Albus lacus, *Tahast* söderom samma sjö, *Berga* norrom densamma i Biarmia, och

Nordenborg vid floden Warsiga, som ur Albus lacus faller i Hvita Hafvet, kunna omöjligen utgissas. Af de Lappländska städerna: *Cola, Monomanskie, Motca* och *Wardhows*, kunna 2 återfinnas som städer ännu i våra dagar. *Vallis* (Nådendal) är tecknad såsom socken, likaså *Raugma, Ulesbuy, Castelholm, Borga* och *Helsingia*. Österbotten heter *Boddia orientalis* och trakten vid Nordcap och Wardöhus heter *Caienska Semla*, har således Rysk benämning. *Birkarli* sättas på Svenska sidan i trakten af Piteå.

För öfrigt bör märkas att på kartan förekomma en stor mängd sockne- eller kyrkonamn, som kunna igenkännas såsom Finska, ehuru de ofta nog fått orätt plats, t. ex. Wirmo norrom Kumo o. s. v. Detta bevisar att en mängd orter väl voro kända till namnet, men om deras rätta belägenhet sväfvade man i ovisshet.“

S. Elmgren.

I sammanhang dermed förevisade kammarrådet Rabbe ett i Ny illustrerad Tidning för den 24 juli 1875 förekommande aftryck af Olai Magni karta öfver Finland, hvilken såsom utgifven i Venedig 1539 var betydligt äldre än den nyss beskrifna, och der Finland har ett ännu besynnerligare utseende.

§ 7. Arkivarien Bomansson förevisade en afritning af provincial-ministern för Franciscanerna i provinsen Dacia, Finnen *Stephani Laurentii* sigill, förekommande å ett indulgensbref 1480 för nunnorna i Sko kloster.

§ 8. Magister A. Boehm uppläste några i Gamla Karleby stadsarkiv befintliga bref af magistraten i samma stad, från 1730-talet, upplysande sederna och ställningen dåförtiden, nemligen:

1. Högvälaktade Herrar Rådmän nuförtiden vistande i Stockholm.

I lären vähl minnas deth aftahl, som här in pleno hos oss varit hafver, att man ju enttel. borde ihågkomma Hr Secret:n *Estenberg* med en Tunna Smör; hvarföre I gode Herrar, som med Borgerskapet i Stock:m närvarande äro tächtes foga den anstalt, att 1 T:a med godt smör blifver till honom samblat och tienligen öfverlef:d hemma i dess hus, för Gl. Karlleby

Stads gemensamma rächning. I giören oss myckit vähl om I med Borgerskapet colligeren så myckit Peng. att resolutionerna på Stadsens enskilte Besvär nöjsambl. blifva utlöste: Om nu Herredagsmannen ell. Borgerskapet där ved komma att graveras; så skall eder därföre Satisfaction vill Gud ved framkombsten icke fattas. etc.

Gl. Karlleby d. 30 Aug. 1731.

NB. Estenbergs förnamn torde hafva varit *Olof.*

2. Till Handelsman Hans Degerman.

G. C. den jan. 1733.

Denne Stads Magistrat och Borgerskap hafva blifvit nödtvungne med en underdånig Supplique hos H. Kongl. M:t att förekomma, och till Stadsens bättre befordran insinuerat samma suppliqve hos hans nåde, vår nya H. Landshöfdinge högvälb. Hr Broor Rålamb: men på det Saken ei motte lida nogot mehn, uppskof eller förhinder, igenom mangel och brist på nogon Subsidie, hvilken ved slike angelägne Sakers bedrifvande erfordras; så har man varit omtänkt, att giöra den anstalt, det motte tillika med Suppliqvens öfverlefvererande till h:s nåde H. Landshöfdingen, låta föllja åttatjo lod förgylt Sölf, i hvad stycke som H. Handelsman tienligast finner; om hvilket Solf:rs uppkiöpande och tienligit öfverlefvererande till högbem:te herre man nödigt achtadt H. Handellsman tjenst:st at anmoda, med upprichtig försäkran, att H. Handellsman derföre i sommar skall åtniuta ett nöijsampt och aeqvivalent restitutum. etc.

3. Högvälborne H. Baron och Landshöfdinge!

In margine: 1738 d. 31 Aug. H. L. Gyllengrijp. [Gabriel].

NB. Landshöfding i Westerbotten 1733—1753.

Högvälb. H. Baron och Landshöfdingen lärer höggunstigast sig erhindra huru som H. Kongl. Maj:t i nåder befalt att Borgerskapet genom tienlige föreställningar skulle förmås till garfveriers inrättande; I underdånigst följe hvaraf denna stad jemväl varit omtänckt Kongl. May:ts nådiga vilja at efterkomma, hvartil jemväl bidraga skulle, om man å denne orten hade sådant folck, som godvilligt kunde tienst giöra med hudars aftagande från sjelfdöde Creatur: Men efter sådane personer här omkring Staden icke finnes; så har man sådana efterspanat och

förnummit, att Lapp Mårten med sin hustru Margeta samt Maria och förmodl. des man, hvilka 2 sednare varit till Wien med Rhenar, skola villige vara at sig hit begifva uti åfvan omrörde ärende, såsom ock at betiena folck med sådant trä- och annat arbete, som Lappfolck plägar giöra; fördenskull och till at vinna tiden till deras öfverresa med öpet vatn, är till Högv. H. Baron och Landshöfdingen Magistratens ödmjukaste ansökning, at ofvanbem:te Lappar kunde meddelas nådigt resepass hit till Gl. Carleby, tviflandes man icke, at de här, så vida de skicka sig någorlunda nycktre och beskedlige, skola sin richtiga utkomst finna. Etc.

§ 9. Studeranden R. Hausen förevisade en fotografisk teckning af en egendomligt prydd vagn, sådan man på Åland brukar att hemföra brudens lösegendom med; äfvensom aftryck af biskop Petri Laurbeckii sigill (biskop i Wiborg 1696—1705) i en ring, som numera tillhör ingeniör Wallenström i Stockholm.

§ 10. Ur en skriftlig uppsats af provincial-läkaren D:r C. R. Ehrström meddelades följande underrättelse:

Om grafhögar i närheten af Enare kyrka.

„Underrättad om deras tillvaro af d. v. kapellanen i Enari Hornborg, besökte jag dem under en resa derstädes omkring 1852. Grafhögarne förekomma i 2 grupper, den ena omfattande ett antal af öfver 20 och nära hvarannan belägna, den andra, om jag rätt minnes, 4. Alla hafva de ungefär samma koniska form, men höjden varierar från 2 till 3 alnar. Platsen för desamma, en sandmo, var bevuxen med, relativt till orten, fullvuxen skog. Vi öppnade en af de största högarne. Den bestod öfverst af sand med några inmängda trädkol, dernäst af grus (rapakivi), som djupare ned bildade ett ytterst hårdt och svårt genomträngligt cement, hvilket åter bildade omslaget till 3 eller 4 stora stenar, laggda i rad. Den mellersta, oval till formen, liknade något en grofhuggen likkista, dock utan att spår till dess formande af menniskohand kunde märkas, och var påtagligen ditsatt, ty under densamma emot dess öfre bredare ända fanns aska och kol. Ofvanom den lilla askhögen hade stenen en halfmånformig remna, som bar spår af rök, och

således tillät sluta att den uppkommit genom stenens upphettning, samt att likets förbränning således verkeligen försiggått på samma ställe, ehuru den högst ringa qvantiteten af aska och kol antydde motsatsen. Några tecken till ben, vapen, husgeråd eller dylikt funnos icke. Askan tillvaratogs uti en liten näfverrifva, som insattes uti ett rum i klockstapeln, men kunde icke då närmare undersökas, och blef det icke heller sedan.

Grafhögarne uti den andra omnämnda gruppen voro väl till omfång och höjd af de större som anträffades, men skiljde sig för öfrigt i det yttre icke från de redan beskrifna. De förklarades af vår „opas“ alla vara uppkastade öfver lika många konungar, hvilka här stupat i krig. Med konung, förste, betecknas hos Lapparne fadren för en betydligare slägt under hednatiden, och enligt de få traditioner som ännu finnas, återfinna vi här, likasom hos de gamla Grekerna och Romarena, uti dennes person äfven familiens offerprest, sannolikt äfven anförare i krig. Sålunda äro dessa konungagrafvar att förstås. Besvarandet åter af frågan hvilken tid och hvilket folk de egentligen tillhört, torde böra uppskjutas till vidare undersökning. Att de skulle vara Lappska, motsäges af hvad som hittills är kändt, nemligen att Lapparne utan förbränning begrafvit sina döda uti stenkummel eller ock, enligt Norrmannen Nordvig, uti bergsklyftor“. — — —

Carl R. Ehrström.

§ 11. På ordförandens förslag beslöts att de urkunder eller handskrifter, som tillhöra Finska Litt. Sällskapets Historiska Section, skulle, i händelse Finska Litt. Sällskapet dertill lemnar sitt bifall, förvaras i Statsarkivet, tillsammans med de handlingar som framdeles komma i Samfundets ägo.

In fidem.

S. G. Elmgren.

Protokoll den 30 oktober 1875.

Närvarande: ordföranden, kammarrådet Rabbe, arkivarien Bomansson, doktor Ignatius, docenten Krohn, och undertecknad.

§ 1. Justerades protokollet för den 13 oktober.

§ 2. Till ledamot i Samfundet invaldes enhälligt med slutna sedlar lektorn i historien filos. doktor *Karl Konstantin Tigerstedt* i Åbo, till hvilken således kallelsebref kommer att utfärdas.

§ 3. Doktor Ignatius föredrog ett af magister Boehm meddeladt magistratens i Gamla Karleby bref af den 17 september 1740, hvilket bevisar att potatesodling i Finland redan den tiden var påtänkt:

„Högvälborne Hr Grefve och Landshöfdinge etc.

Till Manufactoriers, Plantagiers och Schefferiers uphielpande och hvad dervid är tillgjordt sedan sista Riksdag, åstundar högvälb. Hr Grefven och Landshöfdingen berättelse om, uti höggunstig skrifvelse af den 8 i denna månad. Till ödmjukt följe deraf har man i lika ödmiukhet berätta bord

— — — — — — — — — — — — —

4:o. Potatoes eller jordpäron förmodar man dock i denna kalla och långt norr belägna orten skulle hafva någon framgång, emedan de under jorden växande örter, såsom rötter, med mera, synas här hafva bättre trefnad än andra, som ofvan jorden utgifva sina frö; varandes de siöfarande härom offentl. underrättade och anmodade, at man intet tviflar om des hemhämtande, så vida de bortavarande hinna hem siöledes".

§ 4. Vidare uppläste doktor Ignatius en uppsats med titeln: *Några anteckningar rörande nordliga Finlands östra gräns*, hvilken under tidernas lopp undergått betydliga förändringar oberoende af fredstraktaterna. Denna uppsats skall framdeles tryckas i Samfundets Handlingar.

§ 5. Föredrog arkivarien Bomansson följande om „*Karolus Gostavi prefectus Finlandiæ 1280:*"

„Konung Magnus Ladulås hade, som bekant, en gunstling af Dansk börd Ingemar Nilsson (med tillnamnet Skialg), åt hvilken han gaf sin fränka Helena till hustru. Uppretade öfver det företräde konungen gaf denne Ingemar ingingo åtskilliga stormän en sammansvärjning, i spetsen för hvilken stod Johan Filipsson. De öfriga sammansvurne voro hans broder Birger

Filipsson (örn med utbredda vingar i vapnet), deras systerson Johan Karlsson (Lejonörn eller Blå-ättens vapenbild), Filip (Finvidsson) af Runby (schackspelsrutad snedbjelke), samt dennes måg Holmger och en Amund Tuvesson (eller Turesson). Då Magnus Ladulås' gemål Helvig 1278 sammanträffade i Skara med sin far grefve Gerhard af Holstein, grepo de missnöjde herrarne till vapen och nedhöggo den af dem hatade Ingemar. Konung Magnus låtsade en tid, som om han förlåtit dem, men 1280 inbjöd han dem till slottet Gälaqvist vid Skara, och lät, med tillämpning af den Romersk-Juliska lagen om majestätsbrott, den 20 aug. 1280 i Stockholm halshugga Johan och Birger Filipssöner, Johan Karlsson och Holmger m. fl. Filip af Runby friköpte med möda sitt lif, men, tillägger vid berättelsen härom Erici Olai Chronica (Script. rerum Svec. medii aevi II, 1, s. 64): *Karolus autem præfectus est Finlandiæ et ita omnis haec discordia est sedata.* Strax derpå anmärker samma författare under år 1281: *Eodem anno fugit Dnus Karolus Gostavi in Ruzia* (l. c.).

Man har intet skäl att betvifla, det Hr Karl Göstafsson är samme person som Karl, hvilken konungen velat mildare bestraffa, då han sände honom i ett slags förvisning till det då troligen nog fruktade Finland, hvars styrelse tillika uppdrogs åt honom. Hvem var denne Karl Göstafsson, Finlands förste præfectus? Omtalas någon med namnet Karl eller Karl Göstafsson i den tidens handlingar? Sådant är verkligen förhållandet. Redan i ett af konung Waldemar i Linköping gifvet gåfvobref för kanikerna vid Linköpings domkyrka, af ej utfördt årtal men sannolikt från 1251, omnämnes *Dominus Karolus* (möjligen vår Karl Göstafsson) såsom vittne till den i brefvet meddelade gåfvan (Dipl. Svec. I n:o 863), men 1276 innehade han redan ett af statens högsta embeten, ty vid det lysande möte, som Magnus Ladulås i Juni detta år höll med Magnus Lagabäter, var *Carl Marskalk* en af de skiljedomare, som Magnus Ladulås på Norska konungens inrådan å sin sida valde att slita tvisten med brodren Waldemar om Sveriges krona (Strinnholm, Svenska folkets hist. IV. s. 533). Carl var alltså nu marskalk eller marsk, och ännu år 1278 i juli är ett gåfvobref

af kung Magnus och hans bror Waldemar bekräftadt med *Domini Karoli marscalchi* sigill (Dipl. I, n. 649). Men redan i ett Ulf Karlssons bref, dat. Skara d. 3 januari 1281 (Dipl. I, n. 710) förekommer en *Haquinus marschalcus*, hvilket är högst märkligt, då som sagdt *Karolus* 1280 bör ha blifvit afsänd till Finland, der han dock ej lär ha ansett sig säker för konungen, utan derför 1281 flytt till Ryssland. Men han blef dock snart upptagen till nåder igen, ty i dec. 1282 (Dipl. I, n. 758) har Karl Göstafsson sigillerat ett konung Magni bref på gården Ål (Aal) till hofskräddaren Elard. Men marskalks embetet återfick han ej, ty detta innehades ännu 1289 af nämnde Haqvinus eller riddaren Håkan Tunesson (Dipl. II, n. 1003); han förde klufven sköld, till höger i den en half lilja, till venster två snedbjelkar, (= Vinstorpa-ätten). Karl Göstafsson nämnes sedermera äfven 1285 (Dipl. I, n. 807), 1287 (Dipl. II, n. 930), 1288 (nn. 975 et 976) samt 1289 (n. 993 ibm).

Att han verkligen stått i nära förbindelse med upprorsstiftaren Johan Filipsson, ser man deraf att han år 1291, på grund af den sistnämndes testamente („pro testamento domini Johannis filippsun") var skyldig Upsala domkyrkas byggnadsfond 30 mark (Dipl. II, n. 1032). Likaså gaf Karl Göstafsson i sitt *testamente 1292* 10 mark *pro anima dominj Johannis philippj* (ibm n. 1053). Dominikaner-munkarne *(fratribus)* i Åbo fingo i samma testamente 9 mark pen., Priorn (utan tvifvel i Åbo) „habraham" *) erhöll ett timmer („timbriam") olika skinn, detsamma fick klostret i Dünamünde („dijnæmunæ"); „Elavo de Resum" tillerkändes 10 mk pen., d. v. s. lika mycket som hvarje domkyrka, samt Dominikanerne („predicatoribus") och nunnorna i Reval 6 mk på hvardera konventet. Af detta testamente, som utvisar att Karl Göstafsson varit en rik man, finner man ock att han, kanske just för att försona något brott, lofvat medverka till Palestinas befrielse från de otrogne, ty han anslår i testamentet ej mindre än 80 mk silfver till åter-

*) „Fratèr Abraham ordinis predicatorum de conventu finlandensi" qvitterar i Stockholm 1294 en konventet tillkommande testamentsgåfva (Dipl. Sv. II, n. 1107).

köpande af hans *kors,* af hvilka dock 12 mk skulle gifvas åt den som med lösesumman begaf sig till det heliga landet („LXXX marcas puri pro cruce mea redimenda, ita tamen dividenda, XII marcas pro expensa illius qui vadit cum oblacione mea ad terram sanctam"). Hos dominikanerbröderne i Skeninge ville han blifva begrafven, åt hvilka han derför gaf 60 mk penningar och 10 mk silfver, att utkräfvas på hans fordran hos aflidne biskopen i Linköping Bengt, som tillika varit hertig af Finland (Dipl. l. c.). Troligen lefde Karl Göstafsson ej länge efter 1292. Om hans slägtförhållanden må nämnas, att han hade en syster *Margareta,* som stiftade dominikaner-nunneklostret i Kalmar (troligen 1299, Dipl. n. 1291), hvars första priorissa hon blef, och en annan syster *Ingeborg,* gift med riddaren Bengt Petersson (tre uppvända vingar eller s. k. pukehorn; Dipl. II, n. 1345 och 1346), som gjorde sitt testamente 1293 (Dipl. n. 1083). Sannolikt är den Göstaf Margareta Göstafsdotter 1301 (Dipl. n. 1345) kallar sin brorson, en son till Karl Göstafsson, som 1288 tillhörde Magnus Ladulås' Råd (Dipl. II, n. 975, Uggla, Svea rikes råds längd n. 62). I Karl Göstafssons sigill (år 1278), meddeladt i Hildebrands Svenska sigiller från medeltiden, tredje serien n:o 42, ser man *två korslagda liljor* med omskrift + *sigillum domini Karoli.* Sannolikt var han blott åren 1280 och 1281 praefectus Finlandiæ".

§ 6. Kammarrådet Rabbe meddelade en redogörelse för de gissningar, angående Svenska rikets och Finlands folkmängd före 1751, som Herrar A. Modéer, G. Lindh, Sten Rabbe m. fl. uppkastat, samt anförde för egen del de resultater angående Finlands folkmängd till hvilka man kommer, om man såsom regel antar, att befolkningen fördubblar sig på ungefär ett sekel; medgifvande likväl att dessa kalkylerade folkmängdssiffror ingalunda stämma öfverens med verkliga förhållandet, att dömma af sannolikhets skäl.

§ 7. Professor Forsman föredrog följande om Finlands gräns enligt Nöteborgska fredstraktaten och tvisterna om densamma:

vanhempina aikoina olen jo ennen tehnyt muutamia muistutuksia Seuran pöytäkirjoihin. Muutamat uudet tiedot, jotka, tutkiessani Täyssinän rauhanteon asiakirjoja, olen sattunut onkeeni saamaan, pyydän saadakseni samalla tavoin säilyyn panna vastaisen tutkimuksen varalle.

Ensiksi on mainitseminen, että vaikka vielä 16:nen vuosisadan lopulla, niinkuin ennen olen osoittanut, nimi Petäjäjoki (Petajoki) käytettiin Pyhäjoen pitäjästä, kuitenkin hallitusmiehet samaan aikaan etsivät jotakin muuta Petajokea niiltä seuduin, missä raja siihen aikaan arveltiin oikeudella käyvän. Tätä nimeä oli jo Kustaa Waasan aikana, vaikka nähtävästi turhaan, etsitty (ks. Arvidsson, Handl. I, 313). Nytpä Kaarlo herttua Toukok. 16 p. 1595 kirjoitti Pohjanmaan voudille käskyn lähteä siihen rajapaikkaan, joka nimitetään „Petaiocki“ („Peteioki“ päälle kirjoituksessa), tiedustamaan missä läänissä ja pitäjässä tuo lienee (ks. Registr. 1595, I, lehti 149). Siinä rajain luettelossa, joka syksympänä samaa vuotta lähetettiin rajan kävijöille ohjeeksi, mainitaan viimeiseksi: Maanselänlampi „hoos Peeteioki“ (ks. Grönbladin kop. Suomen Valtio-arkistossa, Kankaisten kokoilemasta, lehti 229). Näkyy olleen yleisenä luulona, että Petäjäjoen pitäisi löytyä niillä paikoin missä Savon raja yhtyi Maanselkään, ja ne rajankävijät, jotka syksyllä 1595 sopivat Savonmaan ja Käkisalmen läänin rajalinjasta, Varpavuoren ja Pisamäen välillä, arvelivat että „Petajoki“ oli 8 peninkulman päässä viime-mainitusta paikasta Maanselkään mennessä (ks. niiden kirje herttualle Pellossalosta Lokak. 19 p. 1595, Gottl. kopiok. siv. 384). Nyt olisi tietysti niiden toisten rajankävijäin, jotka Pisamäestä jatkoivat, ollut asia löytää tuo merkillinen paikka. Mutta siinä rajakirjassa, joka sitten tehtiin Pohjanmaan ja Wienan välille Maalisk. 25 p. 1596, tosin mainitaan „Maselke lambj“, vaan ei mitään Petajokea (ks. Suomi 1841, VI, siv. 48). Selvästi siis huomataan, ett'ei rajankävijät löytäneetkään mitään semmoista Petäjäjokea, joka olisi sopinut sen-aikuiseen rajalinjaan. Sitä Petäjäjokea taas, joka oli = Pyhäjoki, ei tahdottu tietysti mihinkään lukuun ot-

taa, vaikka Pohjanmaan asukkaat kyllä tiesivät ja todistivat, että Wenäläiset muinais-aikoina olivat lukeneet rajansa käyvän Hanhikiveen (ks. Handl. rör. Skand. hist. XXXIX, siv. 151—3). Myöskin Wenäläiset muistivat heillä olevan jotakin vanhaa oikeutta päästä Hanhikiveen; sillä kun sen-puoliset rajan-kävijät kevät-talvella 1596 yhtyivät Maanselän tienoilla, oli Wenäjän asiamiesten ensimäinen luja vaatimus, että raja oli vietätävä Hanhikiveen ja siitä meren yli muutamaan kiveen, joka on Tornionjoessa, sekä siitä Jäämereen (ks. Rajankävijäin kertomus Torniosta Huhtik. 30 p. 1596, Gottlundin kopiokirjassa, siv. 99). Mutta koko vaatimus kadotti pontensa, kun eivät enää tienneet, että tuo Pähkinäsaaren rauhanteon mainitsema „Petajoki“ oikeastaan oli samassa paikassa kuin se Hanhikivi, johon pyrkivät.

Savonkin puolella nuo Pähkinäsaaren rauhanteon mainitsemat raja-nimet olivat v. 1595 tehneet paljon häiriötä ja herättivät mureita. Eräässä kirjeessä ilman päivämäärättä (ks. ennen mainitut Grönbladin kop. lehti 247) kirjoittaa Götrik Fincke Matti Laurinpojalle asiasta, sanoen lukeneensa kopion Maunukuninkaan *latinaisesta* rajakirjasta, joka eriää muka saman kuninkaan *ruotsinkielisestä* rajakirjasta. Fincke nähtävästi tarkoittaa niitä kahta eri laitosta, jotka ovat painetut Hildebrandin Diplomatariossa num. 2418 ja 2419. Hildebrandin tutkimuksen mukaan, tämä n:o 2418 (Fincken „latinainen“) on oikea Pähkinäsaaren rajakirja vuodelta 1323, mutta n:o 2419 (Fincken „ruotsinkielinen“) lienee noin vuodelta 1339 (ks. Witterh. Hist. och Antiqv. Akad. Handl. XX, siv. 194). Eroitus niiden välillä alkaa juuri kun Savon rajoille tullaan: vanhempi kirja viepi Torsajärvestä Särkilahteen, josta seuraa Samusalo, Siiti, Karjalankoski, Kolumakoski ja vihdoin Petajoki sekä meri (Helgehaf, Kainohaf); myöhempi kirja taas viepi Torsajärvestä Varpavuorelle ja sitten melkein sitä linjaa myöden, joka vihdoinkin rajana pysyi. Nyt Fincke kertoo lukeneensa talonpoi'ille ne nimet, jotka vanhempi kirja mainitsee, mutta rahvas ei tuntenut niistä muuta kuin Särkilahtea, joka kuitenkin muka kääntäisi rajan äkisti Savon sisään („flux hiitt Jn på Saulax sihde“) yli sen mitä toinen kirja sisältää. „Mihin se edemmäs ulottunee

tänne sisään Savoon päin", hän sanoo olevan tietymätöntä, koska ei kukaan niistä rajoista muka tiedä, mutta kirjan mainitsema loppupää, Helsingin meri, tulisi hänen mielestään olemaan Ruotsalaisille jotenkin vahingoksi (vill vare oss Svenske nogodt förnär"). Hän lopettaa sillä neuvolla, että „parasta olisi, että semmoinen olisi poissa tieltä ja jostakusta keskustelukaupasta ulos-suljettuna".

Tämä toivo ei kuitenkaan käynyt täydellisesti toteen, vaan Wenäläisille oli todellakin annettu erinäistä aihetta nostamaan vaatimusta päästäksensä Särkilahteen Warpavuoren sijasta. Asian laita oli seuraava. Kun Käkisalmi v. 1580 valloitettiin ja sen lääni niinmuodoin yhdistettiin muuhun Suomenmaahan, oli tosin suuri osa entisistä asukkaista lähtenyt entisen esivallan kanssa tiehensä Wenäjälle ja sijaan tuli uutis-asukkaita Suomesta, samate kuin Suomalaisia käskynhaltioita Käkisalmen linnaan. Mutta nämä uudet tulijat olivat mielestänsä perineet edeltäjäinsä kaikki oikeudet ja joutuivat siis pian riitaan Savon kanssa. Vuodesta 1583 alkaen oli Lassi Torsteninpoika (Ram) Brödtorpan herra ollut, muutamia väliaikoja lukematta, käskynhaltiana Käkisalmella. Samasta aiasta oli Götrik Fincke yhtenään ollut isäntänä Savonlinnassa. Näiden miesten välillä syttyi kiivas riita kumpaisenkin alueesta. Huomattavaa on, että Käkisalmen lääni, joka oli jotenkin häviöllä, ei voinut riittää Käkisalmen linnan tarpeisin, vaan oli Käkisalmen isännän alle avuksi annettu Jääsken kihlakunta Wiipurin läänistä, Sääksmäen kihlakunta Hämeestä ja Sairilan eli Wisulahden alue Savosta. Tästä Sairilan asiasta oli Fincke kovin pahoillansa ja kirjoitti loppuvuodella 1594 herttualle, pyytäen sen takaisin Savonlinnan alle; mutta Kaarlo herttua vastasi Tukholmasta Tammik. 28 p. 1595, että toistaseksi asia oli sillensä jätettävä (Registr. 1595, lehti 25). Kaikki Fincken yritykset saada Lassi Torsteninpoian siitä luopumaan, olivat turhia. Vaan paitsi sitä Lassi Torsteninpoika tahtoi levittää lääninsä varsinaiset rajat Särkilahteen, eikä siis tytynyt Warpavuoren linjaan. Tästä seikasta oli jo v. 1593 ankara kiista. Joku Savon mies, nimeltä Memmi Lauri eli Memmi Laurinpoika, oli hakannut kaskea Särkilahden alueesen; mutta Lassi Torsteninpoika lähetti väkeä Käkisalmelta, antoi

leikata ja puida viljan ja tuotti sen Käkisalmen linnaan. Memmi Lauri kostaaksensa vahinkonsa karkasi erään Klemetti Makkosen taloon, joka oli Jääsken puolella, ja ryösti häneltä hevosen, eikä kahteen vuoteen saatu tätä väkivallan tekoa korvatuksi. Fincke näkyy pitäneen Savonmiehen puolta, ja Kaarlo herttuakin näkyy antaneen jonkun kirjeen Savon pyyteiden tueksi — „valeellisen kertomuksen ja esityksen mukaan“, arvelee Lassi Torsteninpoika, lisäten kuitenkin omasta puolestaan, että siitä rajan asettamisesta Savon eduksi ei tule mitään. Seuraus oli, että Memmi Lauri, kuten sanottiin, piti hevosen, minkä oli ryöstänyt, mutta myöskin Lassi Torsteninpoika piti ne rajat mitkä hän Käkisalmen läänille oli anastanut. Lassi Torsteninpoika nyt asettui kokonaan Wenäjän-aikuisten vaatimusten kannalle, puhui Maunu kuninkaan rajakirjasta (nimittäin vanhemmasta, jonka mukaan Särkilahti oli rajana) ja arveli, että Kustaa kuninkaan rajat, joihin Götrik Fincke oli viitannut, eivät ole muuta kuin Kustaa Fincken tekemiä, Wenäläisten tietämättä ja Kustaa kuninkaan sekä Ruotsin säätyjen vahvistamatta. Hän soimaa Savon miehiä siitä väkivallasta, jota muinaisista aioista saakka ovat harjoittaneet, josta seurauksena on ollut sota ja verenvuodatus valtakuntien välillä; „derföre hafve och alredo monge störtt i Rydzens tijdh för Safuolax orättferdig handell skull“. Fincke puolestaan oli muistuttanut, että Käkisalmi saattaa rauhanteossa tulla takaisin Wenäjän alle; eipä siis pitäisi antaa Käkisalmen puolisille raja-asukkaille tietoa tuosta muinaisesta Särkilahden rajasta. Lassi Torsteninpoika siihen vastasi: „piru viekööп! ne tietävät niistä asioista paremmin kuin me; mutta joka neuvoo korkeata esivaltaa luopumaan Käkisalmen läänistä, se on esivallan ja Ruotsin kruunun sekä koko Suomenmaan oikea kavaltaja“. Toisessa kirjeessä hän sanoo: „Vaikkapa tämä linna (Käkisalmi) joutuisikin Ruotsin kruunun alta, äläpä luule, että voit enempää itselles anastaa kuin mitä Maunu kuninkaan rajakirja sisältää, muutoin sillä saadaan uusi veri-löyly toimeen. Sen vuoksi olisi parasta, ett'et tahtoisi uskoa noita jumalattomia ja väärintekijöitä Savolaisia; ne olisivat hyvillään, jos sotaa ja riitaa kestäisi iankaikkisesti“.

Mitä Fincke oli varonut, nimittäin että Wenäläiset, takaisin saadessansa Käkisalmen läänin, vaatisivat rajan käymään Särkilahteen, se todellakin tapahtui. Wenäjän asiamiehet rajakäynnissä syksyllä 1595 syystä huomauttivat, että koska Lassi Torsteninpoikakin „oli käskenyt polttaa Särkilahden kylän, kun se muka oli Käkisalmen rajain sisällä", heidänkin oli oikeus saada rajansa sinne. Lassi Torsteninpoika oli jokseenkin ahtaalla, annettuansa syytä tämmöisiin selkkauksiin. Onneksi seisoi Täyssinän rauhakirjassa, että Käkisalmen lääni oli takaisin annettava semmoisena, kuin se valloituksen aikana oli ollut. Tällä lauseella Wenäläisten pyyteet väistettiin. Lokak. 9 p. 1595 Matti Laurinpoika kävi Wenäläisten kanssa Warpavuorella. Wenäjän asiamiehet silloin paljon puhuivat Särkilahdesta, että tahtoivat saada rajan sinne; mutta heille vastattiin lyhyesti, ja saivat tytyä. (Ks. Grönbladin kop. Kankaisten kokoilemasta, lehd. 240—245). Sen aian perästä ei enää ollut mitään kysymystä alkuperäisestä Pähkinäsaaren rauhanteon rajasta."

In fidem:
S. G. Elmgren.

Protokoll fördt vid årsmötet den 9 november 1875.

Närvarande: ordföranden, kammarrådet Rabbe, doktor Ignatius, amanuensen Aspelin och undertecknad.

§ 1. Ordföranden öppnade sammanträdet med ett tal, behandlande den för 32 år tillbaka uppkastade frågan: *äger Finska folket en historie?*, hvilket kommer att ingå bland Samfundets förhandlingar såsom särskilt föredrag.

§ 2. Sekreteraren afgaf följande årsberättelse:

„Då Historiska Samfundet i dag, 136 år efter Henrik Gabriel Porthans födelse, för första gången begår sin årsdag, är om dess verksamhet under föga mer än ett halft års tillvaro nästan intet annat att säga, än en redogörelse för Samfundets uppkomst och organisering. Tanken på dess inrättande väcktes bland ledamöter i Finska Litteratur Sällskapets Historiska Section, och utgick från det kända behofvet af en sluten förening

med begränsadt antal ledamöter, som uteslutande hade till sitt ögnamärke att skaffa ljus i Finlands historie och dess hjelpvetenskaper, genom urkunders utgifvande och detaljforskningars bedrifvande. Redan om vintern 1874 hade Hrr F. J. Rabbe, S. G. Elmgren, K. A. Bomansson, G. Z. Forsman och K. F. Ignatius uppgjort förslag till stadgar och i mars samma år inlemnat ansökan om dettas stadfästelse, jemte anhållan om ett årligt statsanslag för urkunders och förhandlingars tryckning. På denna sednare anhållan fingo de sökande tillsvidare afslag, hvarigenom planen för Samfundets tillämnade verksamhet i någon mån rubbades för tillfället; men nådigt tillstånd att bilda en sådan förening erhölls genom H. Kejs. Maj:ts resolution af den 25 februari 1875, och det nybildade Samfundet sammanträdde första gången den 25 mars innevarande år. Det valde då till sin ordförande professor G. Z. Forsman, till sekreterare undertecknad, till skattmästare och tillika bibliotekarie: arkivarien K. A. Bomansson. Sedan dess ha endast 4 möten blifvit hållna, och på dessa, genom val i föreskrifven ordning, ledamöternas antal blifvit förökt med professorn doktor Zak. Topelius, docenten mag. Julius Krohn, amanuensen mag. Joh. Reinh. Aspelin, skolläraren mag. Joh. Magnus Salenius, guvernören grefve Karl Magnus Creutz och lektorn doktor Karl Konst. Tigerstedt. Sålunda uppgår ledamöternas antal för närvarande till 11.

Samfundet har ännu icke låtit trycka annat än sina stadgar och blanketter till kallelsebref, för hvilka kostnaden betäcktes genom en bland ledamöterna anställd frivillig subscription. Dock hafva i förhandlingarne influtit flere meddelanden af vetenskaplig halt, hvilka man har för afsigt att framdeles trycka. Så har *ordföranden* meddelat: om några spår i riksregistraturet ännu 1594 efter hvälfningen 1563, då hertig Johan störtades, om den i Nöteborgska freden nämnda gränspunkten Petäjokis läge, om gränsen mellan Ryssland och Finland enligt Nöteborgska freden samt tvisterna om densamma; kammarrådet *Rabbe:* en förteckning på äldre kartor öfver Finland, samt redogörelse för de gissningar angående Finlands folkmängd före 1751, hvilka Modéer, Sten Rabbe m. fl. uppkastat; arkivarien *Bomansson:*

om den första „praefectus Finlandiæ“ Karolus Gostavi år 1280; doktor *Ignatius:* anteckningar om nordliga Finlands östra gräns, hvilken under tidernas lopp undergått betydliga förändringar; *undertecknad*: redogörelse för Mercators märkliga karta öfver Finland af år 1583; prov. läkaren *C. R. Ehrström*: om grafhögar vid Enare kyrka; mag. *A. Boehm:* några ställningen dåförtiden upplysande bref från 1730—talet, befintliga i Gamla Karleby stadsarkiv; hvarförutan teckningar af ett par äldre sigiller förevisats“.

S. G. Elmgren.

Skattmästarens redovisning var af följande lydelse:

„Kassa-redogörelse afgifven till Historiska Samfundets årsdag den 9 nov. 1875.

Inkomst:

Gåfva af kammarrådet F. J. Rabbe	20:	8.
Å en vid mötet den 13 okt. 1875 uppsatt lista hafva medlemmar af Samfundet tecknat följande kassabidrag;		
Hr kammarrådet F. J. Rabbe	100:	—
„ professor S. G. Elmgren.	20:	—
„ professor G. Z. Forsman	20:	—
„ doktor K. A. Bomansson	25:	—
Summa:	185:	8.

Utgift:

Af Hr kammarrådet Rabbe erlagd lösen för Nådigt tillstånd ått bilda Samfundet	20:	8.
Till Finska Litt. Sällsk:s tryckeri för tryckningen af Samfundets Stadgar i 100 exx. enligt räkning af d. 14 april 1875	25:	—
Till F. Tilgman för 50 litografierade diplomer enl. räkning af d. 1 okt, s. å.	56:	—
Behållning i kassan d. 8 nov. 1875	84:	—
Summa:	185:	8.

K. A. Bomansson.“

§ 4. Justerades protokollet för den 30 oktober.

§ 5. Skreds till val af embetsmän i Samfundet för nu ingångna år, hvilket utföll sålunda, att till *ordförande* valdes kammarrådet Frans Johan Rabbe (med 3 röster, emot 2 som tillföllo undertecknad); till *sekreterare* undertecknad (med 3 röster, emot 2 som tillföllo amanuensen Aspelin); till *skattmästare* och bibliotekarie professor Georg Zak. Forsman (med 4 röster, emot 1 som tillföll aman. Aspelin).

In fidem.

S. G. Elmgren.

Protokoll den 29 november 1875.

Närvarande: ordföranden, professor Forsman, doktor Ignatius, magister E. G. Palmén och undertecknad.

§ 1. Justerades protokollet för årsdagens möte.

§ 2. Professor Forsman redogjorde för ett Bengt Juustens bref af år 1593, angående stålbågars företräde framför eldgevär, sålunda:

„Moni epäilemättä on kummastellut, miksi monta vuosisataakin kruudin keksinnön jälkeen ja sittenkin, vaikka sitä jo pitkiä aikoja oli opittu käyttämään ei ainoastaan suurempien tuliputkien ampuma-voimaksi, vaan myöskin niin kutsutuita „käsiputkia“ varten, kuitenkin yhä katsottiin tarpeelliseksi sodassa viljellä joutsiakin, joiden voima tietysti oli paljoa heikompi. Niinkuin tiedämme oli vielä v. 1627 joutsimiehiä (bågeknektar) siinä Suomen sotaväessä, joka lähetettiin Liivinmaalle (ks. Geijer, Saml. Skrifter, II, 4, siv. 135). Syynä ei suinkaan voinut olla mikään vaikeus saada kruuti-pyssyjä valmistetuksi; sillä jo Kustaa Waasan aikana oli Suomessa hyviä putken seppiä, ja epäillä täytyy, oliko pyssy missään tapauksessa vaikeampi valmistaa kuin teräksinen joutsi. Vaan arvattavaa on, että joutsella oli muutamia käytännöllisiä etuja sen aikuisen pyssyn rinnalla, ja tämän arvelun vahvistaa eräs kirje 16:nen vuosisadan lopulta, jossa tunnettu maanmiehemme Pentti Juu-

sten Söyringinpoika pitää meille valaisevan luennon teräsjoutsien suuresta höydystä. Asian laita oli seuraava. Syksyllä 1592 oli marski Klaus Fleming määrännyt eräälle Lassi teräsjoutsi-sepälle tarpeellisen eläkkeen, mutta tämä seuraavana keväänä ilmoitti Juustenille ei saaneensa mitään, niin että hänen sepän-renkinsä olivat nälän tähden karanneet tiehensä. Silloin Juusten, Olsbölestä Toukok. 10 p. 1593, kirjoitti Raseporin läänin voudille Lassi Joninpoialle nuhdekirjeen, muistuttaen hänelle, mikä tärkeä virka teräsjoutsi-sepällä oli. „Muistuttamattanikin sen osaatte kyllä ajatella, että joutsimiehet eivät tarvitse kruutia ja lyyijä, joka valtakunnassa on ylen vaikea saada, eikä varalle tule ilman suurimmatta kustannuksetta. Tiedätte myöskin sen ohessa, ettei voi hyvältä joutsimieheltä pettää, mitä ilmaa sattuneekin tappelu- eli kähäkkä-päivänä; ja väijyksillä tai tiedustus-retkillä, olletikkin metsässä ja varvikossa etenkin suksimiehillä, johon virkaan enimmiten Savon ja Karjalan sekä Itä- ja Länsipohjan jalkamiehiä on täytynyt käyttää, eivät joutset te'e viholliselle niin merkkiä ja varoitusta kuin pyssyt tekevät". Senpä tähden Juusten huomauttaa kuinka tarpeellista on nyt tämän lyhyen aselevon aikana varustaa kuninkaan ase-varastoa niin suurella teräsjoutsi-paljoudella kuin mahdollista. Kirje säilytetään Suomen valtio-arkistossa, Tamelanderin kokoilemassa."

§ 3. Magister Ernst Gustaf Palmén redogjorde för och uppläste två ganska märkliga utlåtanden angående Finland på riksdagar under frihetstiden; det ena: „Riksens högl. Ständers, öfver ärenderne som angå Storfurstendömet Finland, förordnade Deputations Betänkande om Storförstendömets Finlandz uprättelse och förkofring. Gifvit vid Riksdagen i Stockholm den 29 Januarii 1747", hvilket är uppsatt af prosten i Nyköping, sedermera biskopen i Strengnäs Jakob Serenius; det andra ett Ständernas betänkande angående Finlands upphjelpande ur sin vanmagt, dateradt den 21 oktober 1756 och „uppläst uti oeconomie Deputationen i Österbotten den 21 October 1757", men icke intaget i Riksdagsbeslutet (angår mest storskiftens verkställande). Dessa betänkanden, jemte en af föredragaren bifogad inledning, komma att ingå såsom särskild uppsatts i Samfundets förhandlingar.

§ 4. Ordföranden fäste ledamöternas uppmärksamhet på olikheten emellan de socknenamn, som finnas uppräknade i Gustaf I:s förläningsbref för hertig Johan af Finland år 1556 — hvilket Tegel i sagde konungs historia först meddelat i tryck — och de namn som förekomma i Agricolas Register öfver kyrkohemman, samt påpekade derjemte några betydliga skrif- eller tryckfel i det hos Tegel befintliga förläningsbrefvet.

In fidem.
S. G. Elmgrem.

Protokoll den 17 december 1875.

Närvarande: ordföranden, prof. Koskinen, mag. Palmén och undertecknad.

§ 1. Justerades protollet för den 29 november.

§ 2. Ordföranden tillkännagaf att han per posto fått sig tillsändt ett anonymt bref, dateradt den 27 november 1875, undertecknadt: „En älskare af forskning i vårt lands historia“ och innehållande två tusen (2000) mark; i detta bref, som upplästes, förekom bland annat följande:

„Må Samfundet ej fälla modet, utan tagande till valspråk „enighet ger styrka“, med alla krafter i endrägt arbeta för uppnående af sitt föresatta mål. Väl är Samfundets kassa för närvarande klen, men vi skola hoppas att bättre tider komma och att intilldess för saken intresserade fosterlandsvänner kunna understödja Samfundet; synnerligast om detsamma genom enighet och opartiskhet gör sig förtjent af den bildade allmänhetens intresse. För att på något sätt betyga Samfundet min högaktning och visa mitt intresse för dess sträfvanden, ber jag få härmed öfversända några små besparingar, 2,000 finska mark, för att af Samfundet användas till spridande af ljus i vårt lands häfder.“

Penningarne emottogos af skattmästaren och beslöts att de skulle tills vidare insättas i Nordiska aktie-Banken med 6 månaders uppsägningstid; angående deras användning främst till

tryckning af Samfundets förhandlingar, skulle framdeles nogare bestämmas.

§ 3. Ordföranden öfverlemnade åt skattmästaren, att tillsvidare förvaras i Samfundets kassa, ett redan den 22 januari 1872 gifvet anonymt depositum af 600 mk (jemte upplupna räntor omkring 100 mk) för åstadkommande af en historik öfver Kexholm, hvilket depositum Finska Litteratur Sällskapets historiska Section hittills haft om händer.

§ 4. Magister E. G. Palmén uppläste en ur riksarkivet i Stockholm tagen afskrift af vapenbrefvet för hertig Johan af Finland år 1557, så lydande:

Wij Gustaff medt Gudz nådhe Swerigis, Götis och Wenndis Konungh, Göre witterligitt, och medh thette wårt öpne breff openbarligenn bekänne. Att effther wij medh wårtt elskelige Sweriges Rijkes Rådh, Ridderskap, Adell och menige Ståndt Andelige och Wärdzliges endrechtige rådh och samtycke genom Ett förordnett Testamentt, haffwe vndtt och giffwett wår elskelighe käre Szonn, Her Johann medt Gudz nådhe, Swerigis, Götis och Wenndis etz. Arffurste och Hertugh till Finlandh, några Slott och lhän vdj för:ne Finlandh. Nämpligen Åbo Slott och lhän, Rasborgz länn, Kwmegårdz län och Ålandz, Utaff hwilcke han och hans effterkommendhe, Barn Barnebarn och lijfzerffwinger, theres Fursteligitt wäsende, ståndt och uppehälle fööre och haffwe schole, såsom wij och the and wåre käre Szönner, hwar för sigh, medh Slott, fäste, lan och lhän, opå andre orther her j Swerige effter Swerigis rijkis förmåge och lägligheeter, vdj lijke måtthe förseedtt och begåffwett haffwe, som the breff och förseglinger therutöffwer på alle sijdher giordhe och uprättedhe, ther vm vtwijsse och clarligenn förmeldhe, Och effther förbe:te landh och lhän vdj Finlandh, som till samme, wår käre Szons her Johans hertugedöme nw lagdhe och förordnedhe ähre, Nämpligen för:ne Åbo Slott och lhän, Rasborgz länn, Kwmegårdz läänn och Ålandh, medh Skiöldh, wapn och Skiöldemerckie, till thenne tijdh icke försedde waritt haffwe, som thett sich bordhe, och vdj andre Konunge Rijker och hertugedömer, brwkeligitt ähr och ware plägher Hwarföre wij nw vtaff wår fadherlige kärleek och aff then Konungzlige fulkompligheett,

machtt och authoriteett, som wij opå Gudz, och menige Swerigis Chrones, och Inbyggeres wägne haffwe vtöffuer thette wårtt, lofflige Konungerijke Swerige, vndtt och giffuitt, som wij och nw medh thette wårtt öpne breff, vnne och giffwe förbe:te wår elskeligh käre Szonn her Johann, och hans effterkommandhe barn och rätte lijffz erffwinger iffrå Slächte till slechte, till förbe:te Furstedömes yttermere Stadfestelsse, och ewigh bliffwende, Skiöldh, Wapn, och Skiöldhemercke, [lakun för sköldeu, men ingen ritning] som ähr en Fyrestyckett skiöld, Thet Öffre och högre, så och thett nidre och wenstre fiälledtt, halfparthen blått, och ther vdj Twå Szölffuerferghe Siwuddestiärner, Och niderdelenn förgyltt, Och utöffwer bådhe thesse färgher Een biörn, medh ett förgyltt dragett Swerdh, emellem bådhe främbre ramerne, hwilckitt wapn och Skiöldemercke wij her medh tilägne Norre Finlandh och Kwmegårdz länn. Thett andre Öffre och Wenstre, så och thett nidre och högre fiälledt Rödt, och vdj hwartt aff thöm, en open förgyltt Tornere Hiälm medh en Chrone opå, Och Twå glaffwen-staker, vdj korswijss baak för hiälmen, bådhe medh förgyltte vdder, Blå fänicker och förgyltte korss egenom, hwilckett wapn och Skiölde mercke, wij her medh tilägne Södre Finlandh, Rasborgzlän och Ålandh. Item offwen opå förbe:te wapn Tree öpne tornere hiälmer, hwar there medh enn Chrone, Och vdj Chronen på then högre hiälmen Een halff Biörn medh ett förgyltt dragitt Swerdh, emellem bådhe främbre ramerne Och vdj Chronen på then wenstre och Tridhie hiälmen fem Glaffwenstaaker, alle medh förgyltte vdder, Blåe Fänicker, Och förgyltte korss vdj. Szå att förbe:te wår älskelige käre Szon Her Johan, hans barn och rätte lijffzerffwinger, hoss sitt mettfödde faderlighe Wapn, förbe:te Skiöldh, wapn och Skiöldemercker, som the her offwen före vdj thette wårtt breff förmåledhe, och med theris rätte färger vtstrukne ähre, vdi alle och hwar och enn förstlige, Ährlige och Ridderlighe saaker och handlinger, till skemptt och alffwer vdj Krigh, Tornier, medh Kempende, Stäkende, Rännende, fechtende Item (till att *) brwke) på myntt vdj Insigler, Petschaffter, Clenodier, Banerfänicker ninger,

*) Utstruket i originalet.

och opå Pauluner och begraffningher. Item till att vpslå lathe her vdj Rijkitt, eller i fremmende land Städher, för Herberger eller hwar som helst ähres och wärdigheettz läglighеeter och nöttor dra och kräfwie kunne, effter theres eigen behaag, före niute, brwke och beholle måghe Och tess till yttermere wisse late wij hä Kongl. Secret neden for tette br giffwit och schriffuit är på wå Stocholm, then Siwende dag Sept. året effter Christi war frälsers byrd 1 Tusende femhundrede femtije och på thet Siwende.

Wist concept aff hertug Johans wapn breff. A:o 57.

NB. Detta bref finnes tryckt i *A. Stiernmans* „Svea och Götha höfdingaminne“, II. p. 339, ehuru i flera afseenden felaktigt.

§ 5. Magister E. G. Palmén meddelade rörande den emot kyrkoherden i Vånå, Thomas Pacchalenius, 1748 på grund af förmodade högförrädiska stämplingar inledda förföljelse åtskilliga uppgifter, hemtade dels ur mindre sekreta deputationens protokoll af den 20 jan., 23 och 30 mars 1756, dels och hufvudsakligast framgående af ett till protokollet för den 23 mars bifogadt, af prof. Jakob Gadolin egenhändigt skrifvet memorial, som in extenso upplästes. Vidkommande rättegången med hvad dertill hörer, innehåller Gadolins memorial: att Pacchalenius ej varit af allmänheten känd för „malicieux“ eller ansetts ega „en utmärkt besynnerlig slughet att hemligen drifva stora intriger“, utan hade ingen på honom giort särdeles reflexion. Följakteligen hade det ovanliga sätt, hvarpå han blifvit behandlad, väckt mycken undran, som sedermera förvandlats till öfvertygelse om hans oskuld; den svåra medfart Pacchalenius lidit, hade för allmänheten varit så mycket mera „sensible“ på grund af några vid rättegången förekomna omständigheter. Så t. ex. en magister Molleri förhållande i saken. Pacchalenius hade bekostat denne Molleri undervisning vid skola och akademi; uppehållit hans fattiga moder, som var enka, samt hållit ett hederligt bröllop åt hans syster blott några veckor före sitt fängslande, „men då Mollerus likväl långt förut aflemnat sin berättelse om de mål hvarför saken blef misstänkt“. Ett af de „nästan otaliga“ vitnen Mollerus namngifvit, hade på aflagd ed intygat att

Mollerus bjudit vitnet penningar, på det vitnet skulle besvära Pacchalenius, hvilket intygande dock, såsom af en testis singularis, ej kunnat till Pacchalenii favör räknas för laga bevis mot Mollerus. Vidare hade en viss Lechlin, som på ed vitnat mot Pacchalenius, under rättegången beslagits med falskt vitnesbörd och derför straffats med 14 dagars fängelse på vatten och bröd; han hade sedermera äfven i bref till Pacchalenius på det bevekligaste afbedit sitt brott, „och derjemte omständligen bekänt, hurusom han af ungdoms svaghet, samt igenom skrämsel, tvång och lockande blifvit dertill bragt". Lechlin hade sedermera försökt genom intagande af arsenik afhända sig lifvet, och så väl sjelfmant inför slottspredikanten Bark, som ock till regements krigsrättens protokoll den 17 och 18 jan. 1755 vidgått det, samt sagt att han sålunda velat „slippa en svår anfäktning och samvetsqval deröfver, att han, såsom orden lyda, dels med gjorda löften, dels hot blifvit förledd att mot kyrkoherden Pacchalenius i Vånå församling utgifva en falsk attest". — Gadolin framhåller för egen del huru ogrundadt det räknats den misstänkte till last, att han i ett ihåligt träd lagt bref, som han velat med posten affärda; ty detta vore för mången en nödvändig och anlitad utväg till brefs afsändande, då posten icke får med väntan uppehållas, och man för öfrigt ej kan veta hvilken tid på dagen eller natten den reser förbi; Gadolin säger sig sjelf varit i liknande belägenhet och tycker för öfrigt att den mannen ej måtte varit rädd om sina bref, hvilken låter dem ligga i öppna träholkar vid landsvägen, „helst då gemena postdrängar, som ej kunna supponeras ega stora tysthetsgåfvor, sysslosattes med brefvens uttagande". Man hade vidare räknat Pacchalenius till last, att han under arresten skrifvit till någon sin vän att hans bref borde uppbrännas. Gadolin anser för sin del det vara hvars och ens skyldighet att tänka, tala och brefvexla „i sådana ämnen som höra till den politiska verlden", och finner det möjligt att Pacchalenius så gjort, men å andra sidan naturligt, att han i sådant fall skolat „såsom enfaldig och oförfaren" önska att sådana bref blefve till intet giorda, „ju mer han af den hårda arresten lär trott sig hafva skäl att tvifla om sina domares ömhet att utröna hans oskuld". Slutligen anser

Gadolin sjelfva anklagelsens „ohörda beskaffenhet“ tala för Pacchalenii oskuld. „Ho har någonsin hört, att en prestman af evangelisk lära mordstulit lifvet af sin höga öfverhet? En man, som jag ej tror i all sin dagar fört sin fot öfver Finlands gränsor, och näppeligen egde någon bekant på Svensk botten, hvarför skulle väl han utaf en sammangaddad myckenhet utväljas till utförande af ett så äfventyrligt företag, som fordrar den nogaste kunskap om de hemligaste trappsteg i residenset? „Gadolin framhåller slutligen att inga skäl till en brottslig conjuration mot öfverheten då kunnat förekomma, efter Finland „under så mångfaldiga allmänna krigsolyckor ej låtit de allra listigaste fiendens föreställningar i ringaste måtto hos sig väcka något tecken till otro mot sin lagkrönte konung och hela samhället“ etc. Han är ingalunda af den mening, „såsom vore ej Pacchalenii sak från början rätteligen handterad“ o. s. v. men då Pacchalenius ej med skäl kunde misstänkas för delaktighet i någon skadlig anläggning, borde han „med någon skälig och lysande satisfaktion soulageras“. Denna reparation borde dock inom sekreta utskottet beviljas, och ej gå till ståndén, emedan „dess ventilation uti plenis ej torde vara uppbygglig“.

Af protokollen upplyses, såsom äfven Malmström (III, 336) omtalar, att Pacchalenius redan vid 1751 års riksdag sökt upprättelse, som dock afslagits; att han 1755 kommit in med en ansökning till K. Maj:t om prostekarakter och skadeersättning af 3000 riksdaler, hvilket remitterats till sekreta utskottet. Den mindre sekreta deputationen, häröfver hörd, åberopade det förra afslaget och kunde ej tillstyrka penninge ersättning eller befordran, annat än att det framfarna ej skulle ligga Pacchalenius i vägen (20 jan. 1756). Af Åbo stifts presterskap hade många, då valen egde rum till riksdagarne 1751 och 1755, yrkat att det i postulaterne skulle upptagas om reparation åt Pacchalenius; ombuden vid 1755 års riksdag, domprosten doktor Mennander och prof. Gadolin voro ålagde och bundne på deras samveten att utverka åt honom upprättelse. Mindre sekreta deputationen beslöt också med anledning häraf den 30 mars (justeradt den 31), att hos sekreta utskottet hemställa om en nådegåfva åt Pacchalenius af 3000 daler silfvermynt, och

det var antagligen på grund af detta protokolls utdrag, som sekreta utskottets hos Malmström omtalade beslut om ersättning (skrifvelse till K. Maj:t af d. 11 maj 1756) blifvit fattadt. Sekreta deputationens protokollsutdrag anför i början alla skälen *mot* bifall. — Gadolin nämner i förbigående, att hofrättens dom af den 3 dec. 1750 blifvit i förväg hos Kongl. Maj:t stadfäst och gillad, hvadan det är troligt, att handlingarne skola kunna i Stockholm återfinnas".

In fidem.
S. G. Elmgren.

Protokoll den 10 februari 1876.

Närvarande: ordföranden, prof. Koskinen, doktor Ignatius, lektor Krohn och undertecknad.

§ 1. Justerades protokollet för den 17 december 1875.

§ 2. Beslöts att tryckningen af de till Samfundets förhandlingar hörande smärre uppsatser, äfvensom protokollen, med det första skulle begynna, sedan en förteckning öfver desamma blifvit uppgjord; och borde samlingen bära titeln: *Historiallinen Arkisto, toimittanut Suomen historiallinen Seura,* samt tryckas i samma format som det af Finska Litt. Sällsk:s Historiska Section begagnade, och i samma nummerföljd, så att det nu utkommande häftet skulle kallas det femte. Äfven diskuterades frågan om tryckningen af en samling urkunder, hvartill prof. Koskinen anmälde sig äga material, bland annat från stora ofredens tid, men lemnades tills vidare beroende.

§ 3. Upplästes ett bref af lektor *K. K. Tigerstedt,* deri han erbjuder sig att framdeles meddela såväl „Johan Rosenhanes Diarium" från åren 1651—1661, som några af Samuel Croëls bref från medlet af 1600-talet, hvilka Samfundet förklarade sig med nöje emottaga; derjemte insände han nu följande 3 skrifvelser af biskop Gezelius den äldre och grefve Pehr Brahe, som upplästes:

I. Gezelius till Per Brahe.

Efter originalet i Skoklosters arkiv, Riksdrotzet Grefve Per Brahe d. y. N:o 38 b).

E:s HGN och E påminner sig hög Gunstigast, att i förleden åhr, när iag effter EhGN:s befallning några nödige puncter och ährender upsatte, Academien här angående, hvilke sedan nåd-gunsteligen mig befaltes att ställa uthi verket, var och thetta: huru en Professor medh tijden kunde voceras, som tillijka kunde grundeligen undervijsa den studerande ungdomen i det tyska språket; helst dhem aff Adell (som antingen inga medell haffva på andra orter att resa, eller ther the resa, gerna thett språket föruth lära), såsom ok them som bliffva krigzpräster eller begäres till the liefländiske Städer att bliffva Finske pastores, och måste doch sittia medh uthi the tyska Consistorier. och som h:s Exc. Greff Bengt Oxenstierna recommenderade till E:s hGN en schickelig man M. Jacobus Lindman b:d och EhGN hög Gunstigast behagade migh genom secrt Nicolaus Gyllenstolpe låta förnimma, att den personen kunde väll komma hijt och göra något prob, och sedhan affvachta tijden. Så haffver iag både på denna nådgunstigeste befalning, såsom ok effter mig af h. K. m:t allernådigst pålagt ähr, den liefländiske kyrkioordningen att förfärdiga, mig ther uthinnan till hielp honom förschriffvit; medh underdånig tillförsicht, att mig allernådigst måtte effterlåtas be:te persohn att bruka, den iag sielff uppehålla vill, såsom ok, att EhGE hög Gunsteligen täcktes medh egen han sin förrige nådige mening Confirmera, att thenne persohnen finge i medler tijdh såsom en extraordinarius (doch uthan någon löön) göra här några prob, helst in Theologia, såsom ock in philosophia, och effter giorde och nederlagde prob, sedhan promoveras till thet han kan vara tienlig. Som h. K. M:t på åttskillige orter sådana män behöffver, hvilka i dhet tyske språket ähro förfarne, och en tijdh uthi h. K. M:tz tienster förr både till lärdom och leffverne väll pröfvade ähro. — — —

Åbo den 11 julij 1666. Johannes Gezelius.

Påtecknadt: „Stockholm den 1 Augusti 1666“.

2. Per Brahes svar på föregående skrifvelse.

Efter conceptet i Skoklosters arkiv, l. c. N:o 43. (modern ortografi)

E. Ä:ts skrifvelse och recommendation för Magistern Vyrdige och Vällärde Jacob Lindeman hafve vi väl handfängit, och eftersom vi gerna hafve varit omtänkte på sätt och medel samma E. Ä:ts förslag och begäran att förnöja, alltså kunde oss för tiden intet beqvämare expedient förekomma, än att vi recommendere honom till E. Ä:t tillbaka igen, lemnandes uti E. Ä:ts förnumstige disposition att tillika med Senatu Academico och enkannerligen facultate theologica derom öfverlägga, tagande Academiens fromma och fördel i akt, hvarefter E. Ä:t med de andre gode herrar och män förmedelst sin bekände dexteritet ett och annat varder skickande. Så är fuller jemväl det ena, hvarom vi med E. Ä:t in particulari vele hafva confereradt, att emedan både de, som länge hafva förhållit sig der vid Academiska societeten, såsom ock enkannerligen Finska nationen finna sig likasom förargade utaf de fremmande, som man engång och annan hafver måst, för vissa orsaker derhän förfordra; E. Ä:t behagade fördenskull samt och de gode herrar och män som förbemälde äro, noga considerera, det någon af universitets ledamöter och landskapet, som finnes tienlig och capabel, icke må i någon måtto praejudiceras, på det de icke kunde få orsak att besvära sig eller ock ändteligen aldeles öfvergifvas i sine studier, som hade de ingen förhoppning om promotion. Och kan fuller jemväl det Tyska språket å den orten icke allstinges vara så högt af nöden, att någon qvalificerad person behöfver taga sig mödan på med dess information, emedan der sällan händer att det språket synnerligen betarfvas, utan såge vi äfven gerna, det E. Ä:t bragte Tyskar och Svenskar att lära det Finska tungomålet, som är icke af någon oäfven elegantia dictionis; det som också länder till våre landskapers heder. Hvilket allt vi icke tvifle, E. Ä:t allaredan förut nogsamt vara betänkt uppå, och understödje vi gerna hvad helst E. Ä:t kan på ett och annat sätt hafva att föreslå till

Academiens förkåfring, så väl som andre loflige instituter uti det vigtiga embetet. — — — Stockholm den 17 Augusti 1666.

3. Till samptel. Tartarne i Caiana.

(Efter conceptet i Skoklosters arkiv, l. c. N:o 40)

Per Brahe etc. Låte eder samptel. Tartare här med veta och förnimma, at såsom vij fast ogerna och emot förhopning förspörie huruledes den nåd och välgerning som vij eder bevijst hafva, i det vij toge eder under vårt beskydd, när i vore förmedelst Hans K. M:tz allmenne placat landet förvijste, nu varder af eder missbrukat och vanvyrdat, at i icke eens besinne det löffte som af eder giordes när vij eder antoge, utan alt framgeent hålla fast vid den gambla arten och naturen, till att undfly arbete och åkerbruk, icke kunnandes besinne der med eder egin nytta, och huru fast bättre det är till at sittia stilla ved sine hus och heman, och der af hafva sin dageliga föda och nähringh, ähn at fahra så omkring uti ostadigheet och till många Menniskors största förargelse. Det skall eder fördenskuld här med alfvarligen vara sagdt, att så frampt i till kommande våhr icke tillträde hvar sitt till delte hemman, då skall på eder blifva exeqverat och fullföljt hvad som (i) högstbe:te H. K. M:tz placat är förmählt, då i hafve intet till att venta eller försee eder till oss om något vidare försvar, utan eder lärer i stället möta förföllielse på alla orter, till thess i blifva aldeles utrootade och drefne ifrån alla de Svenske grentzerne. Derföre vij ähnnu gifve eder tid till nästkommande våhr, med ytterligare trogen förmaningh, at i eder då inställen ved hemmanen, så kärt det eder är att undgå den öfverhengande olyckan och i vele vara behållne. Detta i ställen eder sampteligen till effterrättelse. Datum Stockholm den 16 Octobris 1663.

§ 4. Till följd af ingeniör Rob. Runebergs anhållan derom, föreslog prof. Koskinen ett antal årtal och data ur Finska historien, som kunde tjena till inscriptioner i den under byggnad varande expositions-lokalen, och dessas lämplighet för ändamålet diskuterades.

§ 5. Undertecknad redogjorde för sina nyligen företagna forskningar angående Finlands folkmängd mot slutet af Gustaf Vasas regering, hvarvid hemmanens antal förnämligast blifvit laggda till grund; resultatet blef att år 1553 fanns i Finland 32,284, och år 1560 (enligt H. Forssell) 32,831 hemmansrökar, hvarföre, enligt beräkningen af 7 personer på hemmanet, folkmängden år 1553 borde ha varit: 241,638, och år 1560 enligt samma grunder 245,467 personer. Denna uträkning kommer att ingå såsom en särskild uppsatts ibland förhandlingarne.

In fidem.

S. G. Elmgren.

Protokoll den 30 mars 1876.

Närvarande: ordföranden, prof. Koskinen, doktor Ignatius, amanuensen Aspelin, och undertecknad.

§ 1. Justerades protokollet för den 10 februari 1876.

§ 2. Sedan undertecknad lemnat uppgift på de artiklar, som nu förefinnas ämnade att införas i *Historiallinen Arkisto*, beslöts att deras tryckning genom sekreterarens försorg skulle innan kort begynna. Angående urkundsamlingen bestämdes att den skulle tryckas i lika format och med samma stilar som „Lähteitä ison vihan historiaan".

§ 3. Professor Koskinen redogjorde för innehållet af några i Reval nyss upptäckta mycket gamla dokumenter, sålunda:

„Joku aika takaperin kerrottiin sanomalehdissä, kuinka Räävelin Raati-arkistossa äkki-arvaamatta oli löydetty melkoinen joukko vanhoja todistus-kappaleita, jotka tiesi mistä aiasta saakka olivat piilossa olleet jonkun vanhan kaapin takana. Saadakseni tietää tokko tässä löydössä oli mitään Suomenmaahan koskevaa, käännyin Ritarikunnan-arkiston hoitajan, C. Russwurmin puoleen, ja olen häneltä saanut tietoja, jotka ansaitsevat tulla Historialliselle Seuralle ilmoitetuiksi.

Vanhin Suomen oloihin koskeva todistuskappale tässä kokoelmassa on eräs pärmäkirje, annettu Turusta Toukok. 29 p. (in octava festi corporis Christi) 1326. Siinä Karolus Neskonungs-

son, Suomenmaan päällikkö, todistaa ynnä Suomen, Ahvenan, Uudenmaan ja Hämeen voutien kanssa sekä veljensä Erengislonin kanssa, että riita Suomen asukasten ja Räävelin porvarien välillä, joka oli syntynyt siitä, kun entisen käskynhaltian Matti Ketilmundinpoian aikana oli Räävälissä mestattu eräät Riisinbergh, Wülbloth, Augustino ja Ludoviko, nyt oli kokonaan sovitettu, jonka tähden Rääväliläisille annetaan lupa tulla laivoineen tavaroineen Suomen satamoihin, jota vastoin Suomalaisille vaaditaan sama oikeus Räävälissä käydä. Kirjeen sisällys on kuitenkin vähemmin merkillinen kuin muutamat niista sineteistä, jotka siihen ovat liitetyt. Sillä tässä tavataan, ei ainoastaan *Sigillum terre Finlandie*, nähtävästi eheämpänä kuin ne kappaleet, jotka painettiin Hist. Arkiston IV:teen osaan, ynnä Ahvenan sinetti, joka myöskin on vanhastaan tunnettu, vaan myöskin nuo tähän saakka aivan tuntemattomat Uudenmaan ja Hämeen sinetit. Edellinen näistä kuvaa erään valtaistuimellaan istuvan kuninkaan, jolla oikeassa kädessä on tappara; reunakirjoitus on: S.'DE. NYLANDIA. Hämeen sinetissä taas on risti, (crucifix) oikealla puolella puolikuu, vasemmalla tähti, sekä reunakirjoitus: S.'ABITANCIUM IN TAVASTIA. Tämä legenda ja siinä käytetty muoto „abitancium“ (= habitantium) on senkin puolesta tärkeä, että se selittää tuon tähän asti hämärän reunakirjoituksen Satakunnankin sinetissä (ks. Hist. Ark. IV tab. II ja sivv. 199, 200), jossa S.'ABI .... on näyttänyt kovin kummalliselta ja loppu-puoli .... GUNDIA on luettu: „gundie“. Nyt tietysti huomataan, että legenda on ollut: S. abitancium in Satagundia. Näistä kaikista sineteistä olen pyytänyt tarkkoja piirroksia, niinkuin myöskin luotettavan kopion itse kirjeestä ja toivon siis voivani Arkiston V:nteen osaan julkaista nämä mielestäni tärkeät todistuskappaleet.

Muut Räävälistä saatavat pärmä-kirjeet eivät ole niin tärkeitä, mutta ovat tietysti painettavat johonkin Suomalaiseen Diplomatorioon, kun semmoinen joskus toimeen saadaan. V. 1333, jouluk. 26 p. Viipurista, Petrus Jonson viborgensis praefectus kirjoittaa Räävälin raadille, että eräs kirje, jota oli käyty häneltä etsimässä, on mahdoton löytää; lupaa kuitenkin Ruotsiin tultuansa etsiä sitä kalujensa seasta (latinaksi). V. 1347,

Kesäk. 24 p., Kalandiasta, „Esgerus aduocatus ex parte Danielis Niclisson super Kalandiam", kirjoittaa Räävälin raadille, että laiva, jonka Andreas in Sandnaes ja Michael Karwne viime syksynä veivät Rääväliin, oikeastaan on kirjeen tuojan Henrikin oma; pyydetään siis hänelle lain apua, jos laiva on myyty tai haksirikkoon joutunut (latinaksi)".

§ 4. Vidare meddelade professor Koskinen några notiser om prins Gustaf Eriksons d. y. resa till Finland 1596, nemligen:

„Tutkimuksessaan Katarina Maununtyttären elämäkerrasta on Rancken (Suomi 1849, sivv. 60, 61) myöskin esittänyt arvelun, että hänen poikansa, prinssi Kustaa Eerikinpoika v. 1596 kenties oli tullut Suomen rannoille saakka, ennen kuin Klaus Flemingin uhkaukset pakoittivat häntä palaamaan Rääväliin, jossa sitten äiti ja poika saivat asianomaisten luvalla hetkeksi yhtyä. Tämä arvelu perustuu muutamaan muinaistarun, joka sanoo prinsin salaisesti käyneen äitinsä puheilla Porneesin kappelissa, sekä Messenius'en kertomukseen: „Claudius Flemingius venientis fama Gustavi perculsus, misso illi obviam Johanne Nefvio suadet *reditum*, alias captivum Abogiam abducendum. Unde perterritus Revaliam protinus *regreditur* et hinc suae ad Flemingium aulae mareschalco expedito, impetrat matri veniam se conveniendi Revaliae" (Scond. ill. VIII, s. 34) Messenius'en lause todellakin osoittaa, että prinssi oli matkalla Räävälistä Suomeen, mutta kuinka pitkälle hän oli tullut, jääpi hämäräksi. Pari kirjettä Gottlundin kopiokirjassa Suomen Valtio-arkistossa valaisevat asian täydellisesti. Toukok. 7 p. 1596 kirjoittaa Yrjö Boye Räävälistä Kaarlo herttualle: Eerik kuninkaan poika tuli laivassa tänne Dantzigista, viikko ennen pääsiäistä (Pääsiäinen oli sinä vuonna Huhtik. 11 p.). Kohta tänne tultuaan hän hankki itsellensä veneen, lähteäksensä Suomen puolelle, mutta ei tullut edemmäksi kuin muutamiin luotoihin, jotka ovat tässä heti Räävälin vieressä. Boye itse oli siihen aikaan Paidelinnassa (Wittensteinissä), linnaa korjauttamassa, ja lähetti, asiasta tiedon saatua, sanan Rääväliin, että prinssi oli pidätettävä; vaan tämä oli jo Räävälistä lähtenyt. Samoina päivinä oli kuitenkin Kuninkaallinen sihteeri Niilo Rask matkustanut Suomeen ja kertoi asian Klaus Flemingille. Tämä lähetti veneitä saaris-

toon, ja nämä löysivät Kustaa Erikinpoian Räävelin edustalta ja veivät hänen Rääväliin takaisin. Sitten Fleming lähetti kuninkaalle tiedon Puolaan (Gottlundin kopiok. sivv. 391, 392). Kaarlo herttua, joka nähtävästi jo tätä ennen oli saanut tiedon, että prinssi oli tulossa Suomeen, kirjoitti hänelle kirjeen (millä tarkoituksella, ei tiedetä) ja antoi eräälle Lorentz Taubelle, joka tähän aikaan lähti hertuan asiamiehenä Venäjän puolelle, käskyn kuulustaa, mitä prinssi Suomessa toimitti. Kirjeessään herttualle, Viipurista Heinäk. 20 p. 1596, Taube, joka silloin on takaisin tullut Venäjän puolelta, ilmoittaa, että kuningas Eerikin poika „on ollut täällä saariston edustalla“ (hafr varet här för skären); mutta koska Klaus herra ei ole sallinut hänen tulla sisään maahan, on hän oieti lähtenyt meren yli Rääväliin (vtöfver till Refle), eikä tiedetä missä hän nyt siellä oleskelee (Gottlundin kopiok. siv. 106)“.

§ 5. Amanuensen J. R. Aspelin föredrog följande om gränsstenen *Variskivi:*

„Salmin pitäjään ja Aunuksen rajalla, kymmenkunta syltää matalasta niemekkeestä, Laatukan rantavedessä on hyvin iso, melkein neliskulmainen kivi, tunnettu nimellä *Variskivi,* josta Venäläiset nähtävästi ovat muodostaneet kivelle nimeksi *Varaschev kamen.* Se on $4^1/_2$ arsinaa korkea, 8 arsinaa pitkä, $5^1/_2$ arsinaa leveä ja aineeltaan punaista madekiveä. Tuohon kiveen loppuu Suomen puolisen maanalan madekiviluonto. Idempänä ei Laatukan rannoilla enää tavata paljastettua madekiveä kalliona, eikä suurempina kivinäkään; järven vesi sinnempänä vaan huuhtoo hienohietaisia rantamaita *).

Variskivi on saavuttanut maineensa siitä, että se Stolbovan rauhanteossa v. 1617 tehtiin rajakiveksi Suomen ja Venäjän välillä. Kiven tasaiseen ylipintaan on Slavonilaisilla kirjaimilla ja numeroilla hakattu: *Лѣто 7126* (v. 7126 jälkeen maailman luomisen eli 1618 j. Kr. s.); tuon kirjoituksen alla on kehällä ympäröitty risti, jota Venäläiset rajakäynnissä käyttivät merkkinänsä, ja sitä alempana Venäläiset kirjaimet: *ГПМВШК* (Ve-

*) А. Андреевъ, Ладожское озеро. Морской сборникъ. Т. 81 № 11. Современное обозрѣніе, s. 2.

näjänpuoliset rajakävijät olivat: Gavril Pisemski, Mikita Wyscheslavtsov, ja Schestak Kopnin). Kiven pohjoisessa kupeessa taasen luetaan kirjaimet: *G. A. R. S.* (Gustavus Adolphus Rex Sveciae), alempana nähdään kolme kruunua, niiden alla vuosiluku *1617* ja vasemmalla kirjaimet: *H· M·* (Hans Munck). Noista merkeistä Variskivessä mainitaankin Venäläisessä rajakäyntikirjassa Lokakuun 25 p. 7126 (1618)*).

Variskiven merkitys on siis tästä nähden selvä. Kuitenkin on Venäjän kirjallisuudessa tuosta kivestä paljoa kummempia aprikoitu. Ensinnä herätti kivi Venäläisen akatemikon Oseretskovskin huomiota, kun hän v. 1785 matkusteli Laatukan ja Äänisjärven vesiä tiedustelemassa. Hän julkaisi kivestä kuvan sekä ylipinnalla olevat Venäläiset merkit, joissa hän kuitenkin ei huomasi vuosiluvun **). Hänelle kerrottiin että kivi tuonnoin oli ollut rajamerkkinä Venäjän ja Ruotsin välillä, mutta nimeä *Varaschev* hän vaan ei voinut selvittää ja päätti, että kivi oli ihmisten käsin paikallensa asetettu. V. 1839 ilmaantui eräs Venäläinen tutkija, joka löysi kiven mainittuna 1618-vuoden rajakirjassa, mutta hän ei siihen tyytynyt. Hän löysi Karamsinin historiasta tuon Sjögreninkin julkaiseman tarinan Valit eli Varent nimisestä hallitsijasta Käkisalmessa, joka Norjalaiset voitettuansa oli asettanut rannalle suuren kiven, jota sanottiin *Valitin kiveksi.* Ehkä voisi, arveli hän, päättää että Varaschev kivi oli tuo Valitin eli Varentin asettama ***). Vuotta myöhemmin julkaisi eräs M. Kastorskij nähtävällä mielihyvällä kiven ylipinnalla olevasta kirjoituksesta selityksen. Se oli — nimittäin tuo Venäläinen vuosiluku — selvää runakirjoitusta ja sisälti sanat *Arent Styn,* s. o. Arentin kivi. Kivi oli siis epäilemättä tuo Varentin asettama. Venäläisten rajakävijäin nimimerkeistä arvelee hän: loppupuoli runakirjoituksesta on yhdenpitävää Venäläisen kirjoituksen kanssa †). Eräs myöhempi

*) Полное собраніе Законовъ, s. 204.

**) Путешествіе по озерамъ Ладожскому и Онежскому. Спб. 1772, s. 106, kuv. V.

***) Журналъ Министерства Народнаго просвѣщенія. Ч. 21, смѣсь s. 4—6.

†) Журналъ Мин. Нар. Просв. Ч. 25, смѣсь s. 43—5.

tutkija Andrejev päättää vihdoin että ei mikään kivessä todista, että se olisi ollut rajamerkkinä Venäjän ja Suomen välillä. Kivessä tavattavat merkit ovat pelkkiä puumerkkejä, joita talonpojat käyttävät *). Oseretskovskin julkaiseman viallisen kopion mukaan tosin olisi ollut vaikeata selittää kivessä olevia Venäläisiä merkkiä. Yllä oleva selitys on onnistunut erään kopion avulla, jonka vapaherra J. A. v. Born viime vuonna antoi tohtori Bomanssonille.

Variskivestä seurasi raja Laatukan rannikkoa 2 virstaa ja 125 ven. syltää länteen Vinaojan suulle, josta vasta poikkesi pohjoseen. Virtelän kylän luona Salmen pitäjässä on pienempi rajakivi, joka jo v. 1751 oli halaistu. Siinä luettiin seuraava distichon:

Huc Regni Posuit Fines Gustavvs Adolphvs Rex Sveonum,
Favsto Nvmine Dvret Opvs
(kolme kruunua)
Limites Positi Anno 1617.

Stolbovan rajakirjaa seurasivat useat myöhemmät rajakäynnit, esim. v. 1751 Käkisalmen ja Aunuksen läänien välillä **) v. 1786 Viipurin ja Aunuksen läänien ja vihdoin v. 1839 Suomen ja Venäjän välillä ***).

§ 6. Kammarrådet Rabbe föredrog följande om *Gränsen emellan Ryssland och Finland i medlet af 1500-talet.*

I konung Gustaf I:s historia af Erik Tegel, förekommer härom följande:

Onsdagen efter Dominica Laetare 1537 beramades emellan Sverge och Ryssland fred på 60 års tid ifrån Annunciationis Mariae dag 1537 intill Annunciationis igen på det året 1597. Första artikeln i detta fredsfördrag innehöll angående gränsen rikena emellan följande: Att ett möte skulle hållas i *Sabolino* vid den elfven Voxen i 10:e året efter denna freds

*) Андреевъ, т. р.

**) Valtioarkistossa: Vid Kammarkontoret tillk. handl. rör. Wiborgs län 1750, s. 527—30.

***) Valtioarkistossa: Från Statssekretariatets arkiv öfverlemnade handl., konvol. 10, N:o 3.

upprättelse, det var anno 1547 på Eliae profetens dag, som är den 20 juli, och då skulle sammankomma några myndige män af Sveriges rike, så ock af Ryssland till att göra korskyssning och laga alla råmärker både på landet och i vattnet till rätta efter Hertig Jörgens i Nowgård och konung Magnuses bref i Sverige. Och skulle läggas råmärker ifrån hafvet genom *Systerström* och utur Systerström genom alla de andra råmärker intill *Cainehaff*.

Denna år 1537 afslutade 60-åriga fred finne vi hafva blifvit bruten redan år 1544. Tegel förtäljer härom sålunda: Anno 1544 nyårstid föll en hop Ryssar af Nöteborgs län in i *Eurepe*, slogo ihjäl några hofmän och låto halshugga tolf bönder och sticka dem under isen. Sedan plundrade och röfvade de den bästa by i Eurepe var, der 40 grannar bodde uti, benämnd *Torffijokij*, och togo ifrån dem all deras boskap och egodelar. Året derpå vid samma tid kommo Ryska sändebud, mäkte starke, in i riket till kong Gustaf, och uppsade freden. Samma år afgingo om sommaren från Sverige sändebud till gränsen att afhandla alla ärender och brister, men Ryssarne kommo den gången icke tillstädes.

Angående fredsbrottet emellan Sverge och Ryssland år 1554 förtäljer Tegel sålunda: Vid gränsen låg ett stycke land, kalladt *Rithama*. Det ligger ifrån *Systerbäck* in i *Saija* å. Här hade Finnarne sveder. Men i November 1554 inföllo Ryssarne här, och dels afbrände, dels bortförde säden, påstående att *Rithama* hörde Storfursten till. I januari 1555 brände Ryssarne i *Lappvesi* och i Mars i *Nurmijärvi* och *Valkejärvi*, samt inföllo 30,000 man starke i *Kivenebb* och *Joroselkä* by och brände 100 gårdar, äfvenså i *Eurepe* öfver halftredje hundrade gårdar. Om sommaren gjorde de infall vid Uleå träsk och Ijo elf, brände och mördade. Enligt Starbäck skola år 1554 sändebud från Ryssland kommit till kung Gustaf och klagat att hans befallningsmän vid gränsen borttagit skatten från 20 socknar, som tillhörde Ryssland. Härtill skall kung Gustaf låtit svara, att han alldrig förr hört dessa orter nämnas och icke visste det ringaste om de händelser, hvaröfver sändebuden klagade. Tegel upplyser emellertid att dessa 20 socknar skola legat i det

Murenska landet, kalladt af Ryssarne *Terskona voloch*, samt hetat äfven *Trinnäs*, *Korsnäs* och *Helgenäs*. Här låg *Kola* eller *Varhaffva* slott och der invid ett kloster.

Om Thomasdag 1555 drogo Svenskarne till Systerbäcks åminne eller *Kookala* och bortförde från *Rithama* all råg, som der var. Följden häraf var att Ryska hären i januari 1556 anföll Viborg. Stillestånd ingicks dock redan i Februari 1556 samt förlängdes den 15 Oktober i *Alakylä* invid Vuoxen. Freden slöts i Moskva den 2 april 1557 på 40 år, och beramades tillika att för gränseregleringen kommissarier skulle sammankomma i *Nousiniemi* by invid Vuoxen Eliae dag år 1559. Denna gränsereglering skulle göras af 4 ärlige gode män på hvardera sidan, hvilkas svit icke fick uppgå öfver 100 personer. Enligt fredsfördragets ordalydelse skulle desse „skilja landemercken åt, både till landh och vatn och rensa och förnya grentzerne så, at the motte vara kände".

In fidem
Sven Gabr. Elmgren.

Protokoll den 26 april 1876.

Närvarande: ordföranden, prof. Koskinen, doktor Ignatius, licentiaten Schybergson, magister Boehm och undertecknad.

§ 1. Justerades protokollet för den 30 mars.

§ 2. Upplagans storlek af Samfundets akter bes[t]
sålunda: att Historiallinen Arkisto skulle tryckas i 25[0]
plar och Urkundsamlingen i 200 exemplar, dock så [att]
äga rättighet att taga öfvertryck af sina uppsatse[r]
önska och sjelfva erlägga priset för papper och
öfvertrycks-exemplar. Urkundsamlingens dubbl[a]
Muinelmia, toimittanut Suomen Historiallin[en]
der, utgifna af Finska Historiska Sam[fundet]

§ 3. Professor Koskinen före
uppbyggande, med arbetare ända

„Viime vuonna vietetty
rustamisen johdosta on kä

seikkoihin, jotka ovat yhteydessä tämän merkillisen tapauksen kanssa; mutta kummastella täytyy, että tiedot itse linnan rakentamisesta ovat erinomaisen vähäisiä, niin että koko asiasta ei ole muuta sen aikuista muistoon panoa, kuin Eerik Akselinpoian tunnettu seinäkirjoitus ja eräs Palmsköldin kokoelmissa säilytetty ote hänen kirjeestään Steen Stuurelle (Åbo Tidn. 1793, n:o 15). Tässä kirjeessä tosin mainitaan, että linna, joka ensin (v. 1475) oli puuvärkillä rakennettu, sitten v. 1477 uudesta tehtiin kivestä ja että työhön käytettiin 16 ulkomaalaista muurimestaria, paitsi muuta työväkeä; kerrotaanpa myöskin työn vaivaloisuudesta Venäläisten päällekarkausten tähden. Vaan kun asutus linnan seuduilla nähtävästi siihen aikaan oli varsin harvalukuinen, täytyy tosiaan kummastella, mistä ne työvoimat otettiin, joita tämmöinen tehtävä vaati. Seuraava tieto, jonka olen löytänyt Grönblad vainajan tekemissä kopioissa De la Gardien arkistosta, todistaa, että kaukaisiinkin seutujen rahvas oli kutsuttu työnteossa apua tekemään.

V. 1538, lauantaina jälkeen Paavalin kääntymyksen (s. o. Tammik. 26 p.) piti Eerik Fleming, Etelä-Suomen laamannina, käräjiä Uudenkylän rahvaan kanssa, jolloin Immilän kyläläiset (Nastolassa) valittivat Kuivanteen (Quivande) kyläläisiä vastaan (Orimattilassa), että nämä viime-mainitut olivat heiltä vieneet muutamia yhteismaita ja takamaita. Mutta Kuivanteen miehet issä tilassa toivat esiin tuomiokirjan, jonka Lauri Akselinka (Eerik Akselinpoian veli), entinen päällikkö Viipurissa ja enlinnassa (vv. 1480—1482) ja kuninkaan tuomionhaltia, antanut. Tämä kirja todisti, että Lauri Akselinpoika kaan puolesta antanut Kuivanteen kylälle tämän maakaan yhteismaista ja erämaista *palkinnoksi siitä stä palveluksesta,* minkä Kuivantelaiset olivat kruunnalle tehneet, *auttaessaan Savonlinnaa ylösksista saakka, valtakunnan suojelukseksi*“ l beskerm medt vaare Nyslott aff grunstus-oikeutensa siis nyt vahvistettiin. ehet väittivät Kuivanteelaisilla nyt astansa hallussaan, kuin mitä antanut, sovittiin sillä ta-

voin, että Kuivanne maksoi Immilälle 10 markkaa äyrityisiä. Lisäksi määrättiin, että Kuivanteen piti suorittaman vuotinen veronsa näistäkin takamaista siinä Ruhijärven neljäskunnassa, jossa itse asuivat, eikä siinä neljäskunnassa, jossa heidän nauttimansa takamaat olivat".

§ 4. Undertecknad redogjorde på följande sätt för

Upsala mötes besluts underskrifter.

Det äfven i politiskt afseende vigtiga Upsala mötes beslut 1593 undertecknades efteråt af en stor mängd adelsmän och af presterna enhälligt, som det tyckes. Åtminstone tecknade presterna i Finland mangrant under, till ett antal af 253, ibland hvilka voro 123 kyrkoherdar (inberäknade den i Torneå i Vesterbotten och domprosten i Åbo), 120 kapellaner och 10 skollärare. Endast socknarne Uskela, Räntämäki och Rusko förekomma der icke, men dessa torde hafva varit annexer till närgränsande socknar. Denna enhällighet är anmärkningsvärd, emedan den sannolikt berodde på biskop Erikssons nit för saken. Deremot tyckes en betydlig del af adeln i Finland hafva undandragit sig subscriptionen, dertill måhända föranledda af fruktan för Klas Fleming. När i Sverige ända till 185 adelsmän skrefvo under, var subscribenternas antal i Finland blott 33, således knappt hälften af dem som der funnos. Isynnerhet af den lägre adeln saknas många. Dock var underskriften ingen borgen för deras politiska tänkesätt, ty flere bland undertecknarena dömdes sedermera till döden, såsom kon. Sigismunds anhängare, nemligen Aksel Kurk, Arvid Stålarm, Sten Finke, Nils Olofsson, Arvid Tavast; andra åter mistade sina gods och flydde ifrån landet, för samma orsaks skull. Äfven torde mången hafva blifvit oförskylt misstänkt och förföljd af Karl IX, som, af naturen hämdlysten, alldrig förlät Finska adeln dess legitimism i Klas Flemings tid. Från Åbo stift — såsom Finland då kallades, ty äfven adeln tecknade sig stiftvis — voro följande undertecknare:

Krister Klasson Horn, friherre till Åminne (i Haliko), lagman i Söderfinne; hölls 1600 en tid fängslig och förlorade förläningar.

Jakob Klasson Horn till Mustiala (i Tammela), kon. Sigismunds kammarjunkare; flydde till Polen och miste all sin egendom i Sverige.

Karl Henriksson Horn till Kankas (Masku), riksråd, lagman i Norrfinne, död 1601 i Livland.

Göran Henriksson Horn till Vuorentaka (Haliko), ståthållare på Åbo slott, stupade i slaget vid Kerkholm 1605.

Arvid Henriksson Horn till Haapaniemi (Kisko), ståthållare på Ivangorod, sedan i Österbotten.

Klas Hermansson Fleming till Nykaskis (Virmo), ståthållare på Narva, sedan i Åbo; landsflyktig 1600 och en tid fångslad, död 1616 i Finland.

Lars Hermansson Fleming till Villnäs (Lemo), slottslåfven på Kexholm, död 1602.

Göran Nilsson Boije till Gennäs (Pojo), riksråd, död 1617. Misstänktes väl starkt af Karl IX, men undgick dock förföljelse.

Mårten Nilsson Boije till Gennarby (Tenala), lagman i Karelen, sedan kammarråd.

Anders Nilsson Boije till Tykö (Bjerno), slottslåfven på Viborg och ryttmästare, död omkring 1618; hans gods konfiskerades, men synas hafva blifvit återgifna.

Knut Jönsson Kurk till Laukko (Vesilax), ryttmästare och häradshöfding i Öfre Satakunda.

Axel Jönsson Kurk till Annola (Ulfsby), ståthållare på Narva 1593, krigsöfverste i Finland 1598. Dömd till döden två gånger, benådades han till lifvet, men miste alla sina förläningar och en del af sina arfvegods; dog 1630.

Gödik Gustafsson Finke till Sonnäs (Ulfsby), befallningsman på Nyslott, död 1617. Var anklagad af Karl IX, men kunde rättfärdiga sig, och fick sedan förläningar.

Sten Gustafsson Finke till Pepot (Borgå socken), befallningsman på Tavastehus; halshuggen 1599.

Olof Gustafsson Finke till Parikala (Lampis; kanske Porkala?), död före 1599; torde icke hafva innehaft någon betydande tjenst.

Arvid Eriksson Stålarm till Lindö (Tenala), ståthållare i

Narva 1592, sedermera öfver hela Finland, död 1620. Dömdes flera gånger till döden, men benådades på afrättsplatsen.

Axel Erikson Stålarm till Grabbacka (Karis), fänrik för en fana Finska hofmän; hans egendomar indrogos, men torde hafva blifvit återlemnade.

Erik Johansson Stålarm till Parnov (Perno i Reso), slottslåfven på Kexholm, död 1594.

Måns Ivarsson Stjernkors till Korsnäs (Ristiniemi i Sagu), ryttmästare, död 1628; flydde undan till Polen och hans gods konfiskerades.

Axel Ivarsson Stjernkors till Runegård (Sagu), död 1634; hans gods indrogos, men torde hafva blifvit återgifna.

Karl Ivarsson Stjernkors till Kerknäs (Sagu), ryttmästare; rymde öfver till Polen och hans gods indrogos.

Ivar Gustafsson Stjernkors till Särkilax (Töfsala), utan känd tjenst; var närvarande vid Helsingfors landtdag 1616.

Bertil Ivarsson Teet till Järppelä (Töfsala), vistades mest i Polen i konung Sigismunds tjenst; dog 1620.

Henrik Klasson Tott till Sjundby (Sjundo), död 1607. Gift med Sigrid Vasa till Liuksiala.

Arvid Henriksson Tavast till Vesunda (Hattula), ståthållare på Viborg; halshuggen 1599.

Krister Klasson Jägerhorn till Spurila (Pemar), död 1633; utan känd tjenst.

Arvid Tönnesson Vildeman till Tjusterby (Perno), amiral, lagman i Karelen, m. m., död 1617.

Johan Mårtensson Lax till Rettreen (Raitniemi i Sagu). Johan III:s kammarjunkare, död 1599.

Nils Olofsson till Meldola (Pemar), ryttmästare, en tid slottslåfven på Åbo, halshuggen i Viborg 1599. Hade intet slägtnamn, men i vapnet en väpnad hand.

Lars Pålsson till Piilois (Vemo), fogde i Masku och Vemo härader. Hade troligen intet slägtnamn.

Henrik Abel von Minden till Gästerby (Kimito?), slottslåfven på Reval, död omkring 1606.

Henrik Jakobsson Brand till Muurila (Uskela), hofjunkare, slutligen öfverste vid kavalleriet; död 1606 i Polsk fångenskap.

Peder Månsson Friis till Tahvio (Reso), död omkring 1612; var anklagad af hertig Karl, men blef frikänd.

Äfven borgmästare underskrefvo beslutet i städernas namn, ehuru icke till namnet uppgifna. Dervid är anmärkningsvärdt att 3 städer, nemligen: Nådendal, Ekenäs och Borgå, saknas i förteckningen, förmodligen derföre att de råkat i djupt förfall. Finlands städer voro sålunda endast 5, nemligen: Åbo, Viborg, Helsingfors, Raumo, Björneborg.

Uppgifterna om subscribenternas slägtnamn och öden äro till större delen hemtade ur *V. G. Lagus'* rikhaltiga verk „Finska adelns gods och ätter", äfvensom ur *G. Anreps* „Svenska adelns ättartaflor".

§ 5. Kammarrådet *Rabbe* företedde en kronologisk förteckning (som dock ännu behöfde kompletteras) öfver kyrkor och församlingar i Finland, antydande årtalet då socknar och kapeller antingen bildats eller först omnämnas, samt fäste uppmärksamheten på huru vigtigt det vore för kunskapen om kulturens framsteg i landet, att veta tiden då hvarje församling uppkommit.

In fidem.

Sven. Gabr. Elmgren.

Protokoll den 29 maj 1876.

Närvarande: ordföranden, prof. Koskinen, doktor Ignatius och undertecknad.

§ 1. Justerades protokollet för den 26 april.

§ 2. Föredrog kammarrådet Rabbe följande om Finnarnes gamla tideräkning:

Om tideräkningen i Finland före Kristendomens införande derstädes.

Historiskt, eller en sann sägen torde det få anses vara att med katholicismens införande i Finland emellan åren 1157—1323, den Julianska tideräkningen, med Kristi födelse såsom epok eller utgångspunkt, först infördes i landet. Emellertid hade redan dessförinnan, i tionde seklet efter Kristus, en del

af de östra Karelarne blifvit döpte till den Grekiska trosläran och med detsamma blifvit bekanta med den så kallade Byzantinska tideräkningen, med året för verldens skapelse såsom sin ändpunkt. Denna antog att verldens skapelse på de Mosaiska 6 dagarne skulle hafva inträffat år 5,508 före Kristi födelse, eller enligt den Alexandriska aeran jemt 5,500 år dessförinnan. Dessa 5,508 år fördelades sålunda:

Från	Adams skapelse till syndafloden . . .	2,250.
„	floden till Abraham	1,082.
„	Abraham till Mosis uttåg ur Egypten .	430.
„	Moses till David	601.
„	David till Salomo	46.
„	Salomo till Jerusalems eröfring . . .	448.
„	Eröfringen till Alexander	318.
„	Alexander till Kristus	333.
	Summa	5,508.

Denna tideräkning gällde i Ryssland och sålunda äfven för de Karelare, hvilka bekände den Grekiska trosläran, inpå början af det 18:e seklet, då äfven här den Julianska tideräkningen blef införd. Enligt Ryska historieskrifvaren Nestor (född 1056, död 1116 eft. Kr.) skall uti verldens år 6,360 eller 852 år efter Kristi födelse, namnet Ryss första gången förekommit i historien, då personer från Kiew besökte Konstantinopel i kejsar Mikael den I:s tid. Sju år senare kommo Warägerne öfver hafvet och kräfde skatt af invånarne i det Novgorodska landet, nemligen en hermelin af hvar rök. — Men redan i den förkristna tiden måste väl Finnarne haft någon slags tideräkning, ehuru en sådan icke omnämnes i Kalevala. Antagligt är att i urtiden man räknat endast från morgon till afton, då det hette; vardt så af morgon och afton den första dagen. Dernäst torde fullmånen tagits med i beräkningen, äfvensom månans fyra skiften eller veckan med sina 7 dagar. Dock hade ännu i förstone dagarne icke egna namn. Snart nog torde dock den kortaste och den längsta dagen blifvit uppmärksammade, och sålunda ett längre tidskifte än det efter fullmånen kunnat iakttagas. Den kortaste dagen betecknade midvintern och den läng-

sta midsommaren och så hade man redan halfårsperioder, af hvilka två sammanslagna ändteligen bildade ett årskifte, med äfven två dagjemningstider. Men efterhand torde man uppmärksammat äfven andra skiftande förhållanden, än endast solskiften och månskiften. Under tiden emellan den ena långa midvinters-natten till den andra förekommo 13 månskiften eller fullmånader, och under hvarje af dessa inträffade regelbundet förhållanden, hvilka isynnerhet vid en stigande kultur och hos ett jordbrukande folk måste falla i ögonen. Så finne vi att äfven Finnarne redan i hednatiden för hvarje af dessa 13 månskiften, enligt Lönnrots uppgift, haft egna benämningar, till en del skiljaktiga från de nuvarande 12 månadsnamnen. Då midvintern hette på Finska *sydäntalvi,* kom naturligtvis det första månskiftet att häraf benämnas *sydänkuu;* det andra månskiftet skall man kallat *toinen sydänkuu,* då vintern härunder ännu fortfar i all sin stränghet; 3:e månskiftet, derunder snön redan begynte uppmjukas, fick heta *vaahtokuu,* fradgans eller skummets månad; det 4:e *huhtikuu,* den månad då svederna brändes; det 5:e *sulamakuu,* äfven *toukokuu,* då snön smälte och vårsådden gjordes; det 6:e *kesäkuu,* då midsommaren är inne; det 7:e *heinäkuu,* då gräset afmejades; det 8:e *mätäkuu,* rötmånaden; det 9:e *elokuu,* då skörden skedde; det 10:e *syyskuu,* ty nu var hösten inne; det 11:e *lokakuu,* äfven *likakuu,* den smutsigaste årstiden; det 12:e *routakuu,* kälbildnings-månaden; och det 13:e *juolukuu, jolkuu,* ett namn bildadt deraf att de Skandinaviska hedningarne kallade sin midvintersfest *jol* eller *jul.*

De nuvarande Finska namnen på de 12 förlängda solmånaderna i året äro följande:

1. Januari, *Tammikuu,* ekmånad. Detta namn anse Gottlund och Ahlqvist hafva blifvit tilldeladt januari månad med hänsyn dertill att kölden då är strängast, likasom eken är det hårdaste af trädslagen. Sannolikare torde dock vara att Finnarne gifvit månaden detta namn emedan eken, sedan de andra löfträden redan fällt sina blad, ännu bibehåller de flesta af sina i denna månad.

2. Februari, *Helmikuu,* perlmånad. Enligt de nämnde författarne skulle denna månad erhållit sitt Finska namn med

afseende derå, att snön under dagsmejan tinar upp, men det upptinade under natten åter fryser till och bildar likasom perlor på snöskaren. Möjligt är dock att de under denna månad inträffande tätare hagelfallen, då det regnar perlor från himmelen, gifvit anledning till namnet perlornas månad.

3. Mars, *Maaliskuu*, björklakemånad, så benämnd af ordet *mahala* eller *mahla*, björklake. Så benämna dock Esterne april månaden.

4. April, *Huuhtikuu*, svedmånad, af ordet *huuhta*, sved, då skogen fälldes till sveder.

5. Maj, *Toukokuu*, vårsädesmånad, då vårsådden, *touko*, skedde.

6. Juni, *Kesäkuu*, sommarmånad, af *kesä*, sommar.

7. Juli, *Heinäkuu*, hömånad, då höet, *heinä*, slogs och bergades.

8. Augusti, *Elokuu*, sädesmånad, af *elo*, sädens mognad till lifsmedel.

9, September, *Syyskuu*, höstmånad, af *syys*, höst.

10. Oktober, *Lokakuu*, smutsmånad, af *loka*, smuts.

11. November, *Marraskuu*, sin-månad. Bland de många betydelser det Finska ordet *marras* har, är äfven den af sinande om kor, som upphöra att mjölka. I den Finska bondens hushållning skall det vid denna tid vanligen inträffa, att korna gå i sin, och mjölkbristen är kännbar.

12. December, *Joulukuu*, julmånad, d. v. s. midvinterfestens månad.

Några egna namn på dagarne i veckan torde Finnarne icke haft. De nu i bruk varande äro, likasom namnet på sjelfva veckan, viikko, lånade från Svenskan och Tyskan. Flere dagsnamn sluta med *tai* eller *taki*, af det Svenska *dag* eller Tyska *Tag*. Så heta nu söndagen *sunnuntai* af Fornsvenskans *sunnundagr* (T. Sonne), äfven *pyhä* i öfversättning från helg; måndagen *maanantai*, af fornsvenskans *mani* eller måne; tisdagen *tiistai*, af fornsvenskans *tirsdaghr*, äfven *Tyrsdagr*; onsdagen *keskiviikko*, af Tyskans *Mitwoch*, emedan midt heter *keski*; thorsdagen *tuorstai*, af Thor; fredagen *perjantai*, af fornsvenskans *Frejadagr*, och lördagen *lauvantai*, af fornsvenskans *laugerdagr*, d. v. s. tvättdagen.

Angående de genuint Finska folkfesterna, återkommande på bestämda tider och sålunda äfven använda vid tideräkningen, hafva vi numera högst knappa underrättelser. I Porthans och Lencqvists disputation: „de superstitione veterum Fennorum, Aboae 1782“, finne vi dock några uppgifter härom. Här upprräknas 5 sådana fester: 1:o *Ukkos* fest vid slutad kornsådd om våren; 2:o *Kekri* eller *Köyri*, äfven *Lakaiset* eller *Rundu*, hvilken fest under Katholska tiden sammanföll med allhelgonefesten. Anledningen till denna fest antages hafva varit den då inhöstade skörden för året; 3:o *Vuoden alkajaiset*, en fest firad vid årskiftet eller det nya solårets början; 4:o *Villavuona*-festen, hvilken sedermera sammanträffade med den katholska S:t Olofsfesten i slutet af juli månad; vid denna fest slagtades och förtärdes ett lam härtill utsedt, med vissa ceremonier. Anledningen till denna fest synes hafva varit den ledighet man då tog sig från höstskörden, för att ifrån betesmarkerna förjaga eller bortskrämma odjuren. 5:o Den fest, hvilken sedermera begicks såsom Michelsmessa och hvars namn numera är förgätet. Sannolikt var denna en glädje- eller tacksägelse-fest för lyckad boskapsafvel under sommaren. Härvid slagtades ett lam eller en killing eller en kalf, på hvilken benen icke fingo krossas, och hvilken stektes ostyckad samt förtärdes vid eller kort efter höstdagjemningen“.

In fidem.

S. G. Elmgren.

Protokoll den 9 oktober 1876.

Närvarande: ordföranden, professor Topelius, doktor Ignatius, magister A. Boehm och undertecknad.

§ 1. Doktor Ignatius uppläste följande skriftliga meddelande af professor *Koskinen:*

„Kesän kuluessa olen saanut herra tohtori Granfeltiltä Tammelasta vastaan ottaa tukun vanhoja papereita, jotka hän on löytänyt mainitun pitäjän pappilan ullakosta. Ne ovat melkein kaikki pispallisia kiertokirjeitä vv. 1617 ja 1721 välillä

ynnä niiden muassa olleita kuninkaallisia resolutioneja. Koska useat niistä ovat tähän saakka painamattomia ja muutamat originaleja, olen ne jättänyt Suomen Valtio-arkistoon säilytettäviksi. Vanhin niistä, joka on kirjoitettu Tammelan pappilassa syksyllä 1617, vaikka päivämäärä ja tekijän nimi (joku kontrahti-provasti Hämeessä) puuttuu, ansaitsee mielestäni erinäistä huomiota.

Puheena oleva todistuskappale on kirjoitettu kahdelle nelitaitteiselle lehdelle, joiden kanssa jatkoksi seuraa pieni irrallinen liuska. Sisällyksenä on ensin kopio Kuninkaallisen Majesteetin kirjeestä kymmenyksestä ja pappis-saatavista Örebron valtiopäiviltä Helmik. 24 p. 1617. Päivämäärän perästä on lopussa lisätty: „Medh Konungzlig:t Egen hondh vnderskrif:t. Originall till tenne Copie finnes i Loppis prestegardh". Sitten luetaan eri viivain välissä: „Transeant hae litterae a pastore ad pastorem sine vlla dilacione quam citissime fieri potest fideli cum tabellario. S:inclusas, Regiae Maiestatis literas Studete perfecto viro Petro Olai ad manus mittere vt eo citius ab illo optatum responsum acciperemus. c. c. e".

Mainittu Pietari Olavinpoika oli siihen aikaan kamreerina Suomessa, kuten Waarasen todistuskappaleista näkyy. Kohta tämän mainitun latinan kielisen pätkän alla seuraa provastin kiertokirje, näin kuuluvana:

„Salutem Perpetuam et omnia felicia a Deo per Ch. V: D: V; opto cum benemerenti studio perpetuo etc. Jag kan Eder Venerandi D:ni pastores, confratres et amici in Christo plurimum dilecti venligen icke förholle, dhet Jagh försender till Eder Copier aff Kong:e Maittz W: A: N: heres Breff som wthgiffven är bode på Rijkzdag:n som höltz i Örebro i förledhne vintter, såsom och nw på senest holten Rijksdagh i Stockholm i dene Somar, Hvaraf i kunnen förnimma, hvad hans K:e M:oss till wppehelle nodelig:n vndt och förläntt haff:r. Men effter nogre äre (synnerligen Cammareraren och N: på Åbo) icke ännu wilia retta sigh efter samme breff, wtan ville haf:a nogre insaghur der emoot synnerlig:n medh oss som boom i Tawastehwslähn, Dherföre är rådelig:t och myckijt af nödenne, att wij oss wthi bode Contracterne samsettie huru wij dhen der till swara skulle, synnerlig:n effter Cammareraren lofvade nw strax sende en Cam-

marskriffvare hijtt wpp som skall granneligen ransake hwad wij till wpbördh tillförenne hafft haffue, och hwadh wij nu haf:e, sosom och hwadh Ordning bönderna helst wilia vndergå, efter the icke äre wane att med then Ordning, som i andre landzender göres. Sågå jag förtenskuld gerna, att en aff Edert Contract, antten D: N: N: eller nogon annan den j wele wthwelia, wille komma till N: Prestegård Dnica 3 Aduentus. Det vill jag och förskrif:a alle mine contractister till, på dhet wij kunde göra ett wist beslwtt på wåre saker. Eder komber och wäll j hwgh Ven: D: fratres som wårom j Helsingfors A:o etc. 1516 [sic!], hwad wij lof:de och tilsadom Dno Referendario som breffwedh oss förskaffat haf:r, derföre förseer Jag mig till Eder alla, att I jw sodant i hugh komma welen, Ty hwadh widare wåre tillkenna att giffwas, kan den få wetha som till conventet kommer. In Christo Ihesu cum thori consortibus bene et feliciter Valete. Raptim Scripsi in presbiterio Tamelensi in reditu ex comitiis V: S: a: t: Literas hasce singulis pastoribus mittant, eo ordine quo habitant sine vlla mora et lectas semper sigillo obsignent, ne consilium nostrum omnibus publicetur".

Muassa seuraa eri paperille kopia siitä toisesta kuninkaallisesta kirjeestä, Tukholmasta Syysk. 29 p. 1617, johon kirjeentekijä viittaa. Tämä kopio on aluksi kirjoitettu samalla kädellä kuin ylempänä mainitut. Mutta loppupuoli näkyy olevan pispa Eerik Eerikinpoian kädellä, joka myöskin on vidimationin allekirjoittanut".

§ 2. Uppläste magister *A. Boehm* följande anteckningar ur Gamla Karleby magistrats-arkiv:

1. „A:o 1711 d. 24 jan. var Allmän och Extraordinarie Rättegång å G: Carleby Rådhuus, närvarande Hr Borgmäst:n Carl Forsman, Rådmännen Mårten Myrich, Christopher Wijkare, Sigfrid Brumerus, Handelsman Henrik Röring och Anders Kiemmer. I samptel. Borgerskapets närvaro upplästes högvälborne Baron Gen. Majorens och Landshöfdingens, Hr Lorens Clerks i dag ankomne ordres, som påbjuda det här ifrån staden skall utskrifvas 12 st. dugelige karlar, hvilka komma att brukas för underofficerare för allmogen, som till 2000 man efter höga ankomna ordres till Kongl. finska arméen skall affärdas; förden-

skull förmantes Borgerskapet sjelfve godvilligt i betraktelsen af sin underdånigste Eedsplicht utnämpna, hvilka som villia åtaga sig att utmarchera. Men som ingen dertill sig utleet; ty fann Rätten nödigt at låta Borgerskapet afträda och i Stadsens Öfverofficerares närvaro de som der till tienligaste funnes utskrifva, som äro: Corporal. Christian Christiansson, Hans Frimodig, Hans Lång, Johan Peitzius, Olof (oläsligt), Jakob Röring, Anders Nynääs, Jakob Hopp, Christian Siefvi, Johan Röring, Jakob Store och Isaac Hako jämpte några andre, hvilka, sedan de inkallades, påminte Hr Borgmästaren dem deras underdånigste plicht emot vår allernådigaste Konung, som sin höga Kongl. Person för sitt k. fädernesland och allas vår vählfärd utsätter, förandes dem jemvähl till gemötes våre förfäders gl. urminnes tapperhet, i anledning hvaraf de jemvähl nu godvilligt sig må gifva, hvarom icke så måste sådant skee genom ternings kastande: men innan de det undergå ville, så åtogo sig åf. spesificerade at blifva officerare och försäkrade at utreda sig sielfve".

2. År 1711 voro åtskilliga Polska fångar internerade i G. Carleby och gjorde stadsboerne åtskilliga förtretligheter. Landshöfdingen ville att Borgerskapet skulle taga dem i sin tjenst, att statens underhåll till fångarne skulle inbesparas, samt dessutom „sin caution utgifva att de icke måga imedlertid undankomma". Borgerskapet svarade att dessa fångar ej äro vana vid detta landets arbete, hvarföre de ej kunna taga dem i tjenst, och ännu mindre kunde de för deras personer cavera.

3. Ur Rådstufvurättens dombok 1724 den 13 juni: „Derpå publicerades resolution emellan Munsterskrifvaren Arner och borgaren Vargmans hustru Kirstin Persdotter, som föllier. Alldenstund genom tvenne edelige vittnen är intygat, det Borgaren Daniel Vargmans hustru Kirstin Persdotter fierde dag Påsk hafft til sin hufvudbonad ett stycke med två fingers breda grofva trå spetsar, hvarpå Munsterskrifvaren Eric Arner, ved det hon kommit uhr högmässan, giordt beslag, hvilket hon eij heller kunnat ifrån sig gå, utan måste tillstå det hon samma spets sedermera på bredden till en half tum ungefähr afskurit och å nyå ved samma stycke igensydt; fördenskull och emedan hustru Kirstin Persdotter understådt sig tvert emot Kongl. Maj:ts nåd. förord-

ning till en och annan yppig- och öfverflödhets afskaffande af den 3 Junii 1720 och dess 2 §, at bruka tvenne fingers breda tråspetsar; ty saakfältes hon i anledning af åfvan högstomrörda förordning böta 200 daler Silf:r m., men i mangel af botum plichta med 14 dagars fängelse, lijkmätigt Kongl. resolution och förklaring 7 § af åhr 1722, såsom och erläggia till Munsterskrifvaren Arner i expenser tijo dahler S. m.

4. Specification uppå dee Personer, som äro bortförda uthaf Ryssen under dess härvarelse i Österbotten och G Carleby ifr. åhr 1714, nembl.

Tagna år 1714.	hus-trur.	söner.	dött-rar.	åhr gamla.
Stads Fiskalens Mats Backes son Carl	—	1	—	13
dess systerson Michael	—	1	—	14
Tullskrifvaren Mats Tops Enckia hustru Anna	1	—	—	32
med 3 st. små barn	—	1	2	3, 4, 5
Michel Snickares Styfson, Mich. Olson	—	1	—	11
Sahlig Per Danielsons son Daniel Person Frimodig, i tienst hoos dragoun Capitain Luca Moravioff	—	1	—	9
Sahl. Johan Jurveli dotter Chierstin	—	—	1	18
Sahl. Erich Marcks dotter Brita . .	—	—	1	14
Sahl. Mats Kyrckiovächtares dot. Brita	—	—	1	13
Stads tienarens Henrich Bertilsons dotter Anna	—	—	1	16
Sahl. Hen: Koskis dotter Älsa . .	—	—	1	19
Tomas Lechmonens dotter Malin	—	—	1	12
en gosse Dito Mårthen	—	1	—	10
Sahl. Mårthen Kainos Enckia Lisa Persdotter	1	—	—	30
Transport	2	6	8	—

Transport	2	6	8	—
dess son Henrich, 2 döttrar Anna et Lisa	—	1	2	7, 3, 4
Sahl. Erich Måsas dotter Eva . . .	—	—	1	24
Sahl. Gabr. Gabrielsons son Jacob 1718.	—	1	—	13
Per Hennines dotter Vendela . . . 1714.	—	—	1	15
Valborg Josephs dotters dotter Vahlborg	—	—	1	13
Cornelius Anderson . . . . . 1718.	—	1	—	9
Sara Michels dotters Son, Staffan Staffanson	—	1	—	1½
Summa	2	10	13	—

Att denna Specification är ved undersökningen befunnen richtig, det attesteres med Stadsens Sigill och Magistratens underskrift. G Carleby den 9 Maji 1723.

J. S. Brumerus M. Kiemmer
G. E. Forsell. Dan. Ahla.

5. Ur expeditionsboken för 1808:

„I stället för Instruktion lemnades ofvanberörde Deputerade följande Puncter till anmälande ifall Magistraten icke finge tillfälle att utfärda en behörig och utförlig Instruction för den eller de blifvande Deputerade:

Till en början meddelas den härifrån till Vasa afgående Electoren af den eller de Deputerade, som å Borgerskapets i detta län vägnar, skola åtfölja den Beskickning, hvilken Finlands Fyra Stånd på Nådig Befallning afsända till Hans Kejserliga Maj:t att Landets väl bereda, följande Puncter att både skriftligen och munteligen i sinom tid i underdånighet anmäla:

1:o Landets urgamla Lagars bibehållaude i hela deras vidd, till skyddande såväl af personlig som egendoms säkerhet, motiveras i grund af gifna försäkringar.

2:o Stadens Privilegiers Sanctionerande bör i underdånighet yrkas och en fullkomlig handels frihet anses för vår ömmaste rättighet, i likhet med hvad Staden hitintills oafbrutit njutit.

3:o Blir Deputerades ofelbara plicht, att med värma utföra den sanna förmon Städerne njuta genom utländska Handelen, synnerligast på Medelhafvet; till hvars obehindrade fortsättande Kejsarens inflytande på Barbaresqverne blifver af så mycket större vigt, som den förutan någon handel på Medelhafvet härifrån icke kan vågas eller med någon förmon företagas.

4:o Påkallas Hans Kejserliga Majest:s ädelmod och frikostighet till befordrande af Landets sanna båtnad genom fortsättande af de för detta begynta strömrensningarne, hvilka ock till detta läns upphjelpande hufvudsakligast skulle bidraga, särdeles om Lappo och Gamla Carleby Elfver blefvo föremålet för Ryska Kronans frikostighet.

5:o Kunna Deputerade, ifall dertill tiden eljest synes lempelig, yrcka att Österbottniska städerne måga beredas en tillåtelse, att utan särdeles betungande utgifter alla tider på året inlöpa uti de å västra vallen varande Hamnar.

6:o Särskildt för Gamla Carleby stad ville Deputerade i underdånighet anhålla om något publikt understöd till upbyggande af Dess nedbrunna Rådhus. Hvartill, i likhet med hvad Svenska Regeringen plägat förunna nedbrända städer, uppbörden af Tull afgiften uti några vissa år efter slutad fred och återvunnen frihet i handel, i underdånighet projekteras, och derjemte till samma ändamål anhålles att Staden finge rättighet, att af den till Academie Byggnaden i Åbo årligen ifrån staden betalande skillingen för hvar tunna tjära, som utskäppas, samla fond för Stadens upbyggande Rådhus och den Bååk, som Kejserliga Armén sistl. vår låtit upbränna.

7:o Ersättning för alla skador Staden nödgats vidkänna under Kejserliga Troupparnes härvaro och genom deras durchmarcher m. m.

För öfrigt är den Deputerade icke tillåtit att å våra vägnar ingå uti några afhandlingar eller utbedja oss några förmå-

ner. Varande sådan Borgerskapets vilja — det bestyrkes af Gamla Carleby den 16 November 1808. H. P. W.

I. H. K. M. C. J. J. L. C. J. R".

Elektor var handlanden Anders Kyntzell. Jemte länets öfriga 5 städers electorer utvalde han enhälligt rådman i Vasa Herman Höckert. Valet egde rum den $^{9}/_{21}$ november. Buxhöwdens cirkulär, till följe hvaraf elector utsågs, var dateradt den $\frac{31 \text{ okt}}{12 \text{ nov.}}$ Sedermera fick Höckert en instruktion, enligt hvilken han bland annat borde framhålla:

1:o „Det en Commission af Infödingar må i Finland organiseras, till hvilken invånarena uti civila angelägenheter kunna äga frihet vända sig, och hvars plikt det sedermera blefve, att efter den föreskrifvande ordning de samma på högsta ort anmäla, uti de delar den icke sjelf kan erhålla decisions Rättighet.

2:o Det en Revisions inrättning kunde Nådigt varda förordnad, hvart målen ifrån Hofrätterne finge dragas; med ett ord en inrättning svarande emot Högsta Domstolen i Stockholm. Då förmonerna af dessa tvenne inrättningar med deputeradens vanliga nit och värma i underdånighet framställas, så vågar Borgerskapet förmoda att vid dessa underdåniga propositioner fästes ett Nådigt afseende".

§ 3. Undertecknad företedde i original följande ordres af den gamla Carolinen *Henrik Spåre:*

„Förtekning uppå de Soldater som Nu hädan effter komma att stå på Breef Påste utj Tamerfårss, nembl.

N:o 92—113, 117—128, (några vacanta). Ambrosins Riddare, Markus Kålberg, Mats Visjbh (?), Johan Swanck, Mats Lemberg, Mats Steenpihl, Clas Lemström, Cornelius Ruus, Thomas Rydberg, Johan Appelbohm, Hindrich Gijf, Johan Carduus, Hindrich Kijhlman, Gabriel Tobak, Jöran Ahtlijn, Mårten Knåp, Mats gåttman, Jöran Långbäck, Jöran watzman, Mårten Sundström, Mats Hackman, Johan Siöstrand, Mats Hasselberg, Erich Böckelman, Erich Falck, Olof Järnberg, Hindrich Humbla, Mats Kåck, Johan ostadig, Greels Tapto. Summa 30 man.

På Tiurala komma när behöfves, nembl.

N:o 114—116. Anders Sijk, Hind. åman, Hind. Kurckman. S. 3 man.

Wackala d. 30 Augustij 1733.

H: Spåra".

Märkligt är att dessa soldater, som troligen tillhörde Vesilax kompani af Björneborgs regemente och utan tvifvel alla voro Finnar, likväl blifvit försedda med Svenska namn. Hvari deras befattning med posten vid Tammerfors by bestod, är icke rätt klart. Henrik Spåra var född på Koveri i Merimasku 1664, tjenade vid Björneborgs regemente alltifrån 1688, var med i många af Karl XII:s hårda strider, sårades vid Liesna både i pannan och låret, sårades ytterligare vid Vipreck, blef jemte hela armén fången vid Pultava, då han var löjtnant, fördes till Tobolsk och återkom derifrån efter fredsslutet 1722; var sedan kapten vid sagda regemente i lång tid och tog såsom öfverstlöjtnant afsked från krigstjensten år 1741, vid 77 års ålder. Han dog 1747 på sitt kaptensboställe i Vakkala by och Vesilax socken 83 år gammal, efter att ännu en gång nödgats se fäderneslandet öfversvämmadt af fiender.

In fidem.
S. G. Elmgren.

Protokoll den 2 november 1876.

Närvarande: ordföranden, prof. Koskinen, doktor Ignatius, lektor Krohn, magister Boehm, och undertecknad.

§ 1. Justerades protokollet för den 9 oktober.

§ 2. Professor *Koskinen* föredrog angående plundringen af Kustö slott följande:

„*Scriptores rerum Svecicarum medii aevi*, jonka 3:sta osasta sectio altera jo v. 1871 ilmestyi, on äskettiin täydentynyt saman osan edellisellä viholla, ja meillä on siis uusi folioside tätä arvollista kokoelmaa. Tämä *sectio prior* sisältää enimmältään otteita Ruotsalaisista, Tanskalaisista ja Saksalaisista

kronikoista; mutta Suomeen koskevia uusia tietoja tavataan verrattain vähän. Pari kohtaa, jotta olen havainnut, tahdon tässä säilyyn ottaa.

Annales Holmienses annis 1457—1463, jotka ennen ovat painamattomia ja näyttävät kuuluneen Tukholman Fransiskanein päiväkirjaan, mainitsevat siv. 28: „anno Domini MCDLXIII — — Item proximo festo visitacionis Marie (Heinäk. 2 p.) praefatus rex Christiarnus cum comitiua sua nauigio transivit ad Finlandiam. — Item eodem anno idem rex Christiarnus cum comitiva sua reversus fuit de Finlandia ipso die beati Laurencii martyris que fuit 4:a feria“ (Elok. 10 p.). Nämä päivämääräykset ovat uusia, vaikka jo Styffe (Bidrag till Skand. hist. III, sivv. 145,147) on niitä käyttänyt.

Tärkeämpi kuitenkin on kertomus Söyrinki Norbyn retkestä Suomeen v. 1522, joka tavataan Bernhard Stegmannin Hansalaisessa kronikassa, sivv. 313,314. Se kuuluu näin: „Der konig von Dennemerkt sante aus seynen heerfurer Severin Norbü genant, eyn ritter, mit XL schiffen kleyn und gros in Sweden unde speisete den Stoxholm *). Darnoch lifen sy von do in Fynlant und krigten do eyn des bichofis feste te slos Kus[tö] genant; **) daruf hatte der bischof seynen schacz, den krigeten sy weg, went der bischof war selber nicht auf dem slosse, sunder her war in Norde bodde [Norrbotten], umb folk unde hulfe zcu holen, und hatte das slos seynem stadtholder befolen, der gab is auf. Szo eroberte der konig alle Fynlant eyn mit iren festen“. Mitä voitto-saalista Norby toi mukaansa Kuusiston linnasta, kerrotaan vähäistä edempänä. Oli, näet, syksympänä muutamat Lybekin, Dantzigin ja Ruotsin laivat Juutin-raumassa, missä polttivat Helsingörin, Kiögen ja muutamat muut paikat, mutta sitten lähtivät kukin kotiansa. Juuri heidän lähtiessään tuli eräs Ruotsista lähetetty vene (scherbot), tuoden sanoman, että Norby oli tulossa Suomesta paljon tavaran kanssa ja aikoi Tanskaan; häntä muka pitäisi varrota. Mutta siitä huolimatta

*) Ulosantaja Annerstedt siihen lisää: In mense Majo (Allen De tre nord. rig. hist. III, II, 281; cfr. tamen P. Svart 53).

**) Annerstedt lisää: Hoc jam in mense Majo contigit.

lähti liittolaisten laivasto hajalle. „Darnoch den drutten dag do quam des koniges herfurer Severyn Norbü mit XL schiffen gros und kleyn aus Fynlant geladen mit grossem gute an silber, gelt und golt, kelliche und creutcze und des bischofis schacz aus Fynlant von dem slosse Kus[tö] und ander gute mee, das brochte her zcu Kopenhagen; dis mochten dy stete mit den Sweden wol gekregen haben, hetten sy wolt im Sunde lenger harren". Niinkuin näkyy, tässä on koko joukko ihan uusia tietoja — Kuusiston linnan valloituksesta ja ryöstöstä, Arvid Kurjen matkasta Pohjanmaalle ja tämän matkan alkuperäisestä tarkoituksesta y. m."

§ 3. Kammarrådet *Rabbe* föredrog angående några skepps benämningar följande:

Under kung Gustaf III:s tid finne vi i Svenska krigsflottan namn på fartyg sådana som *Turoma*, *Hemema*, *Udema*, *Pojama* o. s. v., i hvilka ord Svensken sätter accenten på stafvelsen näst den sista. Om ursprunget till dessa barbariska ord här några upplysningar, helst saken rörer äfven på sätt och vis den Finska kulturhistorien.

Kändt är huru Svenska regeringen under Hattarnes välde städse var i behof af penningar. Fördragen mellan Sverge och Frankrike innehöllo, att emot vissa subsidier från Frankrike det förstnämnda riket åtog sig att hålla i Östersjön ett visst antal skepp och farkoster, för att derstädes hålla den Ryska örlogsflottan i schack. Beloppet af dessa årliga subsidier var beräknadt efter det pris för hvilket fartyg då kunde byggas i södra Sverge. Men det låg i regeringens intresse att vid fullgörandet af de fastställda vilkoren kunna af subsidii medlen afsätta så stora besparingar som möjligt för andra ändamål. Man hade sig bekant att i Finland timrades skepp och farkoster till ett pris vida under det i Sverge. Hvad var väl nu naturligare, än att låta här förfärdiga en del af fartygen af det billiga Finska virket. Men härvid invändes, att detta virke sannolikt var i förhållande mindre hållbart. Då emellertid detta ännu var outredt och penningebehofvet trängande, blef (sannolikt på A. Ehrensvärds förslag) skeppsbyggmästaren Chapman beordrad att besöka Finland och i dess kustorter söka förskaffa sig upplys-

ningar såväl om virkets duglighet, som om byggnadspriset. I sin berättelse om denna resa skall Chapman hafva yttrat den förmodan, att skeppsvirkets från de Finska skogarne duglighet möjligen varierade i de olika landskaperna, och derföre föreslagit att låta på prof timra åtminstone ett fartyg inom hvarje provins samt uppkalla det efter sitt landskaps namn, på det utredning måtte vinnas huru durabelt virket ställde sig för hvarje landamäre. Ehrensvärd höll då på att organisera arméns flotta, som skulle agera inom skärgårdarne, och till den behöfdes grundgående fartyg. Förslaget antogs och fartygen benämndes: det från Åbo län *Turunmaa*, det från Tavastland *Hämeenmaa*, det från Nyland *Uudenmaan*, det från Österbotten *Pohjanmaa*. Dessa för Svensk tunga och skrift så barbariska benämningar — införda sannolikt af Ehrensvärd, som länge vistats i Finland — gestaltade sig snart i de Svenska förteckningarne och journalerne till de ofvan angifna, knappt igenkänneliga namnen. Resultatet af virkets hållbarhet, i jemförelse med det Svenska ekvirket, torde icke finnas angifvet.

Chapman blef 1761 anställd såsom skeppsbyggmästare vid arméns flottas Finska eskader och byggde 1764 i Sveaborg *Hämeenmaa Oden*, som två gånger föll i Ryssarnes händer, åren 1789 och 1808. Vid Ehrensvärds död 1772 uppgifves arméns flotta hafva innehållit: 7 *turuma*, 3 *pojema*, 2 *udema* och 1 *hemmema*. Dessa voro af olika storlek och tackling, så att en *hemmema* var 146 fot lång, hade fregatt-tackling, 3 master och 26 kanoner; en *turuma* 126 fot lång, med Polack-tackling, 3 master, 24 kanoner och 16 nickor; en *udema* 121 fot lång, med hukert-galias-tackling, 2 master och 11 kanoner; en *poyema* 93 fot lång, med galeas-tackling, 2 master, 4 kanoner och 12 nickor. (Jfr Studier öfver Svenska skärgårdsflottans historia, Sthm 1855) Antalet kanoner synes dock hafva varierat betydligt, ty *Oden* uppgifves hafva fört blott 18 kanoner".

In fidem

S. G. Elmgren.

Register

till protokollen.

Abraham, prior, pag. 85.
Abogia, 108.
Academien, 104.
Agricola, 50, 53, 96.
Ahvena, 60.
Alakylä, 113.
Albus lacus, 78.
Aleksanteri Jarosl., 54.
Andreas, 59; in Sandnäs, 108.
Andrean seurak., 45.
Andrejev, 110.
Annales Holmienses, 131.
Annola, 116.
Arent, 110.
Arner, Erik, 125.
Asson, 78.
Augustino, 107.
Aunus, 109, 111.

Barbaresqver, 128.
Bark, predikant, 100.
Berga, 78.
Biarmia, 78.
Birger Filipsson, 84.
— Jaarli, 54, 62.
Birkarli, 79.
Boije, Anders, 116.
Boije, Mårten, 116.
— Yrjö, 108, 116.
Borgå, 118.
Brahe, Pehr, 103, 104.
Brand, Henr., 117.
Broby, 51.
Brumerus, S., 124.
Brunsberg, 58.
Brödtorp, 89.

Caiana, 105.
Cajaner, 55.
Cainehaff, 112.
Carelen, Corelia, 54, 77.
Chapman, 132.
Christiarnus rex, 131.
Clerk, Lorens, 124.
Croël, Samuel, 102.

Dacia, 79.
Daniel Niclisson, 108.
Dantzig, 75, 76, 108.
Degerman, H., 80.
Deputation, 95, 101, 102, 127.
Don, 78.
Douglas, 62.
Dünamünde, 85.

Ehrensvärd, A., 132, 133.
Ekenäs, 118.
Elavus de Resum, 85.
Enare, 81.
Erengisle Neskonungsson, 107.
Erik den helige, 50, 62.
Erik XIV, 75.
Erikson, biskop, 115.
Esgerus, advoc., 108.
Estenberg, 79.
Eurepe, 112.

Filip Finvidsson, 84.
Fincke, Götrik, 88, 89, 90, 116.
— Olof, 116.
— Sten, 116.
Finland, Finlandia, 98, 107, 111, 131, 132.
Finska tungomålet, 104.
Fleming, Clas, 48, 49, 95, 108, 115.
— Klas Herm., 116.
— Erik, 114.
— Ivar, 51.
— Lars, 116.
Forsman, Carl, 124.
Fredrik I., 56.
Friis, Peder, 118.
Fryxell, A., 48.

Gadolin, Jakob, 99—101.
Galitzin, 61.
Gamla Karleby, 79, 81, 124, 125, 126.
— rådhus, 128.
Gennarby, 116
Gennäs, 116.
Gezelius, J., 102, 103.
Gothus, Olaus, 59.
Gottlandilaiset, 53.
Grabbacka, 117.
Grafhögar, 81, 82.
Grym, 59.
Gustaf II Adolf, 55, 56, 110, 111.
Gustaf I, 106, 112.
Gustaf Eriksson d. y., 108.
Gyllengrip, G., 80.
Gyllenstolpe, Bengt, 103.
— Nicolaus, 103.
Gälaqvist, 84.
Gästerby, 117.

Haapaniemi, 116.
Haliko, 63.
Hamina, 52, 53.
Hanhikivi, 76, 88.
Haqvinus marschalcus, 85.
Hattula, 59.
Hauho, 59.
Helgenäs, 113.
Helmikuu, 120.
Helsingfors, 124.
Helsingin meri, 89.
Helsingör, 131.
Hemema, 132, 133.
Hemman i Finland, 106.
Henrik, biskop, 50, 62.
— Joachimsson, 59.
Henrikki, 108.
Hepoviikki, 52.
Hiitola, 46.
Hipping, 51.
Hochlandiae marc, 51.
Holgerus, 59.
Holela, 78.
Hollola, 59.
Holländare, 78.
Horn, Arvid, 116.
— Göran, 116.
— Henrik, 49.
— Jakob, 116.
— Karl, 49, 116.
— Krister, 115.
Häme, 53, 107.
Hämeenkylä, 53.
Höckert, Herman, 129.

Iivar Maununp., 75.
Immilä, 114, 115.
Impilahti, 46.
Ingeborg Gustafsd., 86.
Ingemar Nilsson, 83.
Ingemund Juh., 63.
— Olavi, 63.
Ingermanland, 54, 56.
Inkerilaiset, 62.
Innamaa, Henrik, 75, 76.

Jesuiitta-kollegio, 58, 59.
Johan III, 54, 56, 74, 75, 96, 97.
Johan Filipsson, 83, 84, 85.

Johan Karlsson, 84.
Jorosselkä, 112.
Joukion seur. 46.
Joutseno, 47.
Joutsimies, 94.
Jussoila, 59.
Juusten, Bengt, 95.
Jägerhorn, Krister, 117.
Järppelä, 117.
Jääskis, 46, 90.
Jöns Nilsson, 59.
Jörgen, hertig, 112.

Kaarlo herttua (K. IX), 49, 55, 56, 74, 87, 90, 108, 109.
Kaarlo XI, 56.
Kainohaf, 88.
Kainulaiset, 55, 62.
Kakkis, 45.
Kalandia, 108.
Kankas, 116.
Karelare, 119.
Karjala, 56, 62, 77, 95.
Karjalan luoto, 53.
— koski, 88.
Karjaportti, 58.
Karolus Gostavi, 83, 84, 85.
— Neskonungsson, 106.
Karwne, Michael, 108.
Kasper, pormestari, 75.
Kastorskij, 110.
Katarina Maununtytär, 108.
Kaukola, 46.
Kekri, Köyri, 122.
Kerdtner, M., 48.
Kerimäki, 47.
Kerknäs, 117.
Kiemmer, A., 124.
Kiikala, 51.
Kijl, K., 48.
Kirvun kappeli, 47.
Kivenebb, 112.
Kivennapa, 46.
Kiöge, 131.
Koitsanlahden seur., 46.
Koivisto, 46, 52.
Kola, 113.
Kolumakoski, 88.
Kookala, 113.
Kopenhagen, 132.
Kopnin, Schestak, 110.
Korsholma, 62.
Korsnäs, 113, 117.
Koveri, 130.
Kreikan-uskoiset, 46.
Kristian Gabriel, 58.
Kristiina, 55, 56, 57.
Kwmegård, 97, 98.
Kuivanne, 114, 115.
Kuolemajärvi, 46.
Kurk, Axel, 116.
— Arvid, 132.
— Knut, 116.
Kurkijoki, 46.
Kustaa Erikinp. nuor., 108, 109.
— Vaasa, 62, 87, 94, 96.
Kustö, 130—132.
Kymin seur. 47, 51, 53.
Kymenkartano, 45, 47.
Kyntzell, Andr., 129.
Käkisalmi, 46, 87, 89, 90, 97, 111.
— maakunta, 46.

Laatukka, 109, 110.
Laffart, 78.
Lakaiset, 122.
Lappalaiset, 55.
Lappo, 128.
Lappvesi, 47, 112.
Lars Andersson, 59.
— Pålsson, 117.
Lassi Joninp., 95.
— teräsjoutsi-seppä, 95.
Laukko, 116.
Laurbeckius, Petr., 81.
Lauri Ingem., 63.
Lavansaari, 52.

Lax, Johan, 117.
Lechlin, 100.
Lemin kappeli, 47.
Liesna, 130.
Liivinmaa, 56, 94.
Likakuu, 120.
Lindeman, Jakob,
(Lindman), 103, 104.
Lindorm, 59.
Lindö, 116.
Lintuviikki, 52.
Lokalahti, 51.
Lopen p., Loppis, 51, 123.
Ludoviko, 107.
Luumäki, 47.
Länsipohja, 49, 95.

Maaliskuu, 121.
Maanselänlampi, 87.
Magnus, konung, 112.
— Ladulås, 84.
— Lagabäter, 84.
Makkonen, Klem., 90.
Margareta Gust., 86.
Marraskuu, 121.
Marviikki, 52.
Matti Kettilmundin p., 107.
— Laurin p., 88, 91.
Meldola, 117.
Mennander, 101.
Mentlahti, 52.
Mercator, Gerh. 77.
Messenius, 108.
Mietois, 63.
Minden, Abel von, 117.
Mollerus, 99, 100.
Munck, Hans, 110.
Muola, 45.
Mustiala, 116.
Muurila, 117.
Myckilberg, 49.
Mynämäki, 63.
Myrich, M., 124.
Mårten Lapp, 81.

Mäntyharju, 47.
Mäntylahti, 52.
Mätäkuu, 120.

Nastola, 114.
Nefvius, Johannes, 108.
Nestor, 119.
Niger lacus, 78.
Nils Olofsson, 117.
Norby, Severin, 131, 132.
Nordenborg, 79.
Norrbotten, 131.
Norjan perillinen, 56.
Nousiniemi, 113.
Nowgård, 112.
Nuijasota, 48.
Nurmijärvi, 112.
Nykaskis, 116.
Nylandia, 107.
Nyslott, 113, 114.
Nådendal, 118.
Nöteborg, 112.

Oberan, 78.
Oden, Hemema, 133.
Olaus Magnus, 79.
Olavi Ingem., 63.
— Sverk. 59.
Olavin linna, 113.
Olmütz, 58.
Olofsfest, 122.
Olsböle, 95.
Orca, 78.
Orimattila, 114.
Orischom, 78.
Orslahti, 51, 53.
Oseretskovski, 110, 111.

Pacchalenius, Thomas, 99—101.
Paidelinna, 108.
Parikala, 116.
Parnavia, Pernova, 59.
Peipot, 63.
Peldan, Gabriel, 61.

Pepot, 116.
Perno, Parnov, 117.
Pertteli, Iivarinp., 75.
Petajoki, Petäjäjoki, 76, 87.
Petrus Olai, 123.
— Jonsson, 107.
Petropolis, 62.
Piilois, 117.
Pirkholmi, 52.
Pisamäki, 87.
Pisemski, Gavril, 110.
Pochengam, 78.
Pohjanmaa, 59, 62, 132.
Pojama, 132, 133.
Polna, 78.
Porneesin kappeli, 108.
Porvoo, Porvon l., 59, 63.
Possevino, 58.
Professor i tyskan, 103, 104.
Pultava, 130.
Puola, 59, 109.
Pyhäjoki, 76, 87.
Pyhäjärvi, 46.
Pyhtään seur., 47, 51.
Pyhämaa, 57.
Pyötsaari, 52.
Päijäne, 78.

Raitniemi, Rettren, 117.
Ram, Lars T., 89, 90, 91.
Rask, Peer, 59.
— Niilo, 108.
Rasepori, 59, 97, 98.
Raudun seur., 46.
Rautalampi, 48, 49.
Reval, 85, 106.
Ribbing, 59.
Riisinbergh, 107.
Ristiniemi, 117.
Rithama, 112, 113.
Romantsov, 51.
Rosenhane, Joh., 102.
Routakuu, 120.
Ruhijärvi, 115.
Ruija, 55.
Rundu, 122.
Runegård, 117.
Ruokolahti, 47.
Ruotsi, 110.
Ruotsalainen asutus, 51, 53, 54.
Rurima, 51.
Ruskiala, 46.
Rusko, 115.
Russwurm, 106.
Ryssland, 111.
Rålamb, B., 80.
Räisälä, 46.
Räntämäki, 115.
Rääväli, 106, 107, 108, 109.
Röring, H., 124.

Sabolino, 111.
Sadessa, 78.
Saija, 112.
Sairila, 89.
Sakkola, 46.
Salmis, 109, 111.
Samusalo, 88.
Sarvilahti, 63.
Satakunta, Satagundia, 60, 107.
Savitaipale, 47.
Savonlinna, 59, 89, 114.
Savo, 62, 87.
Sederon, 78.
Seiskaarro, 52.
Sene, 78.
Serenius, Jakob, 95.
Shuvalov, 45.
Sigillum, 107.
Sigismundo, 56, 59, 74.
Sjundby, 117.
Skaane, 56.
Skialg, 83.
Sko kloster, 79.
Slavonilaiset, 109.
Solonski Pethin, 54, 55.
Sondergelteus, 58.
Sonnäs, 116.

Soronet, 78.
Sortavala, 46.
Spurila, 117.
Spåre, Henr., 129, 130.
Stadgar, 68.
Stegman, Bernh., 131.
Stephanus Laurentii, 79.
Stjernkors, Axel, 117.
— Ivar, 75, 117.
— Karl, 117.
— Måns, 117.
Stockholm, 131.
Stolbova, 109, 111.
Strälle, E., 48.
Sture, Sten, 114.
Stålarm, Arvid, 116.
— Axel, 117.
— Erik, 117.
Sulamakuu, 120.
Sundergelt, 58.
Suomi, 54, 59, 107.
Suomenniemi, 47.
Sveanmaa, 54.
Svinö, 63.
Sydänkuu, 120.
Systerbäck, 112.
Systerström, 112.
Säkkijärvi, 45, 47.
Särkilax, 88, 89, 91, 117.
Sääksmäki, 59.
Sääminki, 47.
Säännöt, 69.

Taalaen jalkamies, 49.
Tahvio, 118.
Taipalsaari, 47.
Tamerfårs, 129, 130.
Tammela, 123, 124.
Tammikuu, 120.
Tartare, 105.
Taube, Lorentz, 109.
Tavast, Arvid, 117.
Tavastia, 107.
Teet, Bertil, 117.
Tegel, 96, 111.
Terskona voloch, 113.
Teräsjoutsi, 95.
Tideräkning, Byzant., 118, 119.
Tiitis-vuono, 55.
Tiurala, 130.
Tjusterby, 117.
Tobolsk, 130.
Toran lacus, 78.
Torffijokij, 112.
Torkel Knutson, 62.
Torsajärvi, 88.
Tott, Erik A., 114.
— Lauri A., 114.
— Henrik, 117.
Trinnäs, 113.
Tschernitschev, 45.
Tuomas Laurinp., 54.
Turku, 62, 75, 106.
Turoma, 51, 132, 133.
Tykö, 116.

Udema, 132, 133.
Ugrilainen k., 60.
Ukkos fest, 122.
Ulrika Eleonora, 56.
Upsala möte, 115.
Urpala, 53.
Urpalahti, 53.
Ursus Finlandicus, 75.
Uskela, 115.
Uukuniemi, 46.
Uusikirkko, 46.
Uusimaa, 52, 54, 107, 133.

Vaahtokuu, 120.
Vackala, 130.
Valitin kivi, 110.
Valkjärvi, 46, 112.
Valkiala, 47.
Valpuri Eerikintytär, 74, 75.
Vapenbref, 97.
Varaschev kamen, 109, 110.
Varenki-vuono, 55.

Varent, 110.
Vargman, Kirstin, 125.
Varhaffva, 113.
Variskivi, 109, 110.
Varispakka, 52.
Varpavuori, 87, 88, 89, 91.
Varsiga, 78, 79.
Vehkalahti, 51.
Venäjä, 110.
Venäläiset, 109, 110.
Venäläis-Suomi, 45, 47, 48.
Vestmanland, 56.
Vesunda, 117.
Wien, 81.
Viena, 87.
Viiholma, 52.
Vijkare, Chr., 124.
Viipuri, 58, 107, 109.
Viipurin lääni, 45, 51, 59, 111.
Vildeman, Arvid, 117.
Villavuona, 122.
Villnäs, 116.
Vinaoja, 111.
Vipreck, 130.
Virolahti, 47, 51, 53.
Virolaiset, 55, 62.
Vironmaa, 56.
Virtelä, 111.
Visulahti, 89.
Wittenstein, 108.
Votski Petin, 55.
Voxen, 111.
Wülbloth, 107.
Vuoden alkajaiset, 122.
Vuocntaka, 116.
Vyscheslavtsov, Mik., 110.
Vånå, 99.

Yli-Satakunta, 49.

Åbo slott, 97.
Åland, 81, 97, 98.
Åminne, 115.

Äänisjärvi, 110.

Örebro, 123.
Österbotten, 95, 126.